

173980

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER
VE
EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE AÇISINDAN BİR İNCELEME

Sinem YALÇIN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2006

KABUL VE ONAY

Sinem YALÇIN tarafından hazırlanan “Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Açısından Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma, 28.09.2006 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Orhan MORGİL (Başkan)

Doç. Dr. M. Cahit GÜRAN (Danışman)

Doç. Dr. Burçin YERELİ

Doç. Dr. Hüseyin ÖZEL

Dr. Umur TOSUN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. İrfan Çakır
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.09.2006

Sinem YALÇIN

TEŞEKKÜRLER

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında;

Benimle aynı heyecanı, aynı stresi yaşayan ve en önemlisi desteğiyle bana her zaman güç veren, danışman hocam Doç. Dr. M. Cahit GÜRAN'a,

Engin bilgi birikimiyle, çalışmamın her aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam, sevgili arkadaşım Araş. Gör. İbrahim Erdem ŞEÇİLMİŞ'e,

Yüksek Lisans sayesinde tanıdığım ve hayat boyu kaybetmek istemediğim üç şeker; Araş. Gör. Pelin VAROL, Araş. Gör. Eda YEŞİL ve Dilek MEYDAN'a,

ve desteklerinden dolayı aileme,

TEŞEKKÜR EDERİM.

ÖZET

YALÇIN, Sinem. *Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Açısından Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Sosyal bilimlerin temelinde insan vardır. Yapılan tüm araştırmalar ve ortaya konulan teoriler insan üzerinedir. İnsanın doğasında ise özgürlük vardır. Özgürlük, bireyler için vazgeçilmez değerlerden biridir. Bütün sistemler özgürlüğün sağlanması iddiasıyla ortaya çıkmışlardır. Bu nedenle, bireyler çeşitli dönemlerde ve değişik sebeplerle, iktidarlar tarafından gasp edilen özgürlüklerine sahip çıkabilmek için büyük mücadeleler vermişlerdir. Özgürlük mücadeleleri, siyasal alanda yapılmış gibi görünse de aslında bu mücadelelerin ekonomik özgürlüklerin kazanılmasıyla doğrudan ilgisi vardır. Ekonomik açıdan güçsüz bir birey, siyasal alanda da özgürlüklerini talep edemeyecektir.

Ekonomik özgürlüklerin bu derece ön plana çıkmasının en önemli nedeni, bireylerin ve toplumların daha fazla refaha ulaşma arzularıdır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik başarılarının ardındaki en temel faktör, ekonomik özgürlükler alanında gösterdikleri gelişmelerdir. Artık, tüm dünya milletleri giderek artan bir şekilde ekonomik özgürlüklerin, ekonomik büyüme ve kalkınmanın itici gücü olduğuna inanmışlardır.

Bu çalışmada; bir ülke ekonomisi için bu derece önemli olan ekonomik özgürlükler konusu incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken öncelikle uluslararası kuruluşlar -Heritage Foundation, Fraser Institute ve Freedom House- tarafından hazırlanan ekonomik özgürlükler endekslerinde ele alınan kriterler üzerinde durulmuş ve endeks oluşumunda izlenen metodoloji hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Yapılan çalışmalarda, ekonomik özgürlükler ile ekonomik kalkınma arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Ekonomik özgürlüklerdeki artışla beraber üretim ve tüketim açısından bireylerin hareket serbestisi arttığından, ekonomik kalkınma düzeyinde olumlu gelişmeler olmaktadır.

Ayrıca çeşitli kuruluşlar tarafından hazırlanan veriler ışığında, Türkiye'deki ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma ile varılmak istenen sonuç; bir ekonominin büyüebilmesi için son derece önemli bir yere sahip olan ekonomik özgürlüklerin, Türkiye'nin istikrarlı bir şekilde büyüebilmesi ve vatandaşlarının refah seviyesinin artması için ne kadar önemli olduğunun tespit edilmesidir.

Anahtar Sözcükler

Ekonomik Özgürlük, Ekonomik Özgürlük Endeksi, Ekonomik Büyüme, Ekonomik Kalkınma.

ABSTRACT

YALÇIN Sinem. *The Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth: An Analysis of Turkish Case*, Master's Thesis, Ankara, 2006.

Human beings lay at the core of the social sciences as a main subject in order to examine. Furthermore; freedom which can be counted as one of the undeniable desire of the persons is the fundemantal characteristic of the individual, naturally. All systems have been organized with an attempt to be able to satisfy the goals of the people about the freedom. So, individuals have experienced great challenges for the sake of taking back their freedoms which shows a tendency to dissapper as a result of the pressure of the sovereigns. Although, the freedom war has been anticipated as a concept about the political area; it is very related with the gathering of economic freedoms. An individual who is not so powerful from the point of her economic freedoms can not state any demand or wish related with her political freedoms and rights.

The most important reason of the high significance level of the economic freedoms is the desire of the societies and individuals for the sake of maximizing their welfare. The fundamental factor which plays the main role in the economic success of the developed countries is their intention in order to internalize the economic freedoms. Since, all nations believe the stimulating power of economic freedoms over the growth and development in an accelarting manner.

In this study, economic freedoms are examined as an important factor for domestic economies. Firstly, the criterias of the economic freedom indexes which are prepared by various international organizations such as Heritage Foundation, Fraser Institute and Freedom House are anylized and the essential information needed in order to discuss the methodology of the indexes are cleared as a prerequisite for the sake of simplicity of the study. In the study; it is determined that there is a paralelism between economical freedoms and economical development. With reference to higher levels of economic freedoms; it is obviusly seen that there is a great effort for the economic development as

an inevitable result of the increasing level of economic freedoms both in production and consumption.

In this study; there is an effort to analyze the relationship between the economical freedoms and development. In the light of the datas which are stated by the above mentioned international organization. The aim of this study is to establish the importance of the economic freedoms in Turkey as an inevitable conditon for the economical development and maximizing the welfare of the citizens.

Key Words

Economic Freedom, Economic Freedom Index, Economic Growth, Economic Development.

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZGÜRLÜK KAVRAMI, TÜRLERİ

VE

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER

1. ÖZGÜRLÜK KAVRAMI.....	4
2. ÖZGÜRLÜKLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	15
2.1. Negatif Özgürlükler ve Pozitif Özgürlükler Ayrımı.....	15
2.1.1. Negatif Özgürlükler.....	16
2.1.2. Pozitif Özgürlükler.....	18
2.2. Siyasal Özgürlükler, Sosyal Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlükler Ayrımı.....	19
2.2.1. Siyasal Özgürlükler.....	19
2.2.2. Sosyal Özgürlükler.....	22
2.2.3. Ekonomik Özgürlükler.....	23
3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE DİĞER ÖZGÜRLÜK TÜRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	25
3.1. Ekonomik Özgürlükler ve Siyasal Özgürlükler Arasındaki İlişki.....	25
3.2. Ekonomik Özgürlükler ile Sosyal Özgürlükler Arasındaki İlişki.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

1. TANIM VE KAPSAM.....	29
2. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖNEMİ.....	31
3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖLÇÜLMESİ.....	31
3.1. Temel Ölçüm Sorunları.....	33
3.1.1. Tahmin.....	33
3.1.2. Endekse Eleştiriler.....	34
4. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖZÜ.....	34
5. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİNİN ÖĞELERİ.....	35
6. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSLERİ.....	41
6.1. Fraser Institute'un Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	42
6.1.1. Kullanılan Kriterler.....	43
6.2. Heritage Foundation'un Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	50
6.2.1. Kullanılan Kriterler.....	52
6.3. Freedom House'un Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	57
6.3.1. Kullanılan Kriterler.....	58
7. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER ENDEKSİ VE GEÇERLİLİĞİ.....	64
8. ENDEKSLERDE ZAMAN İÇİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER.....	66
9. GENEL DEĞERLENDİRME.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞİKİSİ

1. EKONOMİK BÜYÜME VE EKONOMİK KALKINMA KAVRAMLARI....	72
1.1. Ekonomik Büyüme.....	72
1.2. Ekonomik Kalkınma.....	74
2. BÜYÜMEYİ BELİRLEYEN DİNAMİKLER VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER.....	75
2.1. Çalışma Kararları Üzerindeki Etkisi.....	80
2.2. Tasarruf Kararları Üzerindeki Etkisi.....	82
2.3. Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi.....	83
2.4. Teknolojik Gelişme Üzerindeki Etkisi.....	85
2.5. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi.....	86
3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK VE İKTİSADİ KALKINMA İLİŞİKİSİ.....	89
4. GENEL DEĞERLENDİRME.....	92

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**TÜRKİYE’NİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER****VE BÜYÜME PERFORMANSI****AÇISINDAN DURUMU**

1. OECD VE AB ÜLKELERİNİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİNİN TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI.....	95
2. TÜRKİYE’DEKİ BÜYÜME PERFORMANSI VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİ İLİŞKİSİ.....	103
2.1. Büyüme Hızı Açısından Değerlendirme.....	103
2.2. Büyüme Belirleyen Temel Dinamikler Açısından Değerlendirme.....	106
2.2.1. Çalışma Arzusu ile Ekonomik Özgürlükler Arasındaki İlişki.....	106
2.2.2. Tasarruf Arzusu ile Ekonomik Özgürlükler Arasındaki İlişki... ..	108
2.2.3. Yatırımlar ile Ekonomik Özgürlükler Arasındaki İlişki.....	110
2.2.4. Gelir Dağılımı ile Ekonomik Özgürlükler Arasındaki İlişki... ..	114
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA.....	120

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Siyasal Özgürlüklerin Sınıflandırılması.....	21
Tablo 2: Fraser Institute Tarafından Kullanılan Ekonomik Özgürlük Kriterleri.....	44
Tablo 3: Fraser Institute'un Ekonomik Özgürlükler Puanlaması.....	48
Tablo 4: Ülkelerin 2003 yılı Ekonomik Özgürlük Değerleri.....	49
Tablo 5: Yıllar İtibariyle Ekonomik Özgürlükler Endeksi.....	50
Tablo 6: Heritage Foundation'ın Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri.....	52
Tablo 7: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	55
Tablo 8: Ülkelerin Yıllar İtibariyle Ekonomik Özgürlük Endeksleri.....	56
Tablo 9: Yıllar İtibariyle Ülkelerin Sivil ve Politik Özgürlük Sıralamaları.....	59
Tablo 10: Ekonomik Özgürlüklerle İlgili Endekslerin Karşılaştırılması.....	60
Tablo 11: Endekslere Göre En Özgür Ülkeler Sıralaması (2003).....	62
Tablo 12: Endekslere Göre En Az Özgür Ülkeler Sıralaması (2003).....	63
Tablo 13: OECD, AB ve Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Ekonomik Özgürlük Endeksleri (1980-2003).....	96
Tablo 14: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Endeksi Kriterlerinin Yıllara Göre Değeri (1990-2003).....	98
Tablo 15: AB VE OECD Ülkelerinin Ekonomik Özgürlük Endeksi (1996-2006).....	100
Tablo 16: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Endeksi Kriterleri Puanları (2001-2006).....	102
Tablo 17: Türkiye'de Ekonomik Özgürlükler ve GSMH Büyüme Hızı İlişkisi.....	104
Tablo 18: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük ve İşsizlik Oranı İlişkisi (1970-2003).....	106

Tablo 19: Ekonomik Özgürlük Endeksi ile Yurtiçi Tasarruf Oranı İlişkisi (1970-2003).....	109
Tablo 20: Ekonomik Özgürlükler ve Sabit Sermaye Yatırımları-Yabancı Sermaye Yatırımları İlişkisi (1970-2003).....	111
Tablo 21: Ekonomik Özgürlük ve Çalışan Çocuk Oranı (10-14 yaş grubu içinde) (1970-2001).....	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ekonomik Özgürlükler ile Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	77
Şekil 2: Ekonomik Özgürlükler ile Kişi Başına Düşen Gelir İlişkisi.....	78
Şekil 3: Ekonomik Özgürlükler ile Yatırım İlişkisi.....	84

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: OECD, AB ve Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Endeksi (1980-2003).....	97
Grafik 2: Yıllar İtibariyle OECD ve AB Ülkeleri ile Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Endekslerinin Karşılaştırılması (1996-2006).....	101
Grafik 3: Türkiye'de Ekonomik Özgürlükler ve Büyüme Hızı İlişkisi (1970-2003).....	105
Grafik 4: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlükler ve İşsizlik Oranı İlişkisi (1970-2003).....	107
Grafik 5: Ekonomik Özgürlük Endeksi ve Yurtiçi Tasarruf Oranı İlişkisi (1970-2003).....	110

Grafik 6: Ekonomik Özgürlükler ve Sabit Sermaye Yatırımları İlişkisi (1970-2003).....	112
Grafik 7: Ekonomik Özgürlükler ve Fiilen Gelen Yabancı Sermaye Yatırımları (1970-2003).....	113
Grafik 8: Ekonomik Özgürlükler ve Çalışan Çocuk oranı (10-14 yaş arası) (1970-2001).....	115

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
OECD	: Uluslar arası Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
EÖE	: Ekonomik Özgürlük Endeksi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
EFI	: Economic Freedom Index
UN	: Human Development Index
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
EGİAD	: Ege Genç İş Adamları Derneği

GİRİŞ

Tarihteki bütün devletlerin ortak amacı, vatandaşlarına daha iyi ve müreffeh hayat koşulları sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için devletin ekonomideki rolünü belirleyen çeşitli ekonomik modeller geliştirilmiştir.

Klasik iktisadi düşünce taraftarları, piyasa ekonomisi şartlarının sağlandığı ülkelerde büyümenin kendiliğinden işleyen bir süreç olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu sistemde, devletin yalnızca piyasa ekonomisinin kendiliğinden işlemesi için gerekli önlemleri almakla yükümlü olduğu, bu nedenle devletin temel görevinin mülkiyet haklarını güvence altına almak ve sözleşmelere uyulmasını sağlayacak hukuki çerçeveyi oluşturmak gerektiği vurgulanmıştır. Bu düşüncenin karşı kutbunda ise, ekonomik büyümenin kendiliğinden gerçekleşmeyeceğini, kaynakların bireyler tarafından rasyonel bir şekilde kullanılamayacağını ve mutlaka merkezi bir plan dâhilinde yönlendirilmeleri gerektiğini ifade eden sosyalist düşünce akımı yer almaktadır. Bu düşünceye göre ekonomik büyüme, merkezi planlar aracılığıyla devlet tarafından bizzat sağlanacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve bu iki düşünce sistemi arasında yer alan Keynesyen İktisadi Düşünceye göre, piyasa ekonomisi ekonomik büyümeyi ve istikrarı sağlamak için yeterli olmamakta ve devletin planlar aracılığıyla ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir. 1970'li yıllara kadar yaygın biçimde uygulanan Keynesyen politikalar, 1970'li yıllarda kamu harcamalarının GSMH içindeki payının gittikçe artmasından dolayı ekonomide olumsuz etkiler doğurmaya başlamış ve dünyada stagflasyonist eğilimler ortaya çıkmıştır.

1990'lı yıllarda SSCB'nin ve Doğu Bloku'nun dağılması ile merkezi plana dayalı politikaların ekonomik büyümeyi sağlayamayacağı inancı artmıştır. Bu dönemde ortaya atılan yeni büyüme teorileri, ekonomik büyümenin olması için teknolojik gelişmenin olması gerektiğini savunmuşlardır. Teknolojik gelişme için de temel olan ekonomik özgürlüklerin güvence altına alınmasıdır. Yani; yüksek oranda büyümenin

sağlanabilmesi için, özel yatırımların, mülkiyet haklarının güvence altına alınması, dış ticaret serbestisinin olması gerekmektedir.

Bu amaçlarla, ekonomik özgürlüklerin ölçümü sorunu ortaya çıkmış ve ekonomik özgürlükleri belirleyen kriterler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kriterlerden yola çıkarak ekonomik özgürlükler endeksi hazırlanmıştır. Hazırlanan bu endekslerde, ekonomik özgürlüklerin ekonomik refah açısından neden önemli olduğu belirtilmiş ve ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme açısından taşıdığı önem vurgulanmıştır.

Yapılan karşılaştırmalar sonucu, ekonomik açıdan özgürleşen ülkelerin daha hızlı bir ekonomik büyüme süreci yaşadıkları ve daha yüksek kişi başına gelir düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada, ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenecek ve Türkiye'nin ekonomik performansı ile ekonomik özgürlükleri arasındaki ilişki değerlendirilecektir. Türkiye gibi kalkınmakta olan ve iktisadi örgütlenmesini değiştiren ülkelerde istikrarlı büyüme çok hayati bir rol oynamaktadır. Türkiye son yıllarda yüksek büyüme rakamları tecrübe etmesine rağmen istikrarlı bir makroekonomik pozisyona sahip değildir. Piyasalardaki oynaklık ve hesaplanan büyüme rakamlarının reel sektöre yansımaması nedeniyle, Türkiye hâlâ yüksek risk ihtiva eden ülkeler sınıfındadır. Kanımızca, Türkiye'de istikrarlı büyüme ve akabinde kalkınmanın gerçekleşebilmesi için, temel nokta ekonomik özgürlüklerin sürdürülebilir hâle gelmiş olmasıdır. Bu çalışmada, Türkiye'de yukarıda bahsedilen ekonomik özgürlüklerin ne ölçüde gerçekleştiği ve nasıl algılandığı dünya çapında geçerli olan metotlar kullanılarak büyüme ve kalkınma ile paralel bir şekilde incelenecektir.

Çalışma ile varılmak istenen sonuç, Türkiye'de ekonomik özgürlüklerin ne seviyeye geldiği ve yüksek-istikrarlı büyüyen bir ekonomi yaratmak için ekonomik özgürlüklerin kapsamının nasıl geliştirilebileceğinin tespit edilmesidir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, özgürlük kavramı ve özgürlük çeşitleri olan pozitif-negatif, sosyal-siyasal-ekonomik özgürlük kavramlarına yer verilecektir. Çalışmamızın esas konusunu oluşturan ekonomik özgürlük endekslerinin ayrıntılı bir şekilde incelemesinin yapıldığı ikinci bölümün ardından, üçüncü bölümde ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerinde durulacaktır. Son bölümde ise, Türkiye'nin ekonomik özgürlükler bakımından konumu ve Türkiye'deki ekonomik özgürlük-ekonomik büyüme ilişkisi değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZGÜRLÜK KAVRAMI, TÜRLERİ

VE

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER

Özgür olmak insanın doğasında vardır. Bu sebeptendir ki tarihte, insanlar özgürlük uğruna mücadeleler vermişler, gerektiğinde savaşmışlardır. Her milletin yegâne amacıdır: özgür bir toplum olmak, kimsenin boyunduruğu altında olmaksızın varlığını sürdürebilmek.

Bu bölümde; kavramsal olarak özgürlük konusu ele alınacaktır. Özgürlük kavramının kelime anlamından başlayarak tarihte yer alan düşünürlerin özgürlük kavramı hakkındaki düşüncelerine yer verilecektir. Ardından özgürlük kavramının negatif-pozitif özgürlük ile sosyal-siyasal-ekonomik özgürlük olarak sınıflandırılması üzerinde durulacaktır. Bundan sonraki bölümlerde ise çalışmamızın asıl konusunu oluşturan ekonomik özgürlükler ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

1. ÖZGÜRLÜK KAVRAMI

Siyasal teoride, bazı kavramların kapsamı üzerinde henüz bir sonuca bağlanamamış tartışmalar mevcuttur. Özgürlük kavramı da bunlar arasında yer alır. Hakkındaki tartışmalar bir netliğe kavuşamamış olsa da özgürlük, tarih boyunca ve günümüzde genelde bütün toplumların, özelde ise bireylerin “olmazsa olmaz” değerlerinden biri olmuştur.

Özgürlük kelimesinin sözlük anlamlarından biri; “herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama

durumu”dur. Diğer bir anlamı ise; “her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar verme durumu, hürriyet” demektir¹.

Özgürlük veya hürriyet kavramı öylesine çok yönlü bir kavramdır ki günümüze dek yaşamış düşünürler özgürlüğün ne olduğunu ifade eden ortak bir tanıma ulaşamamışlardır. Herkes özgürlüğü kendi bakış açısıyla değerlendirmiş ve ona farklı anlamlar yüklemiştir. Bu nedenle, özgürlükle ilgili çok sayıda tanım ve yaklaşım ortaya çıkmıştır. On sekizinci yüzyılın önemli filozoflarından biri olan Montesquieu “Özgürlükten daha çeşitli anlamları olan ve insan zihninde yaptığı değişik etkilerden daha fazla etkili olan başka bir kelime yoktur” diyerek özgürlük kelimesinin kavram olarak zenginliğinden bahsetmiştir. Bunun sebebini ise; özgürlüğün tek yönlü değil, çok yönlü bir kavram oluşuna bağlamıştır. Montesquieu özgürlüğü; ışığa tutulmuş, ışığı renklere bölen bir prizmaya benzetmiş ve herkesin ona bakarak kendi açısından gördüğü rengi veya renkleri tasvir edeceğini söylemiştir (Kapani,1993;3). İnsanların bir kısmının, özgürlüğü, despotik bir otorite verdikleri kişiden kurtulma aracı; bir kısmının, itaat etmek mecburiyetinde oldukları üstün gücü seçme aracı; bir kısmının da silah taşıma ve bundan dolayı şiddet kullanma hakkına sahip kılınma aracı olarak gördüğünü belirtmiştir (Yayla,2000;22).

İnsan hak ve özgürlüklerinin korunması ve güvence altına alınması için verilen mücadeleler neticesinde sayısız özgürlük bildirgesi yayınlanmıştır. Batıda özgürlük mücadeleleri neticesinde yayınlanan ilk bildirge 19 Haziran 1215 tarihinde ilan edilen “Magna Carta Libertatum”dur. Bu bildirge, İngiltere Kralı John’un yetkilerinin sınırlandırılması ve yetkilerin bir kısmının baronlara² verilmesi amacı ile yayınlanmıştır. Bu belge ile baronlar, İngiliz Kralı John’un yetkilerini sınırlandırmayı ve bazı özgürlüklere sahip olmayı başaramışlardır. Magna Carta bildirgesinin ardından 1689’da İngiltere’de “Haklar Bildirgesi” (Bill of Rights) yayınlanmıştır. Bu bildirge, demokrasi ve hukuk devleti anlayışının gereği olan haklar ve özgürlüklerden söz ettiği için önem taşımaktadır (Aktan,2000;25-26). 1789’da Fransa’da ilan edilen ve özgürlükler konusunda en temel bildirilerden biri olan “İnsan ve Vatandaş Hakları

¹ <http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul> (03.10.2005)

² Baronlar, dünyevi ve ruhani derebeylerini ifade etmektedir.

Bildirisi”nde yer alan ve sonradan anayasalara giren (bizim 1924 Anayasamızda da yer bulan) klasik özgürlük tanımına göre özgürlük; “Başkasına zarar vermeden her şeyi yapabilmek” şeklinde tanımlanmıştır (Kapani,1993;5). Ancak burada dar anlamda özgürlükten bahsedilmektedir. Çünkü, bir kimsenin sadece başkalarına zarar vermeyen şeyleri yapabilmesi ile özgür olabileceği tartışmalı bir konudur. 18. yüzyılın özgürlükçü filozoflarından biri olan Montesquieu “özgürlük, kanunların müsaade ettiği her şeyi yapabilmek hakkıdır” şeklinde yaptığı özgürlük tanımı ile kanunların izin verdiği alan ile sınırlı bir özgürlükten bahsettiği için özgürlük kavramı ile çelişmektedir. Bu nedenlerle, özgürlük kavramı kolayca ifade edilebilen, belli bir kalıba sokulabilen bir kavram değildir (Yayla,2000;22).

Özgürlük, bazı yazarlar tarafından “bağımsızlık” kavramı ile eşanlamli sayılmış ve “her türlü zorlamadan, sınırlama ve sınırlandırmadan, dıştan gelecek her türlü baskıdan uzak olmaktır” şeklinde tanımlanmıştır (Kıllıoğlu,1998;693). Buradaki özgürlük kelimesi, bir bütün olarak bir halk üzerinde özellikle yabancıların zorlamasının olmaması, var olan zorlamaların kalkması anlamına gelir. Hatta, bağımsız ülkelerin otomatik olarak özgür oldukları varsayılmaktadır. Bu nedenle, bireysel özgürlüğe inanan kimselerin, milletlerin bağımsızlık anlamındaki özgürlük mücadelesine sempati duymaması beklenemez (Yayla,2000;24). Şüphesiz ki bu anlayış özgürlük kavramını tam olarak kapsayan bir bakış açısını içermemektedir. Zira bir ülkenin bağımsız olması, o ülkede yaşayan bireylerin özgür olduğu şeklinde yorumlanamaz. Bağımsız ancak özgür olmayan birçok ülke bulunmaktadır. Bir ülkenin siyasal ve ekonomik açıdan diğer ülkelere bağımlı olmaması, o ülke bireylerinin özgür olduğunu ifade edebilmek için yeterli değildir. O ülkede yaşayan bireylerin özgür olduğunu söyleyebilmek ancak bireylerin ülke içinde baskı ve zorlama altında olmaması halinde mümkündür (Aktan,1998;25). Dolayısıyla, birey olarak özgür olmakla toplum olarak özgür olmak arzuları benzer duygulardan kaynaklansa bile ayrı ayrı şeylerdir.

Başka bir anlayışta özgürlük, “Bireyin, devlet ve diğer bireylerin müdahalesi dışında yaşaması”dır. Bu anlayışa göre birey, içselleştirilmekte, kendi iç dünyasına hapsedilmekte ve sosyal hayattan izole edilmektedir. Oysa özgür bireyin kendi iç evreninin bilincinde olarak yaşaması, dış dünyayla ilişkisini kesmesini gerektirmez.

Dolayısıyla özgürlüğü bütünüyle subjektifleştiren böyle bir yaklaşım, özgürlüğü koruma adına onun alanını daraltmaktadır (Kılıoğlu,1998;693). Birey sadece kendi iç dünyasında değil aynı zamanda toplum içinde de yaşamaktadır. Dolayısıyla sosyal hayat içinde bireylerin özgürlük alanını belirleyen bazı kurallar gerekli olmaktadır.

Genel anlamıyla özgürlük, bireyin başkasının zorlaması altında olmaksızın davranabilmesi demektir. Başka bir ifadeyle, dışarıdan herhangi bir baskı ve zorlama olmaksızın bireyin başkasına zarar vermeyecek eylem ve davranışlarda bulunabilmesi anlamına gelmektedir (Aktan,1996;27). Bu anlamıyla özgürlük, bireyin dışardan herhangi bir baskı olmaksızın karar verebilmesini ifade eder.

Mutlak anlamda özgürlük, bireyin dilediği her şeyi serbestçe yapabilmesini ifade eder. Dışarıdan herhangi bir baskı ve zorlamanın olmaması, bireyin diğer bireylerin keyfi isteklerinden bağımsız hareket edebilmesi ve yapmak istediği, aynı zamanda yapma kudretine sahip olduğu şeyleri serbestçe yapabilmesi, mutlak özgürlüğün söz konusu olabilmesi için gerekli şartlardır. Sartori'ye göre; mutlak anlamda özgürlüğün söz konusu olabilmesi için şu beş şartın bulunması gereklidir: Bağımsızlık, mahremiyet, kapasite, fırsat ve iktidar. Burada bağımsızlık, siyasal özgürlükler, yani seçme özgürlüğü; mahremiyet, bireyin baskıya uğramadan kendi kendine karar vererek seçim yapması (tercih özgürlüğü); kapasite, seçenekleri genişletmek; fırsat, seçilecekler arasındaki alternatifleri çoğaltmak ve iktidar, eşit seçme özgürlüğü için gerekli olan şartlardır. Bu yönüyle bakıldığında sosyal hayat içerisinde yer alan bireylerin mutlak anlamda özgür olabilmelerinin oldukça güç olduğu görülmektedir. Bireyler karşılıklı olarak, diğer bireylerin özgürlüklerini zedeledikleri anda mutlak özgürlükten fedakârlık etmek zorunda kalabileceklerdir (Dursun,2002;4).

Özgürlük kavramı soyut bir kavramdır. Bu nedenle uygulama içerisinde farklı boyutlar kazanabilmektedir. Farklı düşünce sistemleri içerisinde özgürlük, belirli bir temele dayandırılmış ve belirli bir alanla sınırlandırılmıştır. Diğer bir ifadeyle her düşünce ekolü, özgürlüğü kendi fikirlerini kuvvetlendirecek şekilde yorumlamıştır. Bu yönüyle bakıldığında bireyin özgür olması gereğini inkâr eden hiçbir sistem bulunmamaktadır.

Siyasal düşünce tarihinde sosyalizmden faşizme kadar, neredeyse bütün sosyal teoriler özgürlüğü benimsemişler ve kendilerine dayanak noktası yapmışlardır.

Liberal ekonomik düzen anlayışı, bireyin refahını arttırmanın ve dolayısıyla mutluluğunu sağlamanın yegâne yolunun, onun özgür kılınması olduğunu ifade eder. Bu nedenle birey her alanda kendi özgür iradesiyle hareket etmelidir. Devletin yürüttüğü faaliyetler hiçbir şekilde bireylerin, başkalarının özgürlüklerine zarar vermeden oluşturdukları özgür alanlarına sınırlama getirmemelidir. Aksine, devletin yürüttüğü faaliyetler bireysel özgürlüklerin maksimize edilmesine yönelik olmalıdır (Dursun,2002;1).

Jandarma devlet anlayışını benimseyen klasik iktisatçılar, bireysel özgürlükten yana olmuşlardır. Ekonomik olayları belirleyen doğal yasaların bulunduğu varsayımıyla hareket etmişler ve ekonomik dengeleri sağlayan görünmez bir el “Invisible Hand” in varlığından söz etmişlerdir (Yereli,2003;60). Modern iktisat biliminin kurucusu ve babası olan Adam Smith ve ondan önce yaşamış olan büyük filozoflardan John Locke, insanın emeğinin ve alınının teriyle ürettiği ve kazandığı şeylerin sahibinin yine kendisi olması gerektiğine inanmışlardır. Gerek J.Locke ve gerekse A.Smith, özgürlüğü insanın en temel ve doğal haklarından biri olarak görmüşlerdir. A.Smith ünlü “Milletlerin Zenginliği” adlı eserinde, insanların ekonomik faaliyetlerinde kendi özgür iradeleriyle ve tercihleriyle istedikleri üretim faaliyetlerinde bulunmalarını, serbestçe mübadele ve sözleşme yapabilmelerini, ürettikleri üzerinde mülkiyet ve miras özgürlüklerinin olması gerektiğini, insanların ürettiklerini dışarıdan bir engelleme olmaksızın uluslararası pazarlara sunabilme özgürlüklerinin mevcut olması gerektiğini savunuyordu. A.Smith’e göre teşebbüs, mülkiyet, sözleşme, mübadele, uluslararası ticaret gibi ekonomik özgürlükler milletlerin zenginliği için yeterli bir reçeteydi³.

Neo-Klasik iktisatçılardan Milton Friedman; özgürlüğün ender bulunan nazik bir bitki olduğunu söyler. Devletin özgürlüğümüzü korumamız için bir araç olduğunu, ama aynı zamanda gücün siyasi ellerde yoğunlaşmasıyla devletin özgürlüğe bir tehdit de oluşturduğunu ifade eder (Friedman,1988;14).

³ <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/nicin-milletler-zengin.pdf> (23.04.2006)

Özgürlük felsefesinin önemli isimlerinden biri olan Hobbes ünlü eseri Leviathan'da özgürlüğü “tam olarak engelleme olmaması” şeklinde nitelendirmiştir. Engelleme kelimesiyle de “hareketin önündeki dışsal engelleri” kastettiğini belirtmiştir. Yine aynı eserinde, özgür bireyi “gücü ve zekâsıyla yapmaya muktedir olduğu şeylerde, istediği şeyleri yapması engellenmemiş kimse” olarak tanımlamaktadır. Yani Hobbes’a göre özgürlük dış engellerin yokluğudur (Kılıcıoğlu,1998;691).

John Stuart Mill’e göre birey özgür olmalıdır. Bireye, eylemleri başka birini etkilemediği sürece, hiç kimse tarafından müdahale edilmemelidir (Yayla,2000;31). Mill’e göre özgürlük; a)vicdan hürriyeti, b)zevk, tercih ve çalışma hürriyeti ve c)dayanışma hürriyetinden oluşur. Vicdan hürriyeti ferdin dilediği gibi düşünmesi, inanması, fikrini söylemesi ve yaymasıdır. Zevk, tercih ve çalışma hürriyeti, diğerlerine zarar vermemek şartıyla, sıra dışı bile olsa, kişinin dilediği yaşam tarzını seçmesidir. Dayanışma hürriyeti ise, aynı amaca ulaşmaya çalışanların, hileye başvurmaksızın işbirliği yapmalarını ifade etmektedir. Bu üç özgürlük türünün mevcut olmadığı yerde tam bir özgürlükten bahsetmek mümkün olmayacaktır (Yayla,2000;31).

Özgürlük; özel mülkiyet haklarına saygılı olmamızı gerektirmektedir. Özgürlük kavramına uyum sağlayan toplumlar, ayrıca özgürlüğün faydalarının farkına varmışlardır. “Hukuk” adlı eserinde ünlü liberal düşünür Frederic Bastiat 19. yüzyılda, “sosyal problemin çözümü, özgürlükten geçer” demiştir. Burada Bastiat “sosyal problem” kavramı ile tüm toplumların karşılaştığı koordinasyon sorununu kastetmektedir (Dorn,2005;13).

Friedrich A. Von Hayek’e göre özgürlük; bir insanın başkalarının zorlaması altında kalmaksızın davranabilmesi, hareket edebilmesidir. Hayek’e göre özgür olmak; bireyin, onu keyfi bir kararla belirli bir şekilde davranmaya zorlayabilecek diğer bir bireyin iradesine tabi olmaksızın, kendi kararlarına ve planlarına uygun bir şekilde eylemde bulunabilmesi imkândır (Yayla,2000;23). Daha basit bir ifadeyle; özgürlük, “başka birinin keyfi isteğinden bağımsız olmak” durumudur (Hayek,1973;70). Bir sorun karşısında kaç tane çözüm yolu olduğu çok önemlidir. Ancak burada daha önemli olan

kişinin kendi seçtiği yolu izleyebilmesidir. Birey ancak o zaman özgür bir bireydir (Yayla,2000;23).

Hayek; devletin, piyasadaki işleyişi müdahalelerde bulunarak bozmak yerine hukuku uygulayarak ekonomik özgürlükleri garanti altına alması gerektiğini savunmuştur. Her ne kadar özgürlük kanun altında da olsa, kanun özgürlüğe üstün değildir. Kanunla özgürlük arasındaki bu ilişki, özgürlüğün içeriğini ve kanunun özgürlüğe tabi olması gerektiği gerçeğini değiştirmez. Çünkü, kanun yalnızca özgürlüğü koruma amacına hizmet eden bir araçtır (Yayla,2000;33).

Hayek'e göre liberalizm; devletin amacı ve kapsamı, siyasal iktidarın sınırları hakkında bir teoridir; hâlbuki demokrasi siyasal iktidarın kimin elinde olması gerektiği ile ilgilidir (Erdoğan,1993;33). Liberalizmi devletin fonksiyonlarının ve güçlerinin sınırlandırılması şeklinde ele almıştır. 20. yüzyılın önemli liberal düşünürlerinden biri olan Hayek, gücün mutlak sınırlı olması gerektiğini savunmuş ve sınırsız gücün kötüye kullanımının önlenemeyeceğini söylemiştir. Hayek'e göre önemli olan; herkesin aynı genel kurallara tabi olmasıdır. Soyut, eşit, genel kuralların da özgürlükleri kısıtlayıcı olması mümkündür (Yayla,2000;31). Hayek'in amaçladığı liberal veya serbest toplum, bireyleri diğerlerinin iradesine tabi kılma ve zor kullanmanın en aza indirildiği bir toplumdur (Butler,1996;29-30). Hayek'in "birey devlet için değil, devlet birey için vardır" deyişi, 20.yy.daki özgürlük taleplerinin temel sloganı olmuştur. Bu felsefeye göre Hayek, insanların bireysel çıkarlarının peşinde koşarlarken, tanımadıkları ve bilmedikleri başka kimselerin ihtiyaçlarını karşıladıklarını söylemiştir (Yereli,2003;69).

Hayek, bir insanın hem özgür olması hem de sefalet içinde bulunmasının mümkün olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, "özgürlük, bütün iyiliklerin mevcudiyeti, tüm kötülüklerin yokluğu demek olmadığını, özgür olmanın bazen açlıktan ölmek, maliyeti yüksek hatalar yapmak, ölümcül riskler almak demek olabilir." diye eklemiştir (Yayla,2000;28). Hayek, mutlak anlamda özgürlüğün, günlük yaşamda mümkün olamayacağını ifade etmektedir. Sosyal yaşantı içerisinde, bütün bireyler adına özgürlüğün var olabilmesi için zor kullanmanın gerekli olabileceğine inanmıştır.

Friedrich A. Von Hayek ile John Stuart Mill'in özgürlük anlayışlarının bir kıyaslamasını yapmak, bu iki düşünürün özgürlük konusundaki fikirlerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Mill'e göre birey özgür olmalıdır ve bireye eylemleri başka birini etkilemediği sürece, hiç kimse tarafından müdahale edilmemelidir. Ancak, Hayek'in de dediği gibi, başka birini etkilemeyen bir eylem neredeyse mümkün değildir. O nedenle Hayek'e göre önemli olan herkesin aynı genel kuralara tabi olmasıdır. Bu kuralların özgürlükleri kısıtlayıcı olmaması gerekmektedir (Yayla,2000;31).

Özgürlüklerin düzeyi ve sınırı konusunda birbirinden oldukça farklı görüşler ileri sürülmüştür. Siyasal topluma geçiş öncesinde, doğal yaşam ortamının varlığını kabul eden bazı düşünürler, bireyi, doğanın kurallarına tabi bir varlık olarak ele almışlardır. Bu düşünce yapısına göre birey, doğası gereği özgür olmayı seven bir varlıktır. Özgürlük bireyin en temel ve doğal hakkıdır (Dursun,2002;5).

Doğal hukuk savunucularından biri olan on sekizinci yüzyıl filozofu John Locke bireyin üç temel hakka sahip olduğunu ve bu haklardan hiçbir suretle vazgeçilemeyeceğini, taviz verilemeyeceğini belirtmektedir. Locke'un bireyin doğuştan sahip olduğuna inandığı bu üç temel hak şunlardır:

Yaşama Hakkı: Bireylerin diğer bireylerin öldürme, öldürmeye teşebbüs, sakat bırakma, dövme ve her türlü fiziki saldırı karşısında güvencede olmasını ifade eder. Şüphesiz, bu güvenceyi sağlayacak olan ve bu tür eylemleri cezalandıran kanunlardır.

Özgürlük Hakkı: Konuşma, basın ve barışçıl olmak kaydıyla toplantı özgürlüğünü sınırlamaya ve bastırmaya yönelik herhangi bir kanunun; fikirler, kitaplar, filmler ya da başka herhangi bir şey üzerinde devlet tarafından uygulanan bir sansürün olmamasını ifade eder.

Mülkiyet Hakkı: El koyma, millileştirme, kamulaştırma, soygun, haneye tecavüz, sahtekârlık ve kandırma, onur kırıcı yayın ve karalama eylemlerine karşılık bireylerin diğerlerine karşı güvencede olmasını ifade eder.

Locke özgürlüğü; “bireyin, diğerlerinin zorlamasına ve sınırlamasına maruz kalmamasıdır” şeklinde tanımlamaktadır (Brenkert,1991;65). Başka bir tanımlamasında ise özgürlüğü, “bireyin olağan bir eylemi gerçekleştirebilme ya da olağan dışı herhangi bir eylemi yapmama gücüne sahip olmasıdır” şeklinde ifade etmektedir (Cranston,1967;17)

Özgürlük savunucuları arasında en uç noktayı, “varoluşçuluk” felsefesinin temsilcileri oluşturmaktadır. Bu görüş taraftarlarına göre birey kendi kaderinden sorumludur ve kendi dünyasını kendisi kurar. Bu bakış açısıyla birey sınırsız şekilde özgür görünmektedir. Diğer taraftan özgürlük belirli bir kişi için değil, bir toplumu oluşturan bütün bireylerin aynı ölçüde kullanması gereken bir haktır. O halde birey, özgürlüklerini kullanırken başkalarına zarar vermemelidir. Bunun sağlanabilmesi ise, özgürlüklerin sınırlandırılması ile mümkündür. Aynı şekilde özgürlükten yararlanma gibi, hakları kullanmada da bir sınırın olması gereklidir. Bu sınırın en genel ölçüsü bireyin, özgürlüklerini kullanırken kendisi gibi özgür olan diğer bireylerin özgürlük sınırını ve haklarını çiğnememesidir, yani özgürlüğün en temel sınırı toplum içerisinde yaşayan bireyin diğerleri ile karşılaşması ve ilişkide bulunması sonucu çizilecektir (Dursun,2002;6).

Bu temel ölçünün dışında özgürlüklerin, keyfiliği önleyecek şekilde herkes tarafından kabul edilen kanunlarla sınırlandırılması gerekecektir. Ancak bu sınırlamanın da bir sınırının olması gerekecektir. 1789 “İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi”nde, bireylerin özgürlüklerinden gerektiği gibi yararlanabilmeleri için, özgürlüklerin sınırlandırılması gerektiğine işaret edilmektedir. Bu beyannamenin beşinci maddesi şöyledir: “Özgürlük, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmekten ibaret olup, her şahsın tabii haklarını kullanması, diğer toplum üyelerinin aynı haklardan faydalanmalarını temin eden hudutlarla sınırlanmıştır. Bu sınırlar yalnız kanun tarafından tayin olunabilir. Bu durumda bir bireyin özgürlüğünü kullanmasının diğer

bireylere zarar vermesini ve onların özgürlüklerini sınırlamasını engelleyecek olan şey sadece hukuk kuralları olacaktır. Burada amaç, bireyin özgürlüğü adına gerçekleştirdiği eylemlerden diğer bireylerin zarar görmesini, dolayısıyla özgürlüklerinin sınırlanmasını engellemektir (Dursun,2002;6).

Özgürlük ve hukuk ilişkileri konusunda iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde göre hukuk kuralları özgürlüğün önünde bir engel teşkil etmektedir. Kurallar özgürlükleri azaltmaktadır. Diğer görüşe göre ise hukuk kuralları özgürlüğün güvencesidir. Kurallar bireyin özgürlüğünü diğer bireylere karşı koruyan temel motiflerdir (Dursun,2002;7).

Özgür hareketlerin en fazla sınırlamalarla karşılaştığı alan sosyo-ekonomik alandır. Bireysel ve toplumsal mutluluğu amaç edinen sistemler zaman içerisinde birer ideoloji haline gelirler (Ceylan,1999;192). Buna karşın bireyi baskı altına almaya çalışan ve tepeden inmece politikalarla onu yönlendirmeye çalışan hiçbir sistem varlığını devam ettirememiştir.

Bireysel özgürlüğün gerçekleşebilmesi için gerekli şartlar Brenkert tarafından şu şekilde açıklanmıştır (Brenkert,1991;9):

- Bireyin menfaatleri ve hedefleri bizzat kendi sınırlamalarına maruz kalmamalıdır.
- Bireyler diğer bireyler tarafından kısıtlamalara veya zorlamalara maruz kalmamalıdır.
- Bireylerin arzuları ve inançları diğer bireyler tarafından etkilenmemelidir.
- Bireyler yapmayı istedikleri şeyi bilinçli ve bilgili olarak yapmalıdır.
- Haklar, bireyleri bireysel ve kurumsal güçlere karşı korumalıdır.
- Bireyler, bir şeyi yapmaya mecbur tutulamazlar ve diledikleri şeyleri yapabilirler.
- Farklı fırsatlar mümkün olabilmelidir, yani bireyler sadece bir tek şeyi değil çok çeşitli şeyleri yapabilmelidir.
- Bireyler mantıksız tutkulara ve arzulara maruz kalmamalıdır.

- Bireyler kendilerinin belirlediği değerlere göre yaşmalıdır.

Bireyler, tüm bu şartlar sağlanabildiği ölçüde siyasal, sosyal ve ekonomik alanda özgür olabileceklerdir.

Bireyi kendi küçük dünyasına hapseden yaklaşımın zıddı olarak değerlendirilebilecek diğer bir yaklaşım; özgürlüğü, “imkân eşitliği”, ya da sadece “eşitlik” olarak kabul etmektedir. Buna göre, bütün özgürlük çabası, bireyler arası eşitsizlikleri giderme, ayrıcalıkları yok etme çabasından başka bir şey değildir (Kapani,1993;4).

Sanayi kapitalizminin neden olduğu sorunlara çözüm önerisi olarak ortaya çıkan sosyalist ekonomik düzen anlayışı da özgürlüğü, en temel değer olarak kabul etmektedir. Ancak liberal anlayıştaki “bireysel özgürlük” kavramı, bu düşüncede “sosyal özgürlük” kavramına dönüşmüştür. Buna göre, bireyi özgür kılabilmenin yolu, onu aynı zamanda maddenin bağımlısı olmaktan kurtarmaktır. Toplumsal refah arttırıldığında ve adil bir gelir dağılımı sağlandığında, birey gerçek anlamda özgür olacaktır. Toplumsal refahı arttırabilmenin yoluysa mülkiyeti toplumsallaştırmaktan geçmektedir (Dursun,2002;1)

Klasik iktisatçılardan farklı olarak sosyalist iktisatçılar, ekonominin arz yönü üzerinde değil de daha çok talep ve bölüşüm konuları üzerinde durmuşlardır. Sosyalist akımın güçlü savunucularından biri olan Karl Marks’a göre; üretim araçları kamu mülkiyetinde olmalı, özel mülkiyet alanı daraltılmalı ve ekonomik faaliyetler belli bir plan doğrultusunda düzenlenmesi gerektiğinden bireysel özgürlükler son derece sınırlı tutulmuştur.

İnsanlık tarihinin evriminde Marksizm şu aşamaları ayırır: a) Üretim araçları mülkiyetinin toplumsal olduğu ilkel toplumlar; b) Esirliğe dayanan toplumlar: Bunlarda esir, diğer üretim araçlarıyla beraber özel mülkiyet konusudur; c) Feodal lordun kısmen üretim araçlarına sahip olduğu ve serflerin de bir miktar üretim aracının sahibi bulunduğu feodal toplum; d) Üretim araçları mülkiyetinin tümüne kapitalistin sahip

olduğu kapitalist toplum; e) Nihayet, henüz gerçekleşmemiş olan sosyalist toplum. Bu aşamaların her biri, gerek üretim gerek özgürlük açısından, kendisinden önce gelenlere oranla, daha ileri bir gelişme düzeyini temsil eder. Bu görüş, diyalektiğin⁴ (Marks'ın felsefesini dayandırdığı) “her bir yeni aşamasının, kendinden önce gelen ve reddettiği aşamada işe yarayacak, değerli ne varsa, onu aldığı” ilkesine dayanır (Kazgan,2000;299).

Özgürlüğün bu genel tanımları verildikten sonra, aşağıda özgürlüğün çeşitli şekillerde sınıflandırılması yapılacaktır.

2. ÖZGÜRLÜKLERİN SINIFLANDIRILMASI

Her ne kadar özgürlük kavramı bir bütün olarak ele alınsa da; özgürlüğü “negatif özgürlük, pozitif özgürlük” ve “siyasal özgürlükler, sosyal özgürlükler, ekonomik özgürlükler” şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

2.1. Negatif Özgürlükler ve Pozitif Özgürlükler Ayrımı

Negatif ve pozitif özgürlük ayrımı sistematik olarak ilk kez, İngiliz filozof Thomas Hill Green tarafından ortaya konulmuştur (Dursun, 2002;11). Hukuk ilminde özgürlükler, “negatif özgürlükler”; haklar ise “pozitif özgürlükler” olarak tanımlanır.

Negatif özgürlükler, devletin o alanda hiçbir şey yapmamasını, kişiye hiçbir müdahalede bulunmamasını gerektirir. Diğer bir ifadeyle; kişi, kendi dışında hiçbir gücün zorlamasına maruz kalmadan, davranış biçimini dilediği gibi seçebilir. Siyasi, medeni, sosyal ve ekonomik özgürlükler negatif özgürlüklerdendir⁵.

⁴Diyalektik felsefeye göre; bir kategori diğer bir kategoriye dönüşmeyi içinde taşır, hiçbir kategori sonsuza kadar aynı niteliğini sürdürmez.

⁵http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-demokrasi-siyasal%20ozgurlukler.pdf (18.05.2006)

Pozitif özgürlükler ise, devlete birtakım görevler yükler ve bu görevlerin yapılmasını zorunlu kılar. Bir diğer deyişle, bireye devletten bazı şeyleri talep etme hakkını verir. Pozitif özgürlükler kapsamında; seçme ve seçilme hakkı, siyasi parti kurma ve partilere girme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, kişi dokunulmazlığı gibi hak ve özgürlükler yer almaktadır⁶.

Bu kısa açıklamalardan sonra, aşağıda negatif ve pozitif özgürlük kavramlarına ayrıntılı bir şekilde yer verilmektedir.

2.1.1. Negatif Özgürlükler

Negatif özgürlükler kısaca devletin ve/veya diğer bireylerin müdahalesinin yokluğu olarak tanımlanabilir. Böylesi bir özgürlük tanımı devletin faaliyet alanına önemli sınırlamalar getirir ve ona negatif fonksiyonlar yükler (Caslin,1993;293).

Negatif özgürlükler ya da literatürdeki diğer kullanımıyla klasik (tabii, doğal) özgürlükler, insan olmak vasfıyla tüm bireylerin cinsiyet, ırk, din ve dil farkı gözetmeksizin sahip oldukları özgürlüklerdir (Aktan,1996;28). Bu temel özgürlüklere sahip olmak için devlete gerek yoktur. Çünkü bunlar bireyin doğuştan sahip olduğu, ancak herhangi bir bireye ya da siyasi iktidara devretme hak ve yetkisinin bulunmadığı özgürlüklerdir. Bu özgürlük anlayışında, toplumsal yaşam içinde bulunan bir aktör olduğu noktasını göz önünde bulundurarak, bireyin her türlü zorlamadan uzak olması gerektiği kabul edilmektedir. Söz konusu bu zorlama sosyal çevreden de gelebileceği gibi, toplumun bir üyesi olarak bireye, en büyük engel ve zorlama devletten de gelebilmektedir. Bu nedenledir ki, negatif özgürlük anlayışına göre bireysel özgürlüğün temin edilebilmesi için öncelikli olarak siyasi iktidarın sınırlandırılması gerekmektedir. Negatif özgürlük anlayışı bireyin lehine dahi olsa müdahaleyi kabul etmemektedir. Bu anlayışta devletin temel görevi, sadece güvenliği sağlamak ve adaleti temin etmektir (Dursun,2002;13).

⁶ http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-demokrasi-siyasal%20ozgurlukler.pdf (18.05.2006)

Amerikan ve Fransız devrimleri siyasal iktidara karşı bireyin özgürlüğünü ön plana çıkarmayı hedeflemektedir. Bunu sağlamanın en temel yolu da devletin iktidar alanını sınırlandırmaktır. Çünkü, Marksist anlayışın dediği gibi sınırsız ya da aşırı devlet müdahalesinin olduğu bir ekonomik düzende, tüm üretim faktörleri devlet tarafından sahiplenildiğinden özel mülkiyet söz konusu değildir veya çok sınırlıdır. Özel mülkiyet ve teşebbüs özgürlüğünün olmadığı bir sistemde ekonomik özgürlüklerin varlığından bahsetmek mümkün olmayacaktır. Devletin faaliyet alanındaki daralma ölçüsünde birey özgür olacak, maddi ve manevi benliğini keşfedip geliştirebilecektir. On sekizinci yüzyılda gelişen ve bir temele oturan klasik özgürlüklere “negatif özgürlükler” denmesinin temel nedeni devlete yüklenen bu negatif fonksiyondur (Kapani,1993;50).

Negatif özgürlüklerin esası bireyin diğer bireylerin zorlaması altında olmaksızın hareket edebilmesidir. Burada “zorlama” ile kastedilen bir bireyin hareket alanının bir diğeri tarafından kontrol edilmesi, bireyin bir kötülükten kaçınmak veya bir iyiye ulaşmak için kendi planlarına göre hareket edemeyip, bir başkasının planları ve buyrukları doğrultusunda davranmaya zorlanmasıdır. Bu durumda bireyin eylemleri özgür eylem değildir. Özgür eylem; bireyin başkalarının isteği ve bilgisine göre düzenlediği veya başkalarınca düzenlenen eylem değil, kendi bilgi, inanç ve amaçlarına göre kendisinin belirleyip yaptığı eylemlerdir (Yayla,1998;157).

Özgürlüklerin negatif yorumu klasik liberallerin hemen hemen tamamı tarafından benimsenmiştir. Negatif özgürlük müdahalenin olmaması ve bağımsızlıktır. Pozitif özgürlük ise kolektif karar alma mekanizmasına katılma hakkı vermektedir. Klasik görüşün benimsediği negatif özgürlük anlayışı, bireylerin faaliyetlerinin yetersizliğinden ya da gerçekten arzu ettikleri faaliyetleri yapıp yapamadıklarından çok, bireyin faaliyetlerine yönelik herhangi bir sınırlama veya baskının olup olmadığıyla ilgilidir (Gould,1993;36). Locke’tan günümüze uzanan liberal düşünce geleneğinde baskı (zorlama), özgürlüğün önündeki en önemli engeldir. Yani; birey, davranışlarına ve hareketlerine, diğerleri tarafından müdahale edilmediği ölçüde özgürdür. Bireyin herhangi bir dış müdahaleye maruz kalmadan davranabildiği alan ne kadar genişse özgürlüğü de o kadar geniştir (Dursun,2002;15). Friedrich A. Von Hayek “özgürlük için en büyük tehlike devlet yöneticilerinin ‘kamu hizmeti’ diye niteledikleri alandan gelir”

sözyle, devlet müdahalesi olmadığı zaman özgürlüğün mümkün olabileceğini ifade etmektedir⁷. Dolayısıyla, liberal ekonomik düzenin ilkelerinin hüküm sürdüğü bir toplumda, özgürlüklerden bahsetmek mümkün hale gelecektir.

2.1.2. Pozitif Özgürlükler

Sanayi devriminin ortaya çıkardığı işçi sınıfının problemleri sonucu, Marksist ve kollektivist tepkilerin de etkisiyle sosyal liberalizm, diğer bir ifadeyle özgürlüğün pozitif yorumu ortaya çıkmıştır. Bu dönemden sonra artık liberal teoride iki farklı özgürlük anlayışı mevcuttur. İlk anlayış, yukarıda ifade ettiğimiz gibi “baskının olmaması” şeklindeki anlamı üzerinde yoğunlaşır. İkinci anlayışa göre ise, diğer bireyler ve/veya devlet bireye çeşitli yükümlülükler yükleyebilir. Klasik liberal anlayışta özgürlük devletin ve diğer bireylerin müdahalesinin yokluğudur. Yine de, bireyler diğer bireylerin ve kurumların arasında yaşamak zorunda olduğu sürece özgürlükler üzerindeki sınırlamalar bazı davranış şekilleri için gerekli olacaktır. Diğer taraftan Neo-Klasik iktisatçılar refahın sağlanması için devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini ifade ederek genelde klasik teoriye özeldir ise bu teorinin benimsediği negatif özgürlük anlayışına eleştiriler yöneltmişler ve özgürlüğün pozitif yorumunu yapmışlardır (Dursun,2002;16).

Negatif özgürlük anlayışının devlete yüklediği pasif rol, günlük hayatta çeşitli maddi sıkıntılar içerisinde bulunan bireylerin tamamen kendi hallerine bırakılması anlamına gelmektedir (Kapani,1993;51). Bu nedenle devlet aktif görevler üstlenmeli, diğer bir ifadeyle sosyal devlet karakteri taşımalıdır. Devlete, özgürlüğün “şekli” bir hak olmaktan çıkartılıp “fili hak” haline getirilmesi için önemli görevler düşmektedir. Pozitif özgürlük anlayışı Sosyalist, Marksist ve Neo-Marksist yazarlar tarafından teorilerinde dayanak noktası olarak kullanılmıştır.

⁷ http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf (18.05.2006)

2.2. Siyasal Özgürlükler, Sosyal Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlükler Ayırımı

Ekonomik özgürlükleri, siyasal ve sivil özgürlüklerden ayırmak gerekmektedir. Siyasal özgürlükler politik konularla ilgilidir. Bir ülke siyasal anlamda liberal olabilir. Yani temel sivil özgürlüklerin korunduğu yüksek düzeyde bir demokrasiye sahip olabilir. Ancak buna rağmen bu ülkede ekonomik özgürlüklerle çatışan politikalar kabullenilmiş olabilir (Haan ve Sturm,1998;365). Özel alanı siyasi baskı karşısında koruyan sosyal özgürlükler, bireylerin serbestçe kendilerini gerçekleştirmelerine ve başkalarıyla ortak değerler etrafında gönüllü olarak bir araya gelmelerine zemin hazırlarken, siyasi özgürlükler yurttaşların kamu işlerine katılmalarına ve siyasi otorite olarak kendilerini yetkili kılmalarına olanak verir (Erdoğan,1999;10-11). Bu nedenle; temel siyasal hak ve özgürlükleri, ekonomik özgürlükleri ve sosyal özgürlükleri güvence altına almamış olan bir ülke özgür bir ülke olarak kabul edilemez (Aktan,1999;91). Nitekim, tarihi süreç içerisinde belirli bir dönemden sonra doğal haklar olarak kabul edilen ekonomik ve sosyal hakların özellikle devlete karşı korunması zorunluluğu doğmuştur. Bu amaçla bu özgürlükler birer hak olarak anayasalarda yer almıştır.

2.2.1. Siyasal Özgürlükler

Siyasal haklar, devletin özünü teşkil eden siyasal iktidarın ve kamusal idarenin kuruluş ve işleyişiyle, yani geniş anlamda, vatandaşların siyasal alana katılması ile ilgili haklardır (Akalin,2002;157). Bu haklara aynı zamanda “aktif statü hakları” da denilmektedir. Siyasal özgürlükler, genel olarak bireylerin devlet yönetimine katılmalarına imkân sağlayan ve birey ile devlet arasındaki bağı kuran temel özgürlükleri içermektedir.

Siyasal özgürlüklerin mevcut olabilmesi için, tüm yetişkin yurttaşların siyasal sürece (oy verme, lobi yapma ve adaylar arasından tercihte bulunma) katılabilmesine, seçimlerin dürüst ve yarışmalı olmasına ve alternatif partilerin serbestçe seçime iştirakine izin verilmelidir (Akalin,2002;157).

Locke'a göre bireyler diledikleri yönetim biçimini seçmekte özgürdürler (Göze,1989;159). Ona göre halkın onaylamadığı, katılmadığı hiçbir iktidar ayakta duramaz. Halk kendi egemenliğini canı ve malı korunsun diye bir iktidara devreder (Akın,1993;138). Bu asli görevlerini unutup, toplumun kendisine devrettiği egemenliği kötüye kullanan iktidarı toplum her zaman değiştirebilir. İktidarı değiştirmek ise ancak siyasal özgürlüklerin güvence altında olmasına bağlı bulunmaktadır.

Montesquieu'ya göre siyasal özgürlükler, her vatandaşın kendini güvende hissetmesinden doğan iç rahatlığıdır. Bir hükümet, bir vatandaşın diğerini korkutmayacağı bir ortam oluşturmadıkça bu rahatlığı sağlayamaz (Akın,1993;153). Bu da ancak bireylerin özgürlüklerinin diğerleri tarafından ihlalinin engellenmesiyle mümkün olabilecektir. Devlet cezalandırma mekanizmasını işleterek bunu kolaylıkla yapabilecektir. Ancak Montesquieu'ya göre bireylerin özgürlüklerini tehdit edebilecek en önemli güç iktidardakiler tarafından kötüye kullanılabilir devlet gücüdür. Bu sebeple siyasal alandaki denge ancak iktidarın başka bir iktidarla sınırlanması ile sağlanabilecektir (Dursun,2002;22).

Hayek, siyasal özgürlüğü; bireylerin, yönetimin belirlenmesi ve denetlenmesi ile yasama sürecine katılması olarak almaktadır. Ancak bu haklara sahip toplumların tam anlamıyla özgür olduğu sonucunun çıkarılmasını da yanlış bulur. Ayrıca, insanın birey olarak özgür olmak için siyasal özgürlüklerde bir pay sahibi olması gerekmediğini söyler. Dolayısıyla, birey olarak özgür olmakla toplum olarak özgür olmak (bağımsızlık) benzer duygulardan kaynaklansa da birbirinden farklı kavramlardır (Yayla,2000;25).

Liberaller ise siyasal özgürlüğün siyasal katılım yani, seçme ve seçilme özgürlüğü ile mümkün olabileceğini söylerler. Bu şekilde bireyler, devlet gücünü kontrol edebilecek ve özel işlemlerini haksız siyasal müdahalelerden koruyabilecektir (Dursun,2002;23).

Siyasal özgürlükleri aşağıdaki gibi üçlü bir ayrıma tabi tutmak mümkündür:

Tablo 1: Siyasal Özgürlüklerin Sınıflandırılması

Siyasal Katılım Özgürlükleri	<ul style="list-style-type: none"> • Seçme ve seçilme özgürlüğü • Siyasi parti kurma özgürlüğü • Siyasi partilere üye olma özgürlüğü • Dernek kurma ve derneklere üye olma özgürlüğü • Toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü
Sivil Özgürlükler	<ul style="list-style-type: none"> • Düşünce özgürlüğü • Din ve vicdan hürriyeti • Seyahat özgürlüğü • Özel hayatın gizliliği hakkı • Kişi dokunulmazlığı hakkı ve yaşam özgürlüğü • Basın özgürlüğü • Keyfi tutuklama ve göz altılardan korunma hakkı • İkamet özgürlüğü • Konut dokunulmazlığı hakkı
Siyasal Rekabet Özgürlükleri	<ul style="list-style-type: none"> • Seçime katılan partilerin sayıca çok olması • Seçim için rekabet edebilme hakkı • Siyasi parti liderliği için yarışma hakkı

Kaynak: AKTAN Coşkun Can, “Özgürlüklerin İki Boyutu: Siyasal Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlükler”, 1998, Yeni Türkiye, Yıl:4, Sayı:22, s.23

Bazı ülkeler geniş ölçüde siyasal ve sivil özgürlüklere sahip bulunmasına rağmen, ekonomik özgürlüklerle çelişkili ekonomi politikaları izleyebilirler. İsrail, İsveç veya Hindistan gibi ülkeler büyük ölçüde demokratik ve temel sivil özgürlükleri koruyor olabilirler. Bu tür ülkelerde siyasal ve sivil özgürlükler bulunmasına rağmen, vergileme ve devlet harcamalarının düzeyleriyle, regülasyonlar genellikle ekonomik özgürlüklerle çatışmaktadır (Akalin,2002;156).

2.2.2. Sosyal Özgürlükler

Sosyal hak ve özgürlükler kavramı iki farklı boyutla karşımıza çıkmaktadır. İlk boyutuyla sosyal haklar, toplum içerisinde yaşayan bir birey olarak insanın bu bütün içerisinde sahip olduğu hak ve özgürlükleri ifade etmektedir. Bu yönüyle sosyal haklar genelde klasik haklarla, özelde ise ekonomik hak ve özgürlüklerle iç içe geçmiş durumdadır. Diğer boyutuyla sosyal haklar bir bütün olarak toplumun hakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle, sosyal haklarla özellikle klasik bireysel haklar arasında bir zıtlık olduğu görülmektedir. Bu zıtlığın temel göstergesi, hak ve özgürlüklerin geliştiği liberal toplumlarda bireye tanınan oldukça geniş alana karşılık, devletlerin sosyal ödevlerinin ortaya çıkmasıyla bu alanın devlet tarafından daraltılmasıdır. Bununla birlikte, sosyal özgürlükler devlet tarafından güvence altına alınıyor olsa bile bireyin birebir faydalandığı özgürlüklerdir. Devletin kişiye bu alandaki haklarını sağlamak amacıyla sosyal alana müdahalesi bireyin kişisel ve siyasal özgürlüklerini sınırlandırmamaktadır. Özellikle sanayi devriminden sonra meydana gelen gelişmeler, sosyal güvenliğin sağlanmasını devletin temel görevlerinden biri haline getirmiştir. Devlet bu görevini yerine getirebilmek için mükelleflerden vergi almaktadır. Bu da en azından vergi mükelleflerinin ekonomik özgürlüğünün sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Yani, bazı bireylerin sosyal nitelikteki özgürlükleri elde edebilmeleri için diğer bireyler ekonomik özgürlüklerinden fedakârlıkta bulunmak zorunda bırakılmaktadırlar (Dursun,2002;25).

Günümüzde modern anayasalarda giderek artan ölçüde sosyal haklara yer verilmektedir. Kişiyi ekonomik baskılardan kurtarmak amacıyla devlete bazı yetkiler tanınmıştır. Bu yönüyle bakıldığında, kişi haklarının gelişmesi ve korunması, devletin müdahale etmemesini gerektirirken, sosyal hakların gelişmesi ise aksine, devletin müdahalesi ve bu alandaki hukuksal düzenlemeler ile mümkün olabilecektir (Gürbüz,1982;114).

Çeşitli anayasalarda ve uluslararası hukuk metinlerinde yer alan sosyal haklar; çalışma hakkı, çalışma şartlarıyla ilgili haklar, sendika kurma hakkı, grev ve toplu sözleşme hakkı, sosyal güvenlik hakkı olarak sıralanabilir. Sonuçta devlet bu görevlerini yerine getirebilmek adına, bazı bireylerin refahını arttırmak için diğerlerinin bireysel çaba ve

çalışmaları sonucunda elde ettikleri iktisadi değerlerin bir kısmını ellerinden almaktadır. Dolayısıyla ihtiyaç niteliğindeki bazı unsurların bir “hak” haline dönüştürülmesi bazı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak, diğer bazılarının maddi anlamdaki özgürlüklerinin sınırlandırılması sonucunu doğurmaktadır (Dursun,2002;27).

2.2.3. Ekonomik Özgürlükler

Dünyada yer alan 200 dolayındaki ülkeler arasında ekonomik refah açısından farklılıklar söz konusudur. Ekonomik refah iktisatçılar tarafından kişi başına düşen milli gelir esas alınarak ölçülmektedir. Ülkeler arasında yapılan karşılaştırmalarda kişi başına düşen milli gelir düzeyleri dikkate alınmaktadır. Dünyada yer alan ülkelerin bir kısmının ekonomik refah düzeyleri oldukça yüksek iken, bir kısım ülkeler ise yoksulluk içinde yaşamaktadırlar. Bu iki kutup arasında kalan bir kısım ülkelerde ise bireyler orta düzeyde bir yaşam standardına ve refah düzeyine sahiptir. Dünya Bankası, ekonomik refah düzeylerini belirlemek için ülkeleri üç kategoride toplamakta ve 0-675 dolar arasında kişi başına milli gelire sahip olan ülkeler “Düşük gelirli Ülkeler”; 676-8355 dolar arasındakiler “Orta Gelirli Ülkeler”; 8355 doların üzerinde kişi başına milli gelire sahip olan ülkeler ise “Yüksek Gelirli Ülkeler” olarak adlandırmaktadır⁸.

Ekonomik özgürlükler ekonomik sistemi belirler. Ekonomik özgürlüklerin mevcut olduğu ekonomik düzen ya da sistem “piyasa ekonomisi” olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik özgürlükler liberal özgürlük anlayışının çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Modern iktisat biliminin kurucusu ve babası olarak kabul edilen Adam Smith’e göre milletleri zenginliğe ve refaha götürecek yol ekonomik özgürlüktür. A.Smith bireylerin ekonomik faaliyetlerinde karar ve tercih özgürlüğüne sahip olmaları gerektiğini savunmaktadır⁹.

Adam Smith’in tersine; Marks, Engels, Lenin gibi fikir adamları, milletlerin refahı için devletin, piyasada üretim ve tüketim ilişkilerini düzenlemesine, bireylerin kendi akılları

⁸ http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf (18.05.2006)

⁹ <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/nicin-milletler-zengin.pdf> (23.04.2006)

yerine merkezi bir planlama bürosunun ekonomik faaliyetleri koordine etmesine inanmışlardır. Adına “sosyalizm” denilen bu ekonomik sistem anlayışında, bireylerin ekonomik özgürlükleri söz konusu değildi. Sosyalizmde, ne teşebbüs, ne karar ve tercih, ne de mülkiyet özgürlüğü diye bir şey yoktu. Sosyalizm gerçekte katı bir devlet müdahaleciliğini savunmaktaydı. Sosyalizmin en önemli sloganlarından birisi “Marksist Demokrasi”ydi. Ancak demokrasi ile uzaktan yakından ilgisi olmayan bu sistem, aynı zamanda halk yığınlarına “özgürlük yolu” olarak anlatıldı. Oysa özgürlük, sosyalizmin doğasına tamamen aykırıydı. F.A. von Hayek 1944 yılında yayınladığı “Kölelik Yolu” adlı eserinde sosyalizmde, insanın en temel siyasal ve sivil özgürlüklerinin bulunmadığını, bu yüzden sosyalizmi demokrasi ile bağdaştırmanın bir aldatmacadan başka bir şey olmadığını ortaya koydu. Hayek’e göre, insanın temel ekonomik özgürlüklerinin olmadığı bir sistem, yanlış bir şekilde insanlara “özgürlük yolu” olarak tanıtıldı (Hayek,1999;35).

Liberal düşünürlerin tamamı, ekonomik özgürlüğün önemini ve vazgeçilmezliğini önemle vurgularlar. Gwartney, Lawson ve Block’a göre; ekonomik özgürlükler, “bireyler var olduğunda var olan ve kişinin güç kullanmadan, hile yapmadan ve çalmadan edindiği mülkünü diğer bireylerin saldırısından koruması”dır (Gwartney, Lawson ve Block,1992;153). Burada bireyin mülküne yönelik olarak diğer bireylerin herhangi bir saldırısı olmasa bile, devletin bizzat kendisinin bir sınırlaması veya saldırısı olabilir. Bu durumda böyle bir toplumda yaşayan bireylerin ekonomik anlamda özgür olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır. Messick (1996) ise ekonomik özgürlüğü “ücret dikte etmeden, ticari muameleler üzerindeki sınırlamaları arttırmaktan sakınan ya da diğer özel ekonomik girişimler üzerindeki sınırlamaları kaldıran bir yönetimle eşdeğer” tutmaktadır (Gwartney, Lawson ve Block,1996;89).

Kısaca, ekonomik özgürlüğün anlamı, devlet hacminin küçük olması, özel mülkiyetin korunması, piyasada serbest rekabetin olması ve az sayıda regülasyon olmasıdır (Berggren,2003;1).

Ekonomik özgürlük tanımı üzerinde bir birliktelik sağlanamasa da onun temel unsurları üzerinde uzlaşma sağlandığı söylenebilir. Bu çerçevede ekonomik özgürlüğün temel unsurları¹⁰:

- Mülkiyet ve miras özgürlüğü
- Teşebbüs özgürlüğü
- Mübadele özgürlüğü
- Sözleşme özgürlüğü
- Uluslararası ticaret özgürlüğü
- Gelirini ve servetini istediği şekilde kullanma özgürlüğü”dür.

Şunu da belirtmek gerekir ki bütün bu özgürlüklere sahip olmakla, bir toplumun ekonomik açıdan özgür olduğu sonucuna ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle ekonomik özgürlüklerle ilgili endekslerden faydalanmak gerekmektedir.

3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE DİĞER ÖZGÜRLÜK TÜRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Gerek ekonomik özgürlükler, gerekse sosyal ve siyasal özgürlükler birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisindedirler. Siyasal hak ve özgürlükler geniş kapsamlı ele alınmadığı ve aynı zamanda ekonomik ve sosyal nitelikli özgürlüklerle beslenmedikleri takdirde demokratik yönetimin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi mümkün olmayacaktır (Dursun,2002;30).

3.1. Ekonomik Özgürlükler ve Siyasal Özgürlükler Arasındaki İlişki

Klasik liberal iktisatçılardan Milton Friedman’a göre ekonomik özgürlüklerle siyasal özgürlükler arasında önemli ilişkiler mevcuttur. Ekonomik düzenlemeler, özgür bir toplumun ilerlemesinde ikili bir rol oynar. Bir yanda, ekonomik düzenlemelerdeki

¹⁰ http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurlik.pdf (18.05.2006)

özgürlük geniş anlamdaki özgürlüğün bileşkenidir, böylece ekonomik özgürlükler kendi başına bir amaçtır. Diğer yanda ekonomik özgürlükler siyasal özgürlüğe ulaşılmasında zorunlu bir araçtır. Ekonomik özgürlüğü doğrudan sağlayan ekonomik örgütlenme, yani rekabetçi kapitalizm, ekonomik gücü siyasal güçten ayırdığı ve bu yolla birinin ötekini dengelemesini mümkün kıldığı için siyasal özgürlüğü de geliştirir (Friedman,1988;24-26).

On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren hızlı bir şekilde gelişen insan hakları ve özgürlükleri akımının temel felsefesi, liberalizmdir. Liberalizm, bireyin her türlü sınırlamadan uzak olmasını, devletin bireyin düşünce, eylem ve girişim alanlarına yönelik müdahalesini en az düzeye indirmesini hedeflemektedir. İnsan hem siyasal hem de ekonomik bir varlıktır. Bu açıdan bakıldığında liberalizmin de iki boyutu bulunmaktadır. Bunlardan birincisini oluşturan siyasal liberalizm, bireyin siyasal alanda benliğini muhafaza etmesini ve düşüncelerini eyleme dönüştürme özgürlüğünü ifade etmektedir. Bu durumun zorunlu sonucu, bireylerin ekonomik faaliyetlerine de mümkün olduğu kadar az müdahalede bulunmasını gerekli kılacaktır. Bu düşüncenin temel dayanak noktası mülkiyet hakkının doğal haklar arasında kabul edilmiş olmasıdır (Dursun,2002;31).

Görüldüğü üzere liberal görüş içerisinde on dokuzuncu yüzyıl başlarında siyasal özgürlükler ekonomik özgürlüğün aracı olarak görülmekteydi. Eğer bireyler siyasal özgürlüklere sahip olurlar ve özgürce oy kullanabilirlerse piyasa ekonomisini tercih edeceklerdir. Bu dönemde “bırakınız yapsınlar” anlayışı doğrultusunda ekonomik özgürlüğü ve dolayısıyla ekonomik refahı arttırmak amacıyla siyasal reformlar yapılmıştır.

Friedman siyasal özgürlüklerin tam olarak sağlanabilmesi için gerekli şartın ekonomik özgürlükler üzerine kurulu kapitalizm olduğunu ifade eder. Ancak bunun yeterli bir şart olmadığını da ifade eder (Friedman,1988;27). Bunun temelinde; kapitalist olan ekonomik düzenlemelerle özgürlükçü olmayan siyasal düzenlemeler bir arada bulunabilmektedir. Ancak ekonomik özgürlüklerin sağlanabilmesi için siyasal özgürlüklerin olması gerekmektedir. Çünkü siyasal özgürlüklerin olmadığı ülkelerde

beklenen ekonomik büyüme ve refahın gerçekleşmesi oldukça güçtür. Siyasal özgürlüklerle tamamlanmayan ekonomik özgürlüğü sağlama çabası ekonomik özgürlüklerden beklenen hedefleri gerçekleştiremeyecektir. Örnek vermek gerekirse Türkiye’de 1980 sonrası dönemi hükümetinin uyguladığı politikalar ekonomik özgürlükleri büyük ölçüde gerçekleştirmesine karşın siyasal özgürlüklerdeki gelişme ile desteklenmediği için istenen sonuç elde edilememiştir (Dursun,2002;33).

Ludwing von Mises’e göre ekonomik özgürlüklerle genel olarak özgürlükler arasında iç içe geçen, ayrılması mümkün olmayan bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik özgürlüğün olması demek piyasa ekonomisinin olması demektir. Piyasa ekonomisinin olmadığı yerde özgürlük de yoktur. Piyasa ekonomisi kaldırıldığında bütün siyasi özgürlükler ve haklar ortadan kalkar. Özgürlüğün varlığını sağlayan unsur; kanunlar, anayasalar, vs. değil, piyasa ekonomisidir. Mises’e göre piyasa ekonomisi rekabet yoluyla bireylerin özgürlüğünü sağlamaktadır. Piyasa ekonomisi her bireye sonsuz imkânlar sağlayarak bireyleri özgür kılar. Buna karşılık ekonomik hayatı her yönüyle kontrol eden hükümetin bireyin hayatının her yönünü kontrol altına alması kaçınılmazdır. Mises’e göre siyasal özgürlüklerle ekonomik özgürlükler iç içedir, birbirlerinden ayrılmazlar ve ekonomik özgürlüklerin olmadığı yerde siyasal özgürlükler de olmaz. Siyasal özgürlükler ancak üretim araçlarının özel mülkiyete tabi olduğu yerlerde bulunabilir (Yayla,1998;167).

3.2. Ekonomik Özgürlükler İle Sosyal Özgürlükler Arasındaki İlişki

Genel olarak sosyal haklar, toplum içerisinde yaşayan bir birey olarak insanın bu bütün içerisinde sahip olduğu hak ve özgürlükleri ifade etmektedir.

Ekonomik özgürlüklerle sosyal özgürlükler arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Liberal anlayış çerçevesinde sosyal özgürlük, ekonomik faaliyetlerde bulunmak ya da ekonomik girişimcilik hakkına sahip olmaktır. Buradaki girişimcilik kelimesiyle kastedilen yalnızca işadamlarının yürüttüğü ekonomik faaliyetler değildir. Aynı zamanda sadece emeğini satarak geçinen bireylerin eylemleri de ekonomik bir faaliyet niteliği taşımaktadır. Yalnızca emek gücüyle geçinen bir bireyin dilediği işte çalışması, ya da

imkânlarını beğenmediği işte çalışmama hakkının olması ekonomik özgürlüğün önemli bir yansımasıdır (Yayla,1993;169). Bu nedenle, sosyal ve ekonomik özgürlükler tamamen iç içe geçmiş ve biri diğerini bütünleyen hak ve özgürlüklerdir.

Yukarıda özgürlük kavramının tanımı ve sınıflandırılması üzerinde durulmuştur. Bu tanımlar çerçevesinde bakıldığında; bu çalışmada, devlet müdahalesinin olmadığı yani negatif özgürlük kavramını da içinde barındırdığı, bireylerin ekonomik faaliyetlerinde karar ve tercih özgürlüğüne sahip oldukları ekonomik özgürlükler üzerinde durulacaktır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini incelerken ve ülkeler arasında karşılaştırma yaparken öncelikle, ele alınan ülkelerin ekonomik özgürlük endeksine bakmak gerekmektedir. Aksi halde yapılan analiz sonucunda doğru bir karara varmak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle; bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, ekonomik özgürlük endeksleri, ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ve Türkiye'nin ekonomik özgürlükler bakımından genel değerlendirilmesi üzerinde durulacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Çeşitli ülkelerin kanunları gereği, örneğin bir Amerikan vatandaşı, seçtiği mesleğinin gerektirdiği ruhsatı alamadıkça, mesleğini uygulamakta özgür değildir. Dolayısıyla özgürlüğünün hayati sayılacak bir yanından yoksun kalmış olur. Ya da bir çiftçi istediği miktarda buğday yetiştirmekte özgür değildir. Kısaca; ekonomik özgürlük, genel özgürlüğün son derece önemli bir bölümünü oluşturur (Friedman,1988;26).

Bu bölümde; öncelikle ekonomik özgürlüklerin tanımı, kapsamı ve önemi üzerinde durulacaktır. Ardından ekonomik özgürlüklerin ölçülmesi ile ilgili olarak ekonomik özgürlük endeksi tahminleri ve endekse yapılan eleştirileri kapsayan temel ölçüm sorunlarından bahsedilecektir. Daha sonra, ekonomik özgürlüklerin özü ve ekonomik özgürlük endekslerinin öğeleri hakkında bilgi verilerek üç farklı ekonomik özgürlük endeksleri ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Ardından, ekonomik özgürlük endekslerinin geçerliliği tartışılacak ve ardından endekslerde zaman içinde yapılan değişiklikler anlatıldıktan sonra bölüm hakkında genel değerlendirme yapılacaktır.

1. TANIM VE KAPSAM

Zenginleşmek ve gelişmek isteyen insanların ekonomik olarak özgür olmaları gerekmektedir. İnsanlar, karşılaştıkları engelleri azaltarak, vakitlerini ve kaynaklarını nasıl kullanacaklarını seçerek ekonomik gelişme aşamasına girmiş olacaklardır¹¹.

¹¹ http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_Preface.pdf (17.02.2006)

Ekonomik özgürlükler, bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunabilme ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın serbestçe kullanabilmelerini ve sahiplenmelerini ifade eder. Ekonomik olarak özgür bir ülkede insanlar daha kolay yaşarken, ekonomik olarak özgür olmayan bir ülkede insanlar bürokratik engeller, kısıtlamalar gibi birtakım engellerle karşılaşmaktadırlar. (Miles,2005;1). Basitçe, dünyada ekonomik özgürlük endeksi daha yüksek olan ülkelerin yaşam standartları daha yüksektir (Feulner,2005;1).

Ekonomik özgürlük endeksi, 1980'lerin başlarında yalnızca politika yapıcıları ve yatırımcılar gibi karar organlarına yardımcı olmak amacı için hazırlanmakta iken, günümüzde dünyadaki ülkelerin ekonomik özgürlük düzeylerini belirlemek için sistematik olarak ve düzenli bir şekilde yayınlanmaktadır. Ekonomik özgürlükler endeksi, ekonomik özgürlüklerle ilgili anahtar bileşenler arasındaki güçlü bağlantıları analiz etmektedir. Örneğin; düşük vergi oranları, tarifeler, regülasyonlar, hükümet müdahaleleri, açık piyasa işlemleri ve parasal istikrar gibi bileşenler arasındaki güçlü bağlantılar incelenmektedir¹². Ekonomik özgürlükler endeksinin bir bileşenindeki iyileşme diğerlerini de iyileştirmektedir. Aynı şekilde biri kötüleşince, diğerleri de kötüleşmektedir. Örneğin, bir alanda ekonomik özgürlük kısıtlanınca diğer alanda ekonomik özgürlüğün sağlanması güçleşmektedir (Feulner,2005;1).

Çalışmamızın bu bölümünde ekonomik özgürlükler ile ilgili yapılan çalışmalar ve hazırlanan endeksler üzerinde durulacaktır. Aralarındaki yöntem farklılıklarına rağmen, bu çalışmaların ortak sonucu, piyasa ekonomisinin sağlanması için ekonomik özgürlüklerin çok önemli olduğudur. Eğer, ülke rekabetçi bir ortam istiyorsa ve globalleşen dünyada sabit değişmelere razıysa, açık piyasa ekonomisinin sağlanması gerekmektedir. Tersine, baskıcı piyasa katı şartlar yaratmaktadır (Feulner,2005;2).

¹² http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_Preface.pdf (17.02.2006)

2. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖNEMİ

Ekonomik özgürlüğün anlamı, devlet hacminin küçük olması, özel mülkiyetin korunması, piyasada serbest rekabetin olması ve az sayıda regülasyon olmasıdır. Ayrıca bu koşullar altında ekonomik özgürlük, gelir dağılımını da iyileştirmektedir (Berggren,2003;1).

Neo-klasik ekonomi teorisi, ekonomik büyümeyi; sermaye, emek, beşeri sermaye ve teknoloji olmak üzere dört faktörün fonksiyonu olarak açıklamaktadır. Fakat hangi ekonomi politikasının büyüme için tercih edildiği sorusuna cevap olarak Adam Smith'in araştırma sonucuna bakmak gerekmektedir. Adam Smith; ekonomik özgürlük kavramını, piyasa ekonomisinin sağlanma derecesi, gönüllü mübadele özgürlüğü, serbest rekabet ile mülkiyet ve kişilerin korunması olarak tanımlamıştır. Adam Smith'in amacı, ekonomi politikasının kurumsal yapısını ve temel kısımlarını karakterize etmektir. Ekonomik özgürlük; büyüme ve gelir dağılımı açısından açıklayıcı bir faktördür. Ekonometrik analizlerde, ekonomik özgürlük bağımsız değişken olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte, ekonomik özgürlük diğer değişkenlerden etkilenebilir ve dolayısıyla bağımlı değişkeni de oluşturabilir. Çoğunlukla; politik özgürlük, zenginlik ve demokrasi gibi faktörlerden etkilenebilmektedir (Berggren,2003;2).

3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖLÇÜLMESİ

GSYİH'dan farklı olarak bir ülkedeki ekonomik özgürlükler kolay ölçülememektedir. Özgürlük kavramı niceliksel bir kavram değil, niteliksel bir kavramdır. Dolayısıyla ekonomik özgürlük ölçümünde belirli bir öznel ve belirlilik bulunmamaktadır.

Bu sebeple ülkeler arası karşılaştırmalar yapılırken sayısal ölçümler yerine ülkelerde var olan ekonomik özgürlükler kullanılmaktadır. Ekonomi literatüründe karşılaştırmalar yaparak yapılan ölçüme "ordinal ölçüm" denildiği hesaba katılırsa ülkeler arası ekonomik özgürlük karşılaştırmaları ordinal ölçüme göre yapılmaktadır. Burada elde edilen ekonomik özgürlük değerleri, ülkeleri karşılaştırırken sayısal olarak kesin

rakamları göstermemektedir, yalnızca “şu ülke diğerinden daha özgür” gibi bir karşılaştırma yapmamıza olanak sağlamaktadır (Hanke ve Walters,2003;3).

Genel olarak ekonomik özgürlük değerlerini ölçmenin birçok yolu vardır. En kolay yolu her ülkenin kendine bir model oluşturarak buradan bulunan değerlere göre ülkeleri sınıflandırmaktır. Sonuçta ortalama olarak bir fikir birliğine varılır. Fakat bu yöntem çok subjektif bir yöntemdir. Ne kadar dikkatli yapılsa da, ekonomik özgürlük için önemli olduğu düşünülen faktörlerin farklılığından ve göreceliğinden kaynaklanan nedenlerden dolayı ülkelerin derecelendirmesinde bir farklılık olacaktır.

Yukarıda sözü edilen değişkenlikleri minimize etmek ve daha objektif sonuçlar elde etmek için daha farklı ölçme metotları geliştirilmiştir. Genel olarak bu yöntemler:

- 1) Ekonomik özgürlükler için çok önemli faktörleri tespit etmek,
- 2) Bu faktörlerin miktarlarını belirlemek ve
- 3) Bu faktörleri ağırlıklandırmayı içermektedir.

Sonuç olarak bazı ölçüm yöntemleri ekonomik özgürlükleri çok etkileyen bazı değişkenleri ele almıyor olabilir. Örneğin; gümrük tarifeleri, kısıtlamalar ekonomik özgürlükler için çok önemli olmasına rağmen endeks oluşumunda bu faktörler etkisiz değişken olarak alınmış olunabilir. Dolayısıyla seçilen değişkenler ekonomik özgürlük endeksini büyük ölçüde etkileyecektir¹³.

Bunların dışında, biz her bir değişkeni farklı ağırlıklandırmış olabiliriz. Örneğin; uluslararası ticaret özgürlüğünü ve yurtiçi değişim özgürlüğünü ekonomik özgürlükler için çok önemli olarak düşünebiliriz. Fakat bu değişkenlerin hangisinin diğerinden daha önemli olduğu konusunda bir örnek vermek gerekirse; iki ülke ele alındığında ve ülkeler X ve Y olarak düşünüldüğünde: X, uluslararası ticareti kısıtlamış fakat yurtiçi ticaret özgürlüğü olan bir ülke olsun. Y ise yurtiçi ve yurtdışı ticareti kısıtlamış bir ülke olsun. Eğer biz uluslararası ticaret özgürlüğüne yüksek bir katsayı verirsek, X'in özgürlük endeksi Y'nin altına düşecektir. Fakat bu durumda “X, Y'den daha az özgürdür”

¹³ <http://www.cato.org/pubs/journal/cj17n2-1.html> (12.03.2006)

sonucunun gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı konusunda kafalarda soru işareti olacaktır (Hanke ve Walters,2003;4).

Bu sebeplerle, ölçüm yöntemi son derece önem kazanmaktadır. Sonuçta, ekonomik özgürlüklerle ilgili yoğun tartışmalar sonucunda, önemli faktörleri göz önüne alan elverişli, ağırlıklandırılmış ölçüm yöntemleri bulunmuştur.

3.1. Temel Ölçüm Sorunları

3.1.1. Tahmin

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki için uzun araştırmalar yapılmıştır. Freedom House'un 1983 yılı yıllık raporunda, Raymond Gastil ve Lindsay Wright politik ve sivil özgürlükleri ortaya koymuşlardır. Ülkelere politik ve sivil özgürlükleri temsilen 1'den 7'ye kadar puanlar vermişler ve daha sonra bu verileri her ülkenin ekonomik sistemleriyle birleştirmişlerdir. Milton Friedman sivil özgürlükler için verdikleri derecelerle iki ekonomik refah ölçümüyle ilişki kurmaya çalışmıştır: Sonuçta her ülkenin sivil özgürlüklerindeki 1 birim gelişme ölüm oranında %34 oranında iyileşme sağlamıştır. Ayrıca kişi başına düşen GSMH'da %49 kadar gelişme olmuştur (Hanke ve Walters,2003;4).

Freedom House ile Gastil ve Wright ekonomik özgürlükler ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Eş zamanlı olarak Heritage Foundation, Fraser Institute gibi kuruluşlar da ekonomik özgürlüklerle ilgili ölçümler yaparak endeksler yayınlamışlardır¹⁴.

Gastil ve Wright'ın çalışmaları üzerinde araştırmalar yapan ilk bilim adamı Gerald W. Scully, ekonomik olarak özgürlüğün sağlandığı ülkelerde ekonomik büyümenin hızlanacağını söylemiştir. Ayrıca; mülkiyet özgürlüğü ve piyasa ekonomisinin sağlandığı ülkelerin, bu özgürlüklerin sağlanmadığı ülkelere göre daha verimli ve etkili faaliyet gösterdikleri sonucuna ulaşmıştır (Hanke ve Walters,2003;5).

¹⁴ <http://www.cato.org/pubs/journal/cj17n2-1.html> (12.03.2006)

3.1.2. Endekse Eleştiriler¹⁵:

İnsanlar zaman içinde ekonomik özgürlük endeksini eleştirmişlerdir. Bu tartışmalar, endeksi daha iyi hale getirme amaçlıdır.

Temel örnek olarak bu eleştirilerin ortaya çıkmasında önemli etken Jeffrey Sachs'ın "Refahın Sonu" adlı kitabını gösterebiliriz. Her yıl hazırlanan endeks, ekonomik özgürlük ile refah düzeyi arasındaki yakın ilişkiyi ölçmektedir. Bu konuda Sachs'ın, endeksteği ülkelerin konumlarıyla büyüme oranları arasında ilişki olmadığını söylemesi şaşırtıcı olmuştur. Son birkaç yıl içerisinde yapılan çalışmalar, ekonomik özgürlükteki değişimler ve büyüme oranları arasındaki yakın ilişkiyi ispat eder niteliktedir¹⁶.

4. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖZÜ

Ekonomik özgürlüğün özünü (Carlsson ve Lundström,2001;3):

- Kişisel tercih
- Özel mülkiyet ve
- Mübadele serbestisi

oluşturmaktadır. İnsanların ekonomik özgürlüklere sahip olabilmesi için (Akalin,2002;155):

a) Bireylerin mülkiyet edinmeleri; güç kullanarak, zorla, dolandırıcılıkla ve hırsızlıkla olmamalı veya başkalarının fiilen işgalinden korunmalı,

b) Bireyler; mülkiyetlerine konu olan nesnelere, istedikleri gibi kullanmak, başkaları ile mübadele etmek veya bağışlamak gibi haklarını, diğerlerinin aynı tür haklarını ihlâl etmedikçe, serbestçe kullanabilmelidirler.

¹⁵Ekonomik özgürlük endekslerinin geçerliliği konusu, bu bölümün ilerleyen kısımlarında ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

¹⁶ <http://www.cato.org/pubs/journal/cj17n2-1.html> (12.03.2006)

Dolayısıyla; ekonomik özgürlük endeksi, hangi tür meşru yollardan edinilen mülklerin, ne ölçüde korunduğunu ve bireylerin gönüllü mübadele işlemlerinde ne kadar serbest olduklarını ortaya koyar. Ekonomik olarak özgür bir ülkede, devletin en temel işlevi, özel mülkiyetin korunması ve sözleşmelerin icrâsının zorlanmasıdır. Eğer bir ülkede devlet; özel mülkiyeti korumada yetersiz kalır, kendisi özel mülkiyeti tam bedelini ödemeksizin kamulaştırırsa veya gönüllü mübadeleleri kısıtlarsa, vatandaşlarının ekonomik özgürlüklerini çiğnemiş olur (Akalin,2002;155).

5. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER ENDEKSİNİN ÖĞELERİ

Ekonomik özgürlükler endeksi, uluslararası karşılaştırma ve sıralama olanağı verebilmesi için mümkün merteye objektif ölçüler esas alınarak hazırlanmış ve değer yargılarından bağımsız olarak geliştirilmek istenmiştir (Akalin,2002;157).

Ekonomik özgürlükler endeksini etkileyen faktörleri genel olarak şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Uluslararası Ticaret ve Ticaret Politikası; ekonomik özgürlüğün ölçümünde anahtar role sahip olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında da çok önemli bir yere sahiptir.

Uluslararası ticaret; bir ülkenin, hammadde, yabancı mal ve hizmetleri ucuz olan ülkelere ithal etmek suretiyle üretimini maksimize etmesini mümkün kılmaktadır. Ayrıca uluslararası ticaret, daha zengin olmanın kaynağı olan dünya piyasasına girmeyi sağlar (Johnson ve Sheehy,1995;12). Serbest ticaretin geçerli olduğu ülkeler ekonomik yönden daha özgür olarak kabul edilmektedir¹⁷.

Mülkiyet Haklarının Korunması; hukuk sisteminin bireylere tanıdığı en önemli korumadır. Özel mülkiyetin anayasal ve yasal normlarla güvence altına alındığı ülkelerde, ekonomik özgürlük düzeyinin daha fazla olduğu kabul edilmektedir.

¹⁷ http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf (18.05.2006)

Mülkiyet; bireylere, devlete karşı korunan bir alan kazandırır. Özel mülkiyet haklarının güvence altında olması, vatandaşların uzun vadeli planlar yapabilmelerine olanak verir¹⁸. Mülkiyet özgürlüğü, ekonomik özgürlüğün temelini oluşturmaktadır¹⁹. Bu faktör, hangi özel mülkiyetin hükümet tarafından koruma altına alındığını ölçmektedir.

Mülkiyet haklarının iki temel unsuru; (1) başkalarının haklarına zarar vermediği sürece bireylerin kaynaklarını diledikleri gibi kullanabilmesi ve (2) bireylerin kendi rızalarıyla olmak kaydıyla bu haklarını devir veya mübadele haklarının olmasıdır. Bu unsurların itibarı ve uygulanabilirliği piyasadaki mal ve hizmetlerin fiyatlarıyla belirlenecektir. Tecrübe ve teori, etkin fiyat sisteminin uygulandığı ekonomilerde refah artışının nispeten daha iyi olduğunu göstermektedir (Akalin,2002;156).

Piyasa ekonomisi sisteminin temelinde özel mülkiyet hakları ve özgürlük yatmaktadır. Özel mülkiyetin korunması, piyasa ekonomisinin sağlanması için itici bir güçtür. Çünkü, özel mülkiyet sistemi, bireylere kaynaklarını diledikleri gibi kullanma ve dilediklerini de devretme hakkını verir. Bu tür bir sistem güç kullanmayı yasaklar, işbirliğini teşvik eder. Özel mülkiyet haklarının genişlemesi ve güçlenmesiyle birlikte dağıtılan kaynakların daha etkin fiyatlandırılması mümkün olur, kaynaklar daha etkin bir şekilde dağıtılır ve bu şekilde refah artar.

Gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkelere en fazla fayda sağlayacak olan şey mülkiyet hakları sisteminin oluşturulması ve mülkiyet haklarının korunmasıdır. Çünkü, özgürlüğün olması için kuralların olması gerekir. Bu kurallar, özel mülkiyeti korumaya yönelik kurallardır. Özel mülkiyet üzerindeki korumacılık arttıkça ekonomik özgürlük artmaktadır. Bu şekilde ekonomik gelişme mümkün hale gelir (Dorn,2005;16).

¹⁸ http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_chap5.pdf (17.02.2006)

¹⁹ http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf (18.05.2006)

Ekonomideki Kamu Harcamalarının Düzeyi; ekonomik özgürlüğü ölçmeye yarayan kriterlerden biridir.

Hükümetler ekonomik, sosyal ve siyasi fonksiyonlarını gerçekleştirmek için harcama yaparlar. Devlet, ekonomik hayatta istihdam yaratmak, iç fiyat istikrarını ve dış dengeyi sağlamak gibi ekonomik amaçlar için kamu harcamalarından yararlanır. Dolayısıyla, kamu harcamalarının miktarı, ülkeden ülkeye veya bir ülke içinde zamandan zamana değişmektedir (Kalenderoğlu,2005;32). Klasik maliyeciler, ekonominin sürekli tam istihdamda dengede olduğunu, ekonomide boş kapasite olmadığını, fiyatların ve ücretlerin esnek olduğunu savunmuşlardır. Modern iktisatçılardan Keynes ise, ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde dengede olmadığını, eksik istihdamda da dengeye gelebildiğini savunmuştur. Keynes; devletin, toplam talepteki yetersizlikleri giderebilmesi için ekonomiye müdahalesini gerekli görmüştür. Çünkü, devlet kamu harcamalarını arttırarak toplam talepteki yetersizlikleri giderir. Devletin ekonomiye müdahale araçlarından biri de kamu harcamaları olduğuna göre, devlet gerektiğinde bu harcamaları arttırabilmelidir.

Burada kamu harcamaları kavramıyla ilgili dar ve geniş anlamda kamu harcaması ayrımının yapılması gerekmektedir. Dar anlamda kamu harcaması deyimiyle kastedilen, devlet ve diğer kamu tüzel kişileri tarafından, kamu hizmetlerinin karşılığı olarak yapılan ödemelerdir. Burada kamu harcamasını yapan organlar sınıflandırılmıştır. Dar anlamda kamu harcamaları ile genel ve katma bütçeli idarelerin harcamaları anlatılmak istenmektedir²⁰. Geniş anlamda kamu harcamaları ise dar anlamda kamu harcamalarının yanında sosyal sigortalar kurumu ödemelerini, iktisadi devlet teşekküllerinin harcamalarını, ziraat odaları birliğinin harcamalarını, vergi muafık ve istisnalarını da kapsamaktadır. Geniş anlamda kamu harcamalarına, iktisadi anlamda kamu harcamaları da denmektedir (Kalenderoğlu,2005;31). Ekonomik özgürlükler endeksinin hazırlanmasında kullanılan kamu harcamaları kavramı ile dar anlamda kamu harcamaları kastedilmektedir.

²⁰ 01.01.2006 tarihi ile yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile katma bütçeli kuruluşlar kaldırılmış, bunların bir kısmı genel bütçeli kuruluşlara, bir kısmı ise özel bütçeli kuruluşlara eklenmiştir.

Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın bir oranı olarak ölçülen kamu harcamaları, kamunun toplam maliyetini oluşturmaktadır. Hükümet para harcadığında, ekonomideki kaynakları kullanarak bu kaynakların özel kesimin amaçları için kullanılmasını engellemiş olmaktadır. Bu kaynaklar, ya kamu tüketimi şeklinde kullanılmakta ya da vatandaşlara transfer ödemesi olarak aktarılmaktadır²¹.

Toplam kamu harcamalarının milli gelir içindeki payı ekonomik özgürlüğü ölçmeye yarayan faktörlerden biridir²². Diğer faktörler sabit alındığında; daha fazla kamu harcaması, bireylerin ve ailelerin daha az harcaması demektir (Akalin,2002;157). Benzer şekilde; bu oranın düşük olduğu ülkelerde özel kesimin ulusal ekonomi içindeki payı daha fazla olmaktadır. Dolayısıyla piyasa ekonomisinin daha geniş olduğu ülkeler daha özgür ülkeler kategorisinde yer almaktadır²³. Bu oran, hükümetin ekonomi içindeki payını ölçmektedir. Örneğin ABD’de kamu harcamaları GSYİH’nın %24’ünü oluştururken bu oran Türkiye’de %32.4’tür²⁴. Dolayısıyla Türkiye’de kamu kesiminin ekonomi içindeki payı ABD’den daha fazladır. Diğer faktörler sabit kabul edilip yalnızca bu faktör dikkate alındığında, ABD’nin Türkiye’den ekonomik olarak daha özgür olduğunu söylemek mümkündür.

Vergiler; ekonomik özgürlük ölçümünün anahtar faktörlerinden biridir. Her ülke ulusal güvenlik, halk sağlığı ve diğer önemli kamu hizmetleri için ekonomik olayları vergilendirmelidir.

Vergi; kamu giderlerinin finansmanını sağlamak için devletin siyasal gücüne dayanarak gerçek ve tüzel kişilerin gelir ve malları üzerinden aldığı paydır. Vergiyi diğer gelir kaynaklarından ayıran temel özellikler; kanuna dayalı olarak, devletin gücüne dayalı olarak tek taraflı ve cebri şekilde tahsil edilmesidir. Vergilemenin en önemli fonksiyonu, devlet faaliyetlerinin yürütülmesi için kamuya fon aktarılmasıdır. Bu temel fonksiyonunun yanında; gelir dağılımını daha dengeli duruma getirmeyi amaçlayan

²¹ http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_chap5.pdf (17.02.2006)

²² http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf (18.05.2006)

²³ http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf (18.05.2006)

²⁴ Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatının 2005 yılı verileri esas alınmıştır.

sosyal fonksiyonu ve yurtiçi enflasyon ve işsizliği önlemek gibi ekonomik fonksiyonları da bulunmaktadır (Seyidoğlu,2002;695).

Bu faktör analiz edilirken, gelir ve kurumlar vergisini ayrı ayrı göz önünde tutmak gerekmektedir. Bu nedenle, gelir ve kurumlar vergisi ayrı ayrı değerlendirilmeli, ardından bu ikisinin ortalaması alınarak bu kriter için tek puan belirlenmelidir.

Gelir vergisi; gerçek kişilerin, genellikle bir yıl içinde, çeşitli kaynaklardan elde ettikleri gelir ve kazançlarından alınan bir vergidir. Gelir vergisinin konusunu; kişilerin vergilendirme dönemi içinde çeşitli kaynaklardan elde ettikleri gelirlerin toplamı oluşturmaktadır. Buradaki gelir kavramı dar ve geniş olarak ele alınabilir. Dar anlamda gelir kavramı; sermayedeki gelir artışlarının değil yalnızca akım biçimindeki gelirleri kapsamakta iken; geniş anlamda gelir kavramı, akım biçimindeki gelirlerle birlikte sermaye değerindeki artışların da vergi yükümlülüğü kapsamına alınması durumunda söz konusu olmaktadır. Ancak çağdaş uygulamalarda, dar anlamda gelir esas alınmaktadır (Seyidoğlu,2002;223).

Bir ülkenin ortalama gelir vergisi oranını bulmak için öncelikle, o ülkedeki toplam GSYİH'nın toplam nüfusa oranlanması suretiyle kişi başına gelir bulunmakta ve daha sonra ele alınan ülkeler buna göre puanlanmaktadır.

Gelir vergisi oranı puanları ile ekonomik özgürlük düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Dolayısıyla; düşük gelir vergisi uygulayan ülkeler, daha yüksek oranda gelir vergisi uygulayan ülkelere göre ekonomik açıdan daha özgür olmaktadır²⁵.

Hükümetler; ekonomik, sosyal ve siyasi faaliyetlerini gerçekleştirmek için vatandaşlarından gelir vergisinin yanında kurumlar vergisi de almaktadırlar. Ancak,

²⁵ http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf (18.05.2006)

gelir vergisi gerçek kişilerin kazançları üzerinden alınmasına karşılık, kurumlar vergisi Kurumlar Vergisi Kanununda gösterilen kurum kazançları üzerinden alınmaktadır²⁶.

Sonuç olarak; gelir ve kurumlar vergisini genel olarak değerlendirdiğimizde; vergi yükünün düşük olduğu ülkeler, vergi yükünün nispeten daha ağır olduğu ülkelere oranla ekonomik açıdan daha özgür olduğu sonucuna varabiliriz.

Yabancı Sermaye; üzerine getirilen sınırlamalar ekonomik özgürlüğü ve dolayısıyla yatırımları azaltır. Yabancı yatırımlar ekonomik genişlemeyi sağlar. Tersine, yabancı sermaye üzerinde sınır olmayan ülkelerde ekonomik özgürlük maksimumdur ve bu nedenle yatırımlar artar. Ülkedeki yabancı sermaye girişini serbestleştirmek o ülkenin ekonomik yönden serbestleştirilmesi anlamına gelmektedir²⁷. Dolayısıyla, bir ülkede yabancı yatırımlar üzerinde sınırlamalar arttıkça, o ülkedeki ekonomik özgürlükler azalır.

Bir ülkede yabancı sermayenin yatırım yapması kadar, ilgili ülke vatandaşlarının da yurtdışında yatırım yapması konusunda getirilen kısıtlamalar, ekonomik özgürlüklerle bağdaşmamaktadır.

Piyasa ekonomisinin sağlandığı ülkelerde; devlet ekonomiyeye yalnızca asayiş, güvenlik gibi zorunlu hizmetleri gerçekleştirmek amacıyla müdahale ettiğinden ekonomik özgürlükler artmaktadır.

²⁶ Buradaki kurum kavramı, tüzel kişi kavramından daha dar kapsamlıdır. Türkiye’de 10.06.1949 tarih ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununa göre; kurumlar vergisi, sermaye şirketleri, kooperatifler, İktisadi Kamu Kuruluşları, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmelerin gelir vergisi konusuna giren gelir unsurlarından oluşmaktadır.

²⁷ http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf (18.05.2006)

6. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSLERİ

Devletin ekonomiye müdahalesinin artması, piyasa ekonomisinin ağırlık kazanmasını da beraberinde getirmektedir. Çünkü çeşitli araçlarla (para, maliye, dış ticaret vb. politika araçları) ekonomiye müdahale eden devlet, bireyin ekonomik özgürlüklerini azaltmaktadır. Özel girişimciliğe dayanan bir ekonomik düzen olan liberal ekonomik sistem, piyasalarda da serbestleşmeye yönelik düzenlemelerin artmasını gerektirmiştir. Piyasa ekonomisi ile birlikte, bireyin ekonomik alandaki hareket serbestisi artmaktadır. Bu durum siyasal alanda olduğu kadar ekonomik alanda da bireyi ön plana çıkarma doğrultusundadır.

Ekonomik özgürlükler, bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunma ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın serbestçe kullanabilmelerini ve sahiplenmelerini ifade eder.

Bireylerin sahip oldukları ekonomik haklar, bu alanda devletin bu hakları sağlayacak bazı önlemler almasını gerektirirken, bireylerin sahip oldukları ekonomik özgürlükler ise bu alanlarda devletin müdahalede bulunmamasını gerektirir²⁸. Ekonomik haklar ve ekonomik özgürlükler arasında ters yönlü bir ilişki vardır. “Ekonomik haklar arttıkça, vatandaşların ekonomik özgürlükleri kısıtlanır” (Savaş,1993;61).

Ekonomik özgürlüklerin ölçümü konusundaki ilk çalışma 1983 yılında Freedom House için Raymond Gastil ve Lindsay Wright tarafından hazırlanmıştır. 1996 yılında Freedom House’un politik ve sivil özgürlükler konusundaki yıllık raporu dışında ayrı bir rapor olarak ekonomik özgürlükler endeksi yayınlanmıştır. Gastil ve Wright, politik ve sivil özgürlükler açısından ülkelere 1’den 7’ye kadar (1 en özgür ülke olmak üzere) puanlar vermişler sonra bu derecelendirmeye, her ülkenin ekonomik özgürlüklerini gösteren puanları belirlemek üzere bir ülkenin ekonomik sistemi konusundaki bilgileri içeren verileri eklemişlerdir. (Hanke ve Walters,1997;4).

²⁸ http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-piyasa-ekonomisi.pdf (23.04.2006)

Ekonomik özgürlüğü sayısal olarak ele alan çalışmalardan birisi; Fraser Institute tarafından hazırlanan “Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi” (The Economic Freedom of the World Index-EFI) dir. 1996 yılından beri bu endeks her yıl yenilenmektedir. Bu konudaki diğer veriler gibi, Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi de ekonomik özgürlüğün önemi konusundaki bilgilerimizi arttırmak amaçlı yapılan araştırmalarda kullanılmaktadır (Berggren,2003;2-3).

Ekonomik özgürlükler ile ilgili olarak yapılan diğer bir çalışma da Heritage Foundation tarafından hazırlanan “Ekonomik Özgürlükler Endeksi” (Index of Economic Freedom)²⁹ dir. Her üç ekonomik özgürlük endeksi de birbirine benzer nitelikli değişkenlerden yola çıkılarak hazırlanmaktadır. Fakat Heritage Foundation tarafından hazırlanan endeks, Fraser Institute tarafından hazırlanan endekse göre daha subjektif değişkenler içermesi ve başlangıç yılının 1995 olması sebebiyle, Fraser Institute tarafından hazırlanan endeks, ekonomik çevrelerde daha çok kullanılan bir niteliğe sahiptir (Berggren,2003;3).

Ekonomik özgürlük endeksleri ve endekslerde ele alınan kriterlerin ayrıntılı bir şekilde incelemesi aşağıda yapılmaktadır:

6.1. Fraser Institute’un Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi

Gastil ve Wright demokratik, politik ve sivil özgürlükleri ekonomik özgürlük ölçümlerinde dikkate almışlardır. Bundan çok sonra alternatif ölçümler ortaya çıkmıştır. İlk defa 1996 yılında “Dünyada Ekonomik Özgürlük: 1975-1995” adı altında Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi yayınlanmıştır. Bu çalışma, 10 yıllık bir çalışma sonucunda 21 farklı değişkenin bileşimi ile 100’den fazla ülkeyi kapsayacak şekilde hazırlanmıştır (Hanke ve Walters,1997;5).

Çalışmanın yazarları Gwartney, Lawson ve Block daha önce yaptıkları ve 79 ülkeyi değerlendirdikleri çalışmalarını geliştirerek 20 yıllık bir dönem içinde ülkenin

²⁹http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_exesum.pdf (17.02.2006)

ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme düzeylerindeki gelişmeyi gözlemlemişlerdir. Bu dönem içerisinde ele alınan veriler, ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlükler arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (Hanke ve Walters,1997;5). Bu çalışmaya göre eğer ekonomik özgürlükler ölçülemezse, büyümenin ve ilerlemenin bir kaynağı olarak ekonomik özgürlüklerin önemini test etme imkânı olmayacaktır. Bu da özelde piyasa ekonomisine, genelde ise liberal öğretiyeye olan güveni zayıflatacaktır. Liberal iktisat teorisinin; ekonomik özgürlüklerin, güdülere, verimli çabaları ve kaynak kullanımında etkinliği etkilediği şeklindeki iddiaları, bu konudaki endeksler yayınlanana kadar istatistiksel yöntemlerle doğrulanamamıştır. Bunun temel nedeni, ekonomik özgürlüklerin çok boyutlu olması ve bu yüzden de ölçülmesinin zor, hatta bazılarında göre imkânsız olduğuna inanılmış olmasıdır (Gwartney, Lawson ve Block,1996;11). Ancak ekonomik özgürlükleri ölçmeye yarayacak bir aracın ve ekonomik özgürlüklerin en önemli unsurlarını tespit etmeye yarayacak bir göstergenin geliştirilebileceğine ve dönemler itibariyle ülkeler arasında karşılaştırma yapılabileceğine inanılmıştır.

Bu amaçla yapılan çalışmalarda öncelikle ekonomik özgürlüklerin temel unsurları belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre ekonomik özgürlüklerin temel kriterlerini; bireysel tercih, özel mülkiyetin korunması ve mübadele özgürlüğü olarak sayabiliriz. Bireyler, haklarını korudukları, mallarını diledikleri gibi kullanabildikleri, mübadele edebildikleri veya diğer bireylere aktarabildikleri sürece ekonomik açıdan özgür olabileceklerdir. Dolayısıyla bir ekonomik özgürlük endeksi bireylerin, hukuka uygun olarak elde ettikleri mallarını koruyabilme ve gönüllü muamelelerde zorlamaya maruz kalmama düzeylerini tespit etmeye imkân vermelidir (Gwarney, Lawson ve Block,1996;12). Bunu sağlamaya yönelik olarak Fraser Institute tarafından hazırlanan ilk endeksin verileri dünyanın çeşitli ülkelerindeki onbir farklı kurum tarafından temin edilmiştir.

6.1.1. Kullanılan Kriterler:

Fraser Institute tarafından hazırlanan ilk endekste yazarlar, amaçlarının çok sayıdaki ülke için iyi ve düzenli olarak güncellenebilen objektif kriterlere dayalı bir ekonomik özgürlük endeksi hazırlamak olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak yirmi bir

ekonomik özgürlük kriteri beş ana kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler ve alt başlıkları şu şekilde sıralanabilir (Gwartney, Lawson ve Gartzke,2005;9):

Tablo 2: Fraser Institute Tarafından Kullanılan Ekonomik Özgürlük Kriterleri

DÜNYA EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİ KRİTERLERİ	AĞIRLIKLAR
A. Kamu Kesiminin Büyüklüğü: Tüketim, Vergiler ve Desteklemeler	20
1. Toplam tüketimin yüzdesi olarak genel kamu tüketim harcamaları	5
2. GSYİH'nın yüzdesi olarak transferler ve desteklemeler	5
3. GSYİH'nın yüzdesi olarak kamu yatırım harcamaları	5
4. En yüksek marjinal vergi oranı	5
i) En yüksek marjinal gelir vergisi oranı	(2,5)
ii) En yüksek marjinal ücret ve gelir vergisi oranı	(2,5)
B. Hukuki Yapı ve Mülkiyet Haklarının Korunması	20
1. Hukukun bağımsızlığı	4
2. Tarafsız mahkemeler: Özel sektörün kamu kesiminin eylem ve düzenlemelerinin meşruiyetine meydan okuyabilmesi için oluşturulmuş güvenilir yasal bir altyapı	4
3. Entellektüel mülkiyetin korunması	4
4. Hukuk kurallarına asker ve bürokrasinin müdahalesi	4
5. Hukuk sisteminin doğruluğu	4
C. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	20
1. Para arzının son beş yılın ortalama yıllık artış oranı eksi son on yılın reel GSYİH büyüme oranı	5
2. Son beş yıl boyunca enflasyon oranındaki standart sapma	5
3. En son yılın enflasyon oranı	5
4. Vatandaşların yurt içinde ve yurt dışındaki yabancı bankalarda hesap açtırabilme özgürlüğü	5

D. Uluslararası Ticaret Özgürlüğü	20
1. Uluslararası ticaret üzerinden alınan vergiler	4
i) İthalat ve ihracat toplamının yüzdesi olarak uluslararası ticaretten alınan vergilerden sağlanan gelir	(1,33)
ii) Ortalama tarife oranı	(1,33)
iii) Tarife oranlarındaki standart sapma	(1,33)
2. Ticaret engellerindeki düzenlemeler	4
3. Ticaret sektörünün beklenen boyutlarına karşın gerçekleşen boyutları	4
4. Resmi değişim oranı ile karaborsa değişim oranı arasındaki fark	4
5. Uluslararası sermaye piyasası kontrolleri	4
i) Vatandaşları yabancı sermaye piyasasına giriş ve yabancıların yerli sermaye piyasasına giriş özgürlüğü	(2)
ii) Yabancılarla sermaye piyasasında değişim yapan vatandaşların özgürlüğü üzerindeki sınırlamalar	(2)
E. Kredi, Emek ve Girişimciler Üzerindeki Düzenlemeler	20
1. Kredi Piyasasının Düzenlenmesi	6,66
i) Bankaların mülkiyeti	(1,33)
ii) Yabancı bankalar ile yerli bankalar arasındaki rekabet	(1,33)
iii) Özel sektöre verilen kredi oranı	(1,33)
iv) Faiz oranı kontrolleri ve negatif faiz oranına neden olan düzenlemeler	(1,33)
v) Faiz oranı kontrolleri	(1,33)
2. İşgücü Piyasasının Düzenlenmesi	6,66
i) Asgari ücret düzeyi	(3,33)
ii) Askeri personel temininde zorunlu askerliğin kullanım oranı	(3,33)
3. Girişimciler Üzerindeki Düzenlemeler	6,66
i) Fiyat kontrolleri: İşletmelerin kendi fiyatlarını koyma serbestisi	(2,22)
ii) Yeni bir işe başlama kolaylığı	(2,22)
iii) Düzensiz yapılan ödemeler: İthalat ve ihracat ile ilgili yapılan toplu ödemeler, iş lisansları, değişim kontrolleri	(2,22)

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of The World-Annual Report-2005" Liberales Institute, 2005, s.6-24 kaynağından faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıda görüldüğü üzere; endekste 38 başlık (ve alt başlık), (1) kamu kesiminin büyüklüğü, (2) hukuki yapı ve mülkiyet haklarının korunması, (3) para politikası ve fiyat istikrarı, (4) uluslararası ticaret özgürlüğü ve (5) kredi, emek ve girişimcilerin düzenlenmesi olmak üzere toplam 5 ana kategori altında toplanmaktadır.

Aşağıda, endeks oluşumunda izlenen yöntem üzerinde durulduktan sonra yukarıda sayılan kriterler ayrıntılı bir şekilde açıklanarak, bu kriterlerin endeks üzerindeki etkileri incelenecektir.

Öncelikle, her bir kriter için farklı ağırlıklar belirlenmiştir. Bu endekse ilişkin yöntem belirlenirken bu ağırlıklar göz önüne alınmakta ve buna göre puanlama yapılmaktadır. Daha sonra bu puana göre ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyi belirlenmektedir. Buna göre; her bir ülke bu yirmi bir kriter üzerinden sıfır ile on arasında puanlamaya tabi tutulmaktadır. “10 puan” ekonomik özgürlükler açısından en iyi değeri ifade ederken, “0 puan” en düşük değeri ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle 10 (on) puanı, o kriter için ekonomik özgürlük düzeyinin maksimum düzeyde olduğunu; 0 (sıfır) puan ise minimum düzeyde olduğunu ifade eder. Örneğin, devlet müdahalesi ve sınırlaması arttıkça ilgili kriterin aldığı puan azalmaktadır. Dolayısıyla o ülkenin ekonomik özgürlükleri azalmaktadır. (Gwartney, Lawson ve Gartzke,2005;6).

Ekonomik özgürlük endeksi kriterleri aşağıda ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir:

Endekste ilk olarak, kamu kesiminin büyüklüğü başlığı görülmektedir. Bu başlık içerisinde öncelikle hükümet tüketiminin toplam tüketim içerisindeki payına yer verilmiştir. Hükümet tüketimi arttıkça, politik tercihler özel tercihlerin yerini almaya başlayacaktır. Bir ekonomide transfer harcamaları ve sübvansiyonlar arttıkça ekonomik özgürlükler azalacaktır. Bunun dışında, kamu yatırımlarının yapılmasına talep koşullarından ve piyasa koşullarından bağımsız olarak karar verildiğinden kamu yatırımlarının artması ekonomik özgürlükleri azaltan bir diğer nedendir. Dolayısıyla bu kriter içindeki alt başlıklar beraber değerlendirildiğinde, devletin ekonomiye fazla müdahale etmediği, vergi oranlarının düşük olduğu, kamu harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki payının düşük olduğu ülkeler, bu kriterden yüksek puan alacaklardır.

Hukuki yapının gelişmiş olduğu ve mülkiyet haklarının güvence altına alınmış olduğu ülkelerde hem ekonomik özgürlükler hem de sivil özgürlükler sağlanmaktadır. Değişim

özgürlüğü –ki eğer özel mülkiyet olmazsa anlamı olmaz- ekonomik özgürlüklerin sağlanması için olmazsa olmaz koşullardandır.

Uzun vadeli fiyat istikrarının sağlanabilmesi için etkin bir piyasa ekonomisinin ve para politikasının olması gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi için ise, düşük enflasyon oranının olması ve yurt içi-yurt dışı bankalarda hesap açma konusunda bir kısıtlamanın olmaması gerekmektedir.

Uluslararası ticaret özgürlüğünün sağlanması aynı zamanda, kotaları ve yurtdışı emek-sermaye değişimi üzerindeki serbestliği de kapsamaktadır. Uluslararası ticaret özgürlüğünün sağlandığı ülkelerde yaşayan vatandaşların yaşam standartları da artar. Gümrük tarifelerinin düşük olması, ticaret sektörünün beklenenden daha geniş olması ve sermaye giriş-çıkışı üzerindeki kısıtlamaların minimum olması durumunda uluslararası ticaret puanı artacak, ekonomik özgürlükler artacaktır.

Yapılan düzenlemeler, piyasaya giriş ve gönüllü mübadeleler üzerinde kısıtlamaya neden oluyorsa, ekonomik özgürlükleri azaltacaktır. Kredi piyasası, emek piyasası ve müteşebbis üzerindeki kısıtlamalar ekonomik özgürlükleri negatif yönde etkilemektedir.

Fraser Institute tarafından yayınlanan endekslerde incelenen ülkeler, belirlenen kriterlerden aldıkları ortalama puanlara göre sınıflandırılmıştır. Aşağıdaki tabloda, yukarıdan aşağıya doğru inildikçe ülkenin ekonomik özgürlük düzeyi azalmaktadır.

Tablo 3: Fraser Institute'un Ekonomik Özgürlükler Puanlaması

PUAN	GRUBU
9,0-10,0 ARASI	A(+)
8,0-8,9 ARASI	A
7,0-7,9 ARASI	B
6,0-6,9 ARASI	C
5,0-5,9 ARASI	D
4,0-4,9 ARASI	F
4,0 VE DAHA AZ	F(-)

Kaynak: AKTAN Coşkun Can, "Özgürlüklerin İki Boyutu: Siyasal Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlükler", Ankara, 1998, Yeni Türkiye, Yıl:4, Sayı:22, s.28

Fraser Institute tarafından hazırlanan endeksin genel değerlendirilmesini yapacak olursak; bu endekste genel olarak ekonomik özgürlüklerin sağlanabilmesi için; kamunun ekonomi içindeki payının az olması, o ülkedeki hukuki yapı ve bu hukuki yapı içerisinde mülkiyet haklarının güvence altına alınmış olması, para politikası ve fiyat istikrarı ile uluslararası ticaret özgürlüğü gibi piyasa ekonomisinin temel kriterlerinin sağlanmış olması gerekmektedir. Bu kriterler, bir ülkenin ekonomi politikası ve büyüme süreciyle bağlantı kurarak, ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için politika yapıcılarına yol göstermektedir. Dolayısıyla; Fraser Institute tarafından hazırlanan bu endeksin, ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu şeklindeki temel tezi çeşitli delillerle güçlendirme çabası içinde olduğunu söylenebilir.

Tablo 4: Ülkelerin 2003 yılı Ekonomik Özgürlük Değerleri

Ülkeler	Kamu Kesiminin Büyüklüğü	Hukuki Yapı ve Mülkiyet Haklarının Korunması	Fiyat İstikrarı	Uluslararası Ticaret Özgürlüğü	Kredi ve Emek Piyasasının Düzenlenmesi	Ortalama
Türkiye	7.0(29) ³⁰	5.3 (66)	4.9(123)	7.0 (62)	5.1 (105)	5.9
ABD	7.8 (13)	7.9 (20)	9.8 (1)	7.8 (32)	7.6 (5)	8.2
Fransa	3.1(125)	7.6 (23)	9.6 (17)	8.0 (27)	6.3 (39)	6.9
Hong Kong	8.9 (2)	7.4 (26)	9.2 (44)	9.7 (1)	8.2 (1)	8.7

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of The World-Annual Report-2005" Liberales Institute, 2005;13 kaynağından faydalanılarak tarafımdan hazırlanmıştır.

Bu değerlere baktığımızda, Türkiye kamu kesiminin ekonomi içerisindeki payı bakımından 127 ülke arasında 7.0 puan ile 29'uncu sırada yer almaktadır. Bunun yanında aynı kriterde Hong Kong 8.9 puan ile 2'inci sırada; Fransa ise 3.1 puan ile 125'inci sırada yer almaktadır. Bir Avrupa ülkesi olan Fransa'da devletin ekonomi içindeki ağırlığı Türkiye'den daha fazladır. Diğer bir deyişle; diğer faktörler sabit varsayıldığında ve yalnızca kamu kesiminin büyüklüğü dikkate alındığında, ekonomik özgürlükler bakımından Türkiye'nin Hong Kong'tan daha az özgür, Fransa'dan daha özgür olduğu sonucunu çıkarılabilmektedir. Hukuki yapı ve mülkiyet haklarının korunması bakımından ise; Türkiye 5.3 puan ile 66'ncı sırada yer almaktadır. Fiyat istikrarında 4.9, uluslararası ticaret özgürlüğünde 7.0 ve kredi ve emek piyasasının düzenlenmesi konusunda 5.1 puanı bulunan Türkiye, ortalama olarak 5.9 puan ile dünyadaki ülkeler arası ekonomik özgürlük sıralamasında 88. sırada yer almaktadır.

Fraser Institute tarafından hazırlanan 1970-2003 dönemi arasında birkaç ülkenin ekonomik özgürlük endeksi değerlerinin karşılaştırılması aşağıda yapılmaktadır:

³⁰ Parantez içindeki sayılar her bir ülkenin o kriter bakımından, ülkeler arasındaki sıralamasını vermektedir.

Tablo 5: Yıllar İtibariyle Ekonomik Özgürlükler Endeksi

Ülkeler	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	Ortalama
Türkiye	3.6	3.8	3.5	4.7	4.8	5.8	5.8	5.3	5.5	5.9	4.87
ABD	7.0	7.1	7.4	7.5	8.1	8.3	8.5	8.3	8.2	8.2	7.86
Fransa	6.2	5.4	5.7	5.7	6.8	6.8	7.0	6.7	6.8	6.9	6.4
HongKong	8.3	8.3	8.6	8.3	8.6	9.1	8.8	8.7	8.7	8.7	8.61
Brezilya	4.8	3.9	3.7	3.2	3.9	4.1	5.3	5.9	6.1	5.9	4.68
Meksika	6.0	5.3	5.1	4.3	5.7	6.2	6.2	6.3	6.5	6.5	5.81

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of the World-Annual Report-2005" Liberales Institute, 2005;17 kaynağından faydalanılarak tarafımdan hazırlanmıştır.

1970 yılından itibaren ülkelerin ekonomik özgürlük düzeylerindeki gelişmeyi inceleyecek olursak; Türkiye'nin ekonomik özgürlük düzeyi 2000 yılına kadar artan bir seyir izlerken, 2001 yılında ekonomik özgürlük düzeyinde bir düşme yaşanmıştır. Bu düşmenin nedeni olarak 2001 yılında yaşanan ekonomik krizini gösterebiliriz. Daha sonra uygulanmaya başlayan istikrar programları sonucu Türkiye'nin ekonomik özgürlüklerinde yeniden bir artış olmuştur. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye ortalama ekonomik özgürlük seviyeleri açısından Brezilya dışında dünyanın pek çok ülkesinden geri durumdadır.

6.2. Heritage Foundation'un Ekonomik Özgürlük Endeksi

1994'te kurulan ve merkezi Washington'da bulunan Heritage Foundation, 1995 yılından itibaren yıllık olarak ekonomik özgürlükler endeksi yayınlamaktadır (Hanke ve Walters,1997;6). Endeksin amacı, gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımcılara, ülkenin mevcut ve gelecekteki durumu hakkında bilgi vermek suretiyle var olan belirsizlikleri azaltmaktır. Çünkü, bir ülkenin gelecekteki ekonomik durumunun belirsizliği yatırımcıları tehdit eder ve yatırım yapma arzularını azaltır. Endeksi hazırlayanlar; amaçlarının uluslararası topluma, herhangi bir ülkenin ekonomik özgürlükler düzeyine ve refahına doğrudan katkıda bulunan faktörlerin analizini sunmak olduğunu belirtmektedirler (Johnson ve Sheehy,1995;2).

Heritage Foundation tarafından hazırlanan endekste, ülkeler elli bağımsız değişken üzerinden değerlendirilmiştir. Bu kriterler on ana başlık altında toplanmıştır. Her bir kritere verilen puanların ortalaması alınarak ülkelerin puanı belirlenmektedir. Bu puanlar, puan cetvelleriyle karşılaştırılmak suretiyle ülkenin ekonomik özgürlük düzeyi belirlenmektedir. Ülkelere verilen puanlar 1 ile 5 arasında değişmektedir. 5 puan ekonomik özgürlükleri azaltan uygulamaları, 1 puan ise ekonomik özgürlükleri arttıran uygulamaları göstermektedir. Ülkeler ekonomik özgürlükler açısından dört farklı kategoride toplanmıştır (Johnson ve Sheehy,1995;23):

Özgür:	1,99 ya da daha altında puan alan ülkeler
Genelde Özgür:	2,00 ile 2,99 arasında puan alan ülkeler
Genelde Özgür Olmayan:	3,00 ile 3,99 arasında puan alan ülkeler
Baskı Altında (Özgür Olmayan):	4,00 ve daha üstünde puan alan ülkeler

Heritage Foundation endeksini hazırlayan yazarlar, bu alanda hazırlanan endekslerin yıllık olarak düzenlenmesi gerektiğini ifade etmişler ve özellikle Fraser Institute tarafından yapılan çalışmaya eleştiri getirmişlerdir. Onlara göre yıllık olarak hazırlanmayan endeksler, zaman içinde meydana gelebilecek değişimleri yansıtmayacaklardır. Ayrıca, bu tip çalışmalar yardımıyla, tek bir ülke için ticaret politikası ve regülasyonlar gibi önemli ekonomik göstergelerin yıllık değişimleri izlemek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla Heritage Foundation'ın ekonomik özgürlük endeksini hazırlayan yazarlar, hazırladıkları endeksin, ekonomik özgürlük düzeyinin söz konusu endekste bu tür değişikliklerden nasıl etkileneceğini görme imkânı sağladığını iddia etmektedirler (Dursun,2002;110).

Aşağıda, Heritage Foundation tarafından hazırlanan endekste ekonomik özgürlükler puanının belirlenmesi için kullanılan kriterler gösterilmektedir.

6.2.1. Kullanılan Kriterler

Heritage Foundation tarafından hazırlanan endekste toplam 50 kriter 10 ayrı kategori halinde sıralanmaktadır. Fraser Institute tarafından hazırlanan endeksin tersine; endeksi oluşturan her bir kritere eşit derecede önem atfedilmiştir. Aşağıdaki tabloda 10 ayrı başlık halinde 50 kriter ve bu kriterlerin endeks içindeki ağırlıkları gösterilmektedir:

Tablo 6: Heritage Foundation'ın Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİ BİLEŞENLERİ	100
1. TİCARET POLİTİKASI -Ortalama Tarife Oranı -Tarife Dışı Engeller -Gümrük Hizmetlerindeki Yozlaşma	10
2. DEVLET TARAFINDAN YÜKLENEN MALİ YÜK -En Yüksek Gelir Vergisi Oranı -Ortalama Gelir Düzeyine Karşılık Gelen Vergi Oranı -En Yüksek Kurumlar Vergisi Oranı -Diğer Vergiler	10
3. EKONOMİDEKİ DEVLET MÜDAHALELERİ -Kamu Harcamalarının Ekonomi İçindeki Payı -KİT'lerin Düzeyi -Kamu Sektörü Tarafından Üretilen Üretim Miktarı	10
4. PARA POLİTİKASI -Son On Yılın Ortalama Enflasyon Oranı -Son Yılın Enflasyon Oranı	10
5. SERMAYE AKIŞI VE YABANCI YATIRIM DÜZEYİ -Yabancı Sermaye Hakkındaki Hukuki Yapı -İşletmelerin Mülkiyetinin Yabancıların Elinde Olmasına Yönelik Sınırlamalar	10

<ul style="list-style-type: none"> -Yabancı Şirketlerle Ortaklığa Yönelik Sınırlamalar -Yabancı Şirketler Üzerindeki Sınırlamalar ve Performans Şartları -Yabancıların Toprak Satın Almalarına Yönelik Sınırlamalar -Yabancı Şirketlerle Yerli Şirketlere Yönelik Hukuki Düzenlemelerdeki Eşitlik -Karların Merkez Ülkeye Aktarılması Önündeki Sınırlamalar -Yabancı Şirketlerin Yerel Kaynaklardan Finansman Sağlayabilme İmkânı 	
<p>6. BANKACILIK VE FİNANS SEKTÖRÜ</p> <ul style="list-style-type: none"> -Kamu Bankaları -Yabancı Bankaların Ülkede Şube Açmalarına Yönelik Sınırlamalar -Kredi dağılımı Konusunda Hükümetin Etkisi -Munzam Karşılık Oranı vb. Regülasyonlar -Arazi, Kefalet ve Sigorta Poliçesi Almak ve Satmak gibi Bütün Finansal İşlemleri Yapma Serbestisi 	10
<p>7. ÜCRETLER VE FİYATLAR</p> <ul style="list-style-type: none"> -Asgari Ücret Düzenlemesi -Devletin Etkisi Olmadan Fiyat Koyma Özgürlüğü -Fiyat Kontrolleri -Devletin Uyguladığı Fiyat Kontrollerinin Boyutları -Fiyatları Etkilemeye Yönelik Olarak İşletmelere Yapılan Sübvansiyonlar 	10
<p>8. MÜLKİYET HAKLARI</p> <ul style="list-style-type: none"> -Hukuk Sistemine Yönelik Devlet Müdahalesi -Ticari Kuralları Belirleyen Sözleşmeler -Sözleşmelerde Ortaya Çıkan Anlaşmazlıkların Çözümünde Yabancı Hakemlere Müracaat Hakkı -Kamulaştırma Uygulamaları -Hukuk Sistemindeki Yozlaşma -Mahkemelerin Sonuçlanmasındaki Gecikme -Mülkiyetin Hukuki Garanti ve Koruma Altında Olması 	10
<p>9. REGÜLASYONLAR</p> <ul style="list-style-type: none"> -Bir Firma Kurmak İçin Gerekli Prosedür -İşletme Lisansı Elde Etme Kolaylığı -Bürokrasideki Yozlaşma 	10

-Ücretli İzin ve Doğum İzni Gibi Çalışma Alanına Yönelik Düzenlemeler -Çevrenin ve Tüketicilerin Korunmasına Yönelik Güvenlik Önlemleri ve İşçi Sağlığına Yönelik Düzenlemeler -İşletmelere Ağır Yükler Getiren Düzenlemeler	
10. KARABORSA -Kaçakçılık -Entelektüel Mülkiyet Korsanlığı -Tarım Sektörüne Yönelik Desteklemeler -Üretime Yönelik Desteklemeler -Hizmet Sektörüne Yönelik Desteklemeler -Taşımacılık Sektörüne Yönelik Desteklemeler -İşgücü Piyasasına Yönelik Desteklemeler	10

Not: <http://www.heritage.org> adresinden faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Heritage Foundation tarafından hazırlanan endeksin metodolojisini inceleyecek olursak; bu kuruluş tarafından hazırlanan endekste her bir kriter eşit önemde kabul edilmiş ve ağırlıklı puan uygulamasına gidilmemiştir. Ağırlıklı puan uygulamasının araştırmanın bilimsel niteliğini azalttığı öne sürülmüştür (Dursun,2002;112).

Heritage Foundation tarafından hazırlanan ekonomik özgürlükler endeksi, 12 yıldır 161 ülkedeki ekonomi politikalarının araştırılmasıyla oluşturulmuştur. Bu yıl dünyada ekonomik olarak özgür ülkeler 3'ten 20'ye yükselmiştir. Dahası, ilk defa dünyanın ortalama ekonomik özgürlük puanı "büyük ölçüde özgür değil" den "büyük ölçüde özgür"e yükselmiştir. Bu iyileşme küçümsenemez. Bundan böyle; özgür insanlar, zenginlikten sonra değil; zenginlik, insan hareketlerinden sonra gelecektir. Bu nedenle, en yüksek kişi başına düşen GSYİH'ya sahip ülkelerden 10'unun 6'sı ekonomik olarak özgür ülkedir (Miles,2005;1).

Bu endeksin en çarpıcı yönü, dış yardımlarla ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda elde elden sonuçlardır. 1997 yılı endeksinde 1965 yılından beri dış yardım alan ülkelerin durumu incelenmiştir. Endeks yazarı bu konuda şunları söylemektedir (Hanke ve Walters,1997;6):

“Çoğunlukla özgür olmayan ya da baskı altında olan 76 ülkenin 34’ü 35 yıldır ABD’den dış yardım almaktadır. 34 ülkenin 14’ü şu an 1965’teki ekonomik durumlarından daha kötüdür. Diğer bir ifadeyle, bu ülkeler fakirleşmiştir. 12’si 30 yıl önceki refah düzeyleriyle aynı durumdadırlar. Kısaca, ABD’den yardım alan 34 ülkenin 26’sı 30 yıl önceki durumlarından daha iyi durumda değildir. Bu tespitleri daha da ilginçleştiren nokta; bu 34 ülkenin tamamının ekonomik açıdan özgür olmamaları ve endekste “baskı altında” ya da “özgür olmayan” şeklinde nitelenmiş olmalarıdır. Dış yardım alan ancak buna rağmen ekonomik büyümelerini gerçekleştirememiş bu ülkelerin aksine Hong Kong ve Singapur gibi az sayıdaki ülke ise dış yardım almak yerine ekonomik özgürlüklerin sınırlarını genişletecek politikalar uygulamışlardır.”

Endeksi düzenleyenlerin bu verilerden yola çıkarak ulaştıkları sonuç;

“Eğer kalkınma yardımı, ekonomik refah için gerekli ise, neden yabancı yardıma bağımlı olan ülkelerde ufak bir gelişme görülmemiştir? Cevabı basit: Ekonomik kalkınmanın anahtarı yardım değil, ekonomik özgürlüktür (Hanke ve Walters,1997;6)”.

Diğer endekslerde veri olarak ekonomik özgürlükleri sınırlandıran ya da arttıran kamu politikalarını ölçen faktörler kullanılmıştır. Heritage Foundation’ın endekslerini hazırlayan iktisatçılar bu faktörlerin, ülkeleri “özgür” ya da “özgür olmayan” şeklinde sınıflandırmanın ötesine gidemeyeceğini ifade etmektedirler (Dursun,2002;112).

Tablo 7: Türkiye’nin Yıllar İtibariyle Ekonomik Özgürlük Endeksi

Yıllar	Ticaret Politikası	Mali Yük	Hükümet Müdahalesi	Para Politikası	Yabancı Yatırım	Bankacılık ve Finans	Ücret ve Fiyat	Mülkiyet Hakları	Regülasyon	Karaborsa	Sıralama
2004	3.0	3.9	2.5	5.0	3.0	3.0	3.0	3.0	4.0	3.5	106
2005	2.5	3.6	2.5	5.0	3.0	4.0	3.0	3.0	4.0	3.5	104
2006	2.0	3.1	2.5	4.0	3.0	3.0	3.0	3.0	4.0	3.5	85

Kaynak: <http://www.heritage.org>

Türkiye'nin son üç yıldaki ekonomik özgürlük endeksini oluşturan kriterler bakımından gelişimi incelendiğinde; ticaret politikası ve devletin yüklendiği mali yük kriterlerinde meydana gelen iyileşme Türkiye'nin ekonomik özgürlüklerinin artmasını sağlamıştır. Bunların dışında; yabancı yatırımlar, bankacılık ve finans, mülkiyet hakları, regülasyonlar ve karaborsa kriterlerinde bir değişiklik görülmemiştir. Türkiye; ekonomik özgürlükler bakımından dünyada; 2004 yılında 106, 2005 yılında 104. sırada iken 2006 yılında 85. sıraya ilerlemiştir.

Tablo 8: Ülkelerin Yıllar İtibariyle Ekonomik Özgürlük Endeksleri (1995-2006)

ÜLKELER	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Türkiye	2.95	2.95	2.75	2.66	2.80	2.68	2.93	3.38	3.50	3.39	3.41	3.11
ABD	2.04	1.99	1.93	1.94	1.94	1.89	1.78	1.89	1.86	1.85	1.90	1.84
Fransa	2.35	2.36	2.38	2.39	2.39	2.49	2.54	2.90	2.74	2.68	2.63	2.51
HongKong	1.51	1.50	1.54	1.40	1.51	1.40	1.29	1.39	1.44	1.34	1.35	1.28
Brezilya	3.41	3.61	3.33	3.41	3.24	3.46	3.26	3.11	3.06	3.10	3.20	3.08
Meksika	3.05	3.31	3.35	3.41	3.30	3.09	3.05	2.96	2.81	2.90	2.84	2.83

Not: <http://www.heritage.org> adresinden faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır

Yukarıdaki tabloda Heritage Foundation tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksinin yıllar itibariyle değişimi gösterilmektedir³¹. Buna göre; Türkiye'de 1995-2001 yılları arasında ekonomik özgürlükler bakımından genelde özgür ülkeler arasında yer almakta iken 2002 yılında genelde özgür olmayan ülkeler seviyesine gerilemiştir. ABD ise 1995 yılında genelde özgür bir ülke iken bu yıldan sonra özgür ekonomiler seviyesine yükselmiştir. Fransa'nın ekonomik özgürlük endeksinde yıllar itibariyle çok bir değişim görülmemektedir. Hong Kong ise 1995-2006 yılları arasında ekonomik olarak özgür ülke kategorisinde yer almakla beraber her yıl ekonomik özgürlük endeksinde artış görülmüştür. Brezilya ve Meksika'nın ise ekonomik özgürlük endekslerinde yıllar itibariyle artış olmuştur. Hatta, Meksika 2002 yılından itibaren genelde özgür ülkeler arasına girmeyi başarmıştır.

³¹ Bu endekslere bakılırken, puanlar düştükçe ekonomik özgürlüklerin arttığı, puanlar arttıkça ekonomik özgürlüklerin azaldığı unutulmamalıdır.

1995 yılında Türkiye, Brezilya ve Meksika'dan ekonomik olarak daha özgür bir ülke iken, 2006 yılı itibariyle her iki ülke de Türkiye'den ekonomik olarak daha özgür hale gelmiştir. 2006 yılında ise Türkiye 3.11 ekonomik özgürlük endeksi ile dünyada özgürlük sıralamasında 84. sırada yer almaktadır.

6.3. Freedom House'un Ekonomik Özgürlük Endeksi

Freedom House'un çalışmaları ekonomik özgürlüklerden çok sivil ve politik özgürlükler üzerine vurgu yapmaktadır. Politik özgürlük ile kastedilen, politikaya giriş özgürlüğü, seçme ve seçilme özgürlüğü, kısaca siyasi faaliyetlere katılım özgürlüğüdür. Sivil özgürlükler ise; inanç ve ifade özgürlüğünü, kısaca kişisel özgürlükleri ifade etmektedir (Piano ve Puddington,2005;775). Bu kurum, her yıl düzenli olarak "Dünyada Özgürlükler" adı altında endeksler yayınlamaktadır. Bununla birlikte, 1996 yılında bir kereye mahsus olmak üzere, "Dünyadaki Ekonomik Özgürlükler: 1985-96 adında bir endeks yayınlanmıştır (Hanke ve Walters,1997;6). Gastil ve Wright'ın daha önce yapmış oldukları çalışmalar gibi Freedom House'un ekonomik özgürlükler endeksi sivil özgürlükler üzerine yapılan vurgunun yerini almıştır. Freedom House tarafından yapılan çalışma sonucunda ülkelere 1 ile 7 arasında puanlar verilmiştir (1 en özgür ülkeleri, 7 ise en az özgür ülkeleri ifade eder.). Bunun dışında ülkeler bu puanlara göre özgür (1.0-2.5 arası puan alan ülkeler), kısmen özgür (3.0 -5.0 arası puan alan ülkeler) ve özgür olmayan (5.5-7.0 arası puan alan ülkeler) şeklinde sınıflandırılmıştır (Piano ve Puddington,2005;15). Ayrıca bu çalışmada, bir ülkenin refah düzeyinin arttırılabilmesi bakımından ekonomik özgürlüklerin önemi vurgulanmıştır (Dursun,2002;113).

Hazırlanan endekste 192 ülke incelenmiştir. Bu çalışma, ekonomik özgürlüğün önemini şöyle ifade etmektedir: "Dünyadaki toplam üretimin %81'ini üreten 89 ülke, dünya nüfusunun "özgür" olarak nitelendirilen %44'ünü oluşturmaktadır. Tersine, dünya üretiminin %5'ini üreten 49 ülke "özgür olmayan ülkeler" dir ve bu oran dünya nüfusunun %37'sini oluşturmaktadır (Hanke ve Walters,1997;6)." Çalışmada, 54 ülke "kısmen özgür" şeklinde sınıflandırılmıştır ve bu kesim dünya nüfusunun %19'unu oluşturmaktadır (Piano ve Puddington,2005;4-5).

6.3.1. Kullanılan Kriterler

Endekste değerlendirme amacıyla kullanılan kriterler 6 ana kategoride toplanmıştır. Bu kriterleri şu şekilde özetleyebiliriz³²:

A. MÜLKİYET ÖZGÜRLÜĞÜ

1. Özel Mülkiyet Hakları
2. Fikri Mülkiyet Güvenliği
3. Mülkiyetin El Değiştirebilme Özgürlüğü

B. ÇALIŞMA ÖZGÜRLÜĞÜ

1. Ücret Kontrolleri
2. Sendika Kurma Özgürlüğü

C. TEŞEBBÜS ÖZGÜRLÜĞÜ

1. İşyeri Açma Kolaylığı
2. Piyasaya Giriş-Çıkış Serbestisi
3. Fiyat Kontrolleri

D. GELİRİNİ DİLEDİĞİ GİBİ KULLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

1. Piyasa Kredi Payları
2. Merkez Bankasının Bağımsızlığı
3. Kar / Fiyat Kontrolleri

E. ULUSLARARASI TİCARET ÖZGÜRLÜĞÜ

1. Tarifeler ve Ticari Kotalar
2. Seyahat Sınırlamaları
3. Döviz Fiyatlarına Yönelik Kontroller

³²<http://cato.org/pubs/journal/cj17n2-1.html> (12.03.2006)

F. PİYASA EKONOMİSİNİN İŞLEYİŞİ

1. Yozlaşma

2. Ayrımcılık Karşıtı Kurallar (Etnik Gruplar, Cinsiyet ve Irk Üzerindeki Sınırlamalar ve Yasaklamalar)

3. Piyasa Ekonomisinin İşleyişine Yönelik Kurallar

Freedom House tarafından hazırlanan endeksin metodolojisini yapacak olursak; ülkelerin ekonomik özgürlük puanları 1 ile 7 aralığında değişmektedir. 1.0-2.5 arası puan alan ülkeler “özgür”, 3.0-5.0 arası puan alan ülkeler “kısmen özgür”, 5.5-7.0 arası puan alan ülkeler ise “özgür olmayan” olarak nitelendirilmiştir (Piano ve Puddington,2005;783). Burada önemli olan nokta, 1.0 ile 2.5 arasında puan alan bir ülke için “kesinlikle özgür bir ülkedir” yorumunu yapmamızın yanlış olacağıdır. Yalnızca bu konumda olan bir ülkenin, büyük ölçüde özgür bir ülkeye göre daha özgür olduğu, söylenebilir (Piano ve Puddington,2005;778).

Tablo 9: Yıllar İtibariyle Ülkelerin Sivil ve Politik Özgürlük Sıralamaları (1995-2004)³³

ÜLKELER	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
TÜRKİYE	5,5 (PF)	4,5 (PF)	4,5 (PF)	4,5 (PF)	4,5 (PF)	4,5 (PF)	4,5 (PF)	3,4 (PF)	3,4 (PF)	3,3 (PF)
FRANSA	1,2 (F)	1,2 (F)	1,2 (F)	1,2 (F)	1,2 (F)	1,2 (F)	1,2 (F)	1,1 (F)	1,1 (F)	1,1 (F)
ABD	1,1 (F)	1,1 (F)	1,1 (F)	1,1 (F)	1,1 (F)	1,1 (F)	1,1 (F)	1,1 (F)	1,1 (F)	1,1 (F)
KENYA	7,6 (NF)	7,6 (NF)	6,6 (NF)	6,5 (NF)	6,5 (NF)	6,5 (NF)	6,5 (NF)	4,4 (PF)	3,3 (PF)	3,3 (PF)

Not: PIANO Aili ve Arch PUDDINGTON “Freedom In The World 2005”, 2005 s.15 kaynağından yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

³³ Tabloda yer alan “F” özgür ülkeleri (Free), “NF” özgür olmayan ülkeleri (Not Free) ve “PF” ise kısmen özgür ülkeleri (Partly Free) ifade etmektedir.

Yukarıdaki tabloda yer alan puanlara göre; Fransa ve ABD özgür ülkelerdir. Çünkü bir ülkenin endeks değeri arttıkça, politik ve sivil olarak o ülke özgürleşmektedir. Kenya ise 1995 yılında özgür olmayan ülkeler arasında bulunmasına rağmen yıllar itibariyle gelişme göstermiş ve kısmen özgür ülkeler arasında yer almayı başarmıştır. Bunun yanında Türkiye ise 1995 yılından itibaren aşama aşama artan sivil ve politik özgürlükleriyle kısmen özgür ülkeler arasında yer almaktadır.

Freedom House'un özgürlük kriterlerine göre, Avrupa ülkelerinin %96'sı, Amerika'nın %68'i ve Asya ülkelerinin %44'ü özgür ülkelerdir. Bu kriterlerden yola çıkarak Avrupa'nın genel olarak özgür ülkelere oluşturduğu söylenebilir³⁴.

Tablo 10: Ekonomik Özgürlüklerle İlgili Endekslerin Karşılaştırılması

FRASER INSTITUTE	HERITAGE FOUNDATION	FREEDOM HOUSE
Paranın Değerinin Korunmasına Yönelik Göstergeler -Para arzı artışlarının düşüklüğü -Düşük enflasyon oranı -Yurt dışında banka hesabı açma özgürlüğü -Döviz bulundurma özgürlüğü	Paranın Değerinin Korunmasına Yönelik Göstergeler -Düşük enflasyon oranı	Teşebbüs Özgürlüğü -İş kurmada zorlukların olmaması -Piyasaya giriş konusunda sınırlamaların olmaması -Fiyat kontrollerinin olmaması
Üretim ve Tüketim Konusunda Karar Verme Özgürlüğü -Kamu harcamalarının düşük düzeyde olması -KİT sayısının azlığı -Fiyat kontrollerinin olmaması -Piyasaya giriş konusunda sınırlamaların olmaması -Mülkiyet haklarının korunması -Kanun önünde eşitliğin olması -Faiz kontrollerinin olmaması	Üretim ve Tüketim Konusunda Karar Verme Özgürlüğü -Kamu harcamalarının düşük düzeyde olması -KİT sayısının azlığı	Piyasada Faaliyette Bulunma Özgürlüğü -Piyasada yolsuzlukların olmaması -Piyasada faaliyette bulunacaklar arasında herhangi bir ayrımcılığın olmaması
Hayatını Kazanma Özgürlüğü -Düşük transferler ve düşük sübvansiyonlar -Düşük marjinal vergi oranı -Zorunlu askerliğin olmaması	Hayatını Kazanma ve Teşebbüs Özgürlüğü -Ücret kontrollerinin olmaması -Fiyat kontrollerinin olmaması	Hayatını Kazanma Özgürlüğü -Pazarlığa yönelik kurumlar (sendika vb.) oluşturma özgürlüğü -Ücret kontrollerinin olmaması

³⁴ <http://cato.org/pubs/journal/cj17n2-1.html> (12.03.2006)

Uluslararası Ticaret Özgürlüğü -Tarifelerin düşük olması -Resmi ve resmi olmayan döviz kuru arasında farkın olmaması -Sermaye hareketleri üzerinde kontrollerin olmaması	Uluslararası Ticaret Özgürlüğü -Tarifelerin düşük olması ve ticaret engellerinin olmaması -Hayatını kazanma özgürlüğü -Düşük gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi ve diğer vergiler	Uluslararası Ticaret Özgürlüğü -Tarifelerin düşük olması ve ticaret engellerinin olmaması -Düşük döviz kontrolleri -Yabancı sermayeye yönelik önemli engellerin olmaması
	Sermaye Akışı Konusundaki Özgürlük -Yabancı sermaye konusunda sınırlamaların ve piyasaya girişte engellerin olmaması -Yabancı ve yerli firmalar arasında ayrımcılık yapılmaması	Kazançları Tasarruf Etme Özgürlüğü -Kar kontrollerinin olmaması -Faiz kontrollerinin olmaması
	Bankacılık Sisteminde Açıklık -Yabancı bankalar için sisteme girişte engellerin olmaması -Bankacılık sistemi üzerindeki düzenlemelerin sınırlı olması	Mülkiyet Özgürlüğü -Özel mülkiyet haklarının korunması -Fikri mülkiyet haklarının korunması -Mülkiyetin serbestçe değişim özgürlüğü
	Mülkiyet Özgürlüğü -Özel mülkiyet özgürlüğü -Kamulaştırma işlemlerinin az olması	

Kaynak: Steve H. Hanke ve Stephen J.K. Walters, "Economic Freedom, Prosperity ve Equality: A Survey", The Cato Journal, 1997;17-2;3

Yukarıdaki tablo; bu üç ekonomik özgürlük çalışmasının benzerliklerinin farklılıklarından daha fazla olduğunu göstermektedir. Mesela; üç çalışmada da özel mülkiyet haklarına ve sözleşme özgürlüğüne büyük önem verilmektedir. Her üçü de uluslararası mal ve sermayenin değişim özgürlüğünü savunmaktadır. Bunun yanı sıra her üç endeks de uluslararası ticaretin serbest olması gerektiğini ve tarifelerin düşük olması gerektiğini savunmaktadırlar. Ayrıca, her üç endeks de, üretim faktörü olan emeğin hareketliliğinin serbest olması, ücret ve fiyatların serbest piyasada belirlenmesi ve faiz kontrollerinin olmaması gerektiği üzerinde durmaktadırlar.

Her üç endeks arasında önemli benzerlikler olmasına karşın, Freedom House'un hazırladığı endeks genelde sivil ve politik özgürlükler üzerinde yoğunlaştığı için ele alınan kriterler bakımından Heritage Foundation ve Fraser Institute daha fazla benzerlik göstermektedir. Fraser Institute ve Heritage Foundation, bir ülkenin enflasyonunu başarılı bir şekilde kontrol altında tutan parasal kurumları açıkça ele almakta iken;

Freedom House, vatandaşların tasarruflarını enflasyona karşı koruyan, bağımsız çalışan bir Merkez Bankasının varlığına dikkat çekmektedir. Ayrıca gerek Fraser Institute gerekse Heritage Foundation, devlet sektörünün büyüklüğünü ve vergi oranlarını, ekonomik özgürlüğü etkileyen negatif faktörler olarak tanımlarken; Freedom House bu faktörlere değinmeyerek, bu faktörler hakkında tarafsız kalmıştır. Dolayısıyla Fraser Institute ve Heritage Foundation ile Freedom House tarafından hazırlanan endeksler arasındaki temel fark; parasal istikrar ve kamu sektörünün büyüklüğü üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu göstergeler kapsamında her üç çalışmada yer alan ülkeler “en özgür” ve “en az özgür” ülkeler olarak aşağıda sıralanmıştır:

Tablo 11: Endekslere Göre En Özgür Ülkeler Sıralaması (1996)³⁵

FRASER INSTITUTE	HERITAGE FOUNDATION	FREEDOM HOUSE
EN ÖZGÜR ÜLKELER		
1. Hong Kong	1. Hong Kong	1. Danimarka
2. Singapur	3. Singapur	1. Hollanda
3. Yeni Zelanda	3. Bahreyn	1. Yeni Zelanda
4. ABD	4. Yeni Zelanda	1. İsveç
5. İsviçre	4. İsviçre	1. İngiltere
6. İngiltere	6. Hollanda	1. ABD
7. Kanada	7. İngiltere	7. Avusturya
8. İrlanda	8. Danimarka	7. Belçika
9. Avustralya	8. Lüksemburg	7. Kanada
10. Japonya	8. Tayvan	7. Çek Cumhuriyeti
11. Çek Cumhuriyeti	8. ABD	7. Almanya
12. Almanya	12. Bahama Adaları	7. İrlanda
13. Belçika	12. Kanada	7. Norveç
14. Malezya	12. Çek Cumhuriyeti	7. İspanya
15. Tayland	15. Avusturya	8. Fransa
	15. Japonya	

Kaynak: Steve H. Hanke ve Stephen J.K. Walters, “Economic Freedom, Prosperity and Equality: A Survey”, The Cato Journal, 1997,17-2;5

³⁵ Tabloda yer alan bazı ülkelerin aynı sırada yer alması, aynı ekonomik özgürlük puanına sahip olduklarını göstermektedir.

Yukarıdaki tabloda yer alan, endekslere göre en özgür ülkeler sıralamasında Fraser Institute ve Heritage Foundation tarafından yapılan özgür ülke sıralamaları benzerlik göstermektedir. Örneğin; her iki endekste de Hong Kong, Singapur ve Yeni Zelanda dünyanın en özgür ülkeleri arasında baş sıralarda yer alırken, İsviçre, ABD ve İngiltere de benzer sıraları paylaşmaktadır. Bunun sebebi olarak, her iki endeksin oluşumunda yer alan kriterlerin büyük ölçüde benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bunun yanında Freedom House tarafından yapılan dünyanın en özgür ülkeleri sıralamasında Danimarka, İsveç ve İngiltere ilk sıralarda yer alırken, Heritage Foundation Danimarka'yı özgürlük sıralamasında 8. sırada saymakta, Fraser Institute yaptığı sıralamada Danimarka'yı dünyanın en özgür 15 ülkesi arasına almamaktadır. Dolayısıyla, her üç endeksin oluşumunda dikkate alınan faktörler, ülke sıralamalarında farklılıklar yaratsa da, aynı ülke isimlerini her üç endekste de görmek mümkündür.

Tablo 12: Endekslere Göre En Az Özgür Ülkeler Sıralaması (1996)

FRASER INSTITUTE	HERITAGE FOUNDATION	FREEDOM HOUSE
EN AZ ÖZGÜR ÜLKELER		
88. Madagaskar	128. Sudan	67. Suudi Arabistan
88. Nijerya	129. Haiti	67. Türkmenistan
90. Tanzanya	129. Suriye	70. Vietnam
90. Haiti	129. Zaire	70. Beyaz Rusya
93. Zambiya	132. Burma	70. İran
96. Burundi	133. Angola	70. Nijerya
97. Brezilya	134. Azerbaycan	70. Özbekistan
98. Nikaragua	134. Libya	74. Zaire
99. Suriye	134. Somali	76. Çin
100. Cezayir	139. Irak	76. Kazakistan
101. İran	140. Küba	78. Azerbaycan
101. Zaire	140. Kuzey Kore	78. Küba
103. Somali		80. Irak
		80. Kuzey Kore

Kaynak: Steve H. Hanke ve Stephen J.K. Walters, "Economic Freedom, Prosperity and Equality: A Survey", The Cato Journal, 1997,17-2;6

En az özgür ülkeler sıralamasında; Haiti, Zaire, Suriye, Somali gibi ülkeler hem Fraser Institute hem de Heritage Foundation tarafından hazırlanan endekste en az özgür ülkeler

arasında yer almaktadır. Freedom House tarafından hazırlanan endekste; Kazakistan, Özbekistan, Vietnam, Çin gibi Asya ülkeleri dünyanın en az özgür ülkeleri arasında sayılmaktadır. Her üç endeks sıralamasında görülen bu benzerlik, endeks yazarlarının temel aldığı kriterlerin benzerliğinden ileri gelmektedir. Bu ülkelerin genel özelliklerine bakıldığında; fiyat istikrarının sağlanamadığını, tahmin edilemeyen enflasyon oranlarının yaşandığını, vergi oranlarının yüksek ve hükümet harcamalarının yoğun bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir (Gwartney ve Lawson, 1997;2).

7. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER ENDEKSİ VE GEÇERLİLİĞİ

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde incelediğimiz ekonomik özgürlükler endekslerini ve bu endekslerde ele alınan kriterleri bir futbol takımına benzetebiliriz. Futbol takımında her oyuncunun bir görevi vardır. Takımın galip gelmesi için her oyuncunun üzerine düşen görevi yapması gerekmektedir. Başarı, bir ekip işidir. Nasıl ki, başarmak için birbirinden bağımsız birçok faktörün uyumlu bir şekilde çalışması gerekiyorsa, ekonomik özgürlükler endeksinde de hiçbir faktörü diğerlerinden soyutlayarak o ülkenin ekonomik özgürlüklerinin değerlendirilmesinde temel faktör olarak ele almak doğru olmayacaktır. Her faktörün ayrı bir değeri ve atfettiği ayrı bir önem vardır. Örneğin, ekonomik özgürlüğün sağlanmasında, uluslararası ticarete serbestliğin sağlanması belki fiyat istikrarının sağlanmasından daha az etkili olabilir. Benzer şekilde, vergi oranlarının yüksek olması özel mülkiyetin sağlanması kadar ekonomik özgürlükleri etkilemeyebilir. Ancak bir faktörün varlığı, diğer bir faktörün ekonomik özgürlükler üzerindeki etkisini değiştirebilir. Dolayısıyla, bu faktörlerin ekonomik özgürlükler üzerindeki etkilerini araştırırken toplu bir şekilde değerlendirme yapmak daha doğru olacaktır (Gwartney,2004;2-3).

Yukarıda başlıklar halinde incelenen ekonomik özgürlük endekslerinin geçerliliği konusunda çeşitli iddialar ortaya atılmıştır.

Öncelikle ortaya atılan bir iddia, özgürlük kavramının subjektif bir değer yargısı taşıdığı ve dolayısıyla, ekonomik özgürlük endeksinin subjektif olduğu ve ölçme kabiliyetinin bulunmadığıdır. Ancak ekonomik özgürlükleri etkileyen faktörlerin, uygulanan

ekonomi politikalarına teorik açıdan uygun tepkiler vermesi, ekonomik özgürlükler endeksinin geçerliliği konusundaki kuşkuları gidermiştir (Roll,2004;39).

Gerçekten de özel mülkiyetin güvence altına alındığı, uluslararası ticaretin serbestçe yapılabildiği ülkelerde uzun dönemli süreç itibariyle bakıldığında, kişi başına düşen milli gelirin arttığı gözlenmiştir. Yapılan çalışmalar; ekonomik olarak kalkınabilmek için dış yardım almak yerine, ekonomik olarak özgür olmak gerektiğini göstermektedir (Johnson ve Sheehy,1995;1-2) .

Ekonomik özgürlükler endeksinin geçerliliği konusunda ortaya atılan diğer bir iddia da; endeksin henüz gelişme ya da tecrübe aşamasında olduğu ve tam olarak oturmadığıdır. Bu konu ile ilgili olarak iktisatçılar; -her ne kadar endeksin düzenlenişi yani ağırlıklarının tespiti subjektif de olsa- ekonomik özgürlükler endeksinin teorik temellerinin sağlam olmasından yani endeksin mülkiyet hakları, sözleşme özgürlüğü ve karar alma mekanizmalarına dayanmasından dolayı, bu iddiayı da çürütmüşlerdir (Akalin,2002;167).

Ekonomik özgürlükler bir ülkenin refahının artmasını sağlar. Ekonomik olarak özgür olan zirvedeki ilk beş ülkede, kişi başına düşen yabancı yatırımın miktarı ortalama 4903 doları bulurken, en az özgürlüğe sahip ülkelerde bu ancak 195 dolarda kalmaktadır. Bir ülkedeki büyüme ve refah, o ülke ekonomisinin kurumlarını ve iktisat politikalarını yansıtmaktadır. Ancak o ülkede verimli işler yapıldığı ölçüde ülke zenginleşebilir (Gwartney, Lawson ve Gartzke,2005;22).

Ekonomik özgürlükler endeksi aynı zamanda yatırımcılar için yol gösterici olmaktadır. Nitekim bir ülkede yatırım yapmak isteyen yatırımcılar o ülkede mevcut bulunan ekonomik özgürlük endeksine bakarak o ülkenin geleceği hakkında fikir yürütebilmektedirler (Johnson ve Sheehy,1995;4).

Son olarak, birden fazla ekonomik özgürlük endeksinin var olması ve bu endekslerde ele alınan kriterler birbirine benzer olmasına rağmen, bu kriterlere her çalışmada farklı

ağırlıklar verildiği görülmüştür. Dolayısıyla verilen bu farklı ağırlıklar endeks sonuçlarını farklı etkileyebilmektedir. Örneğin, mülkiyet haklarının ekonomik özgürlükler üzerindeki etkisi uluslararası ticaretten daha fazla ise, mülkiyet haklarının endeks içindeki ağırlığı daha fazla olmalıdır. Bu nedenle endekste ele alınana kriterlere eşit ağırlık yerine ağırlıklı puanlar vermek daha sağlıklı sonuçlara ulaşabilmemizi sağlayacaktır. Şu da bir gerçektir ki; verilen ağırlıklar subjektif olabilir (Roll,2004;39). Ancak yapılan bu üç çalışma ekonomik özgürlükler bakımından birbirine yakın sonuçlar verdiği için, birden fazla endeksin varlığı ve kriterlere verilen ağırlık sorunu göz ardı edilebilir.

Eğer ekonomik özgürlük endeksi, bir ülkedeki ekonomik özgürlükleri ölçmede doğru bir ölçüm yoluysa, endekste meydana gelen bir yükselme, o ülkenin liberalleştiği anlamına gelecektir. Dolayısıyla, ekonomik özgürlük endeksine bakarak hangi ülkelerin piyasa ekonomisi şartlarını sağlayarak gelişme gösterdiğini, hangilerinin piyasa ekonomisini uygulamadığını söylemek mümkün hale gelmektedir (Johnson ve Sheehy,1995;9).

Sonuç olarak; ekonomik özgürlüklerle ilgili yapılan bu çalışmaların birtakım zaafı olmakla beraber, ekonomik özgürlüklerin, ülkelerin hukuki yapıları ve düzenlemeleri ile az da olsa uluslararası ticaretleri hakkında bilgi edinmek için önemli bir bakış açısı sağlamakta olduğu söylenebilir. Tüm bu nedenlerden ötürü, ekonomik özgürlük endekslerinin geçerliliği konusunda iktisatçılar arasında bir fikir birliği bulunmaktadır.

8. ENDEKSLERDE ZAMAN İÇİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER³⁶:

Her yıl, ekonomik özgürlük endeksi yazarları, ekonomik özgürlüklerin ölçümünde dikkate alınan kriterleri, içinde bulunulan zamana uyum sağlayacak şekilde değiştirmektedirler.

³⁶ http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_WhatsNew.pdf (17.02.2006)

Freedom House, sivil ve politik özgürlükleri ölçmekte iken yalnızca 1996 yılında ekonomik özgürlüklerle ilgili endeks yayınlamıştır. Fraser Institute ve Heritage Foundation tarafından hazırlanan endekslerde ise kullanılan her bir kriter eşit önemde kabul edilmiştir. Çünkü bu endeks yazarlarına göre, hangi faktörün diğerinden daha önemli olduğu ve daha fazla ağırlıklı puan verilmesi gerektiği yönündeki kararlar subjektif olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, ağırlıklı puan uygulanmamıştır. Ayrıca her üç endekste de, analize dâhil edilen ülke sayısında yıllar itibariyle artış görülmektedir (Dursun,2002;112).

Dünyadaki son yirmi yıl içindeki ekonomik özgürlük endekslerinin genel bir değerlendirmesi yapıldığında³⁷;

-uluslararası ticaret üzerindeki vergilerin azaltıldığı,

-üretimde kullanılan sermaye faktörünün mobilitesinde artış olduğu, söylenebilir.

Tüm bu gelişmeler daha liberal ve daha özgür bir dünya yaratmıştır.

Heritage Foundation tarafından hazırlanan endeksin oluşumunda ele alınan kriterlerde, 2006 yılında bazı farklılıklar yaşanmıştır:

1)Ticaret politikası faktörünün ölçüm yöntemi yenilenmiştir. Ticaret politikası puanı, ülkenin ortalama tarife oranına göre ağırlıklandırılmıştır. (Bir ülkenin ortalama tarife oranı, o ülkenin ticaret yandaşlarıyla yaptığı ithalata göre belirlenmektedir.) Bu oran yükseldikçe puan kötüleşmektedir. Eğer tarifersiz kısıtlamalar olursa ülkenin ekonomik özgürlükleri azalmaktadır.

2) Avrupa Birliği'ne on yeni ülke girmiştir. 10 yeni ülke AB'ne girdikten sonra ticaret, regülasyon, tarım, para ve maliye politikası gibi endeksle doğrudan ilişkili olan konularda AB politikalarını benimsemişlerdir. Bu durumdan ticaret politikası hızlı bir

³⁷ http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_WhatsNew.pdf (17.02.2006)

şekilde etkilenmiştir. Bu nedenle ticaret politikası puanları (on yeni ülke için) genişletilmiş AB ticaret politikalarına dayanmaktadır.

2007 yılı için Bulgaristan ve Romanya AB'ne katıldığında aynı davranış tekrarlanacaktır. Eğer diğer faktörleri içeren AB politikaları bağlayıcı olursa, onlar da gelecek yılların endekslerini etkileyecektir³⁸.

Yapılan bu değişikliklerin sebebi olarak ülke ve dünya ekonomilerinde yaşanan değişiklikleri gösterebiliriz.

9. GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle ekonomik özgürlüklerin tanımı ve kapsamı, ekonomik özgürlüklerin önemi ile ekonomik özgürlük endeksleri üzerinde durulmuştur. Fraser Institute, Heritage Foundation ve Freedom House olmak üzere üç farklı kurum tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endekslerinin temel amacı, ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının sebebini ortaya koymaktır. Bu endekslerle ilgili olarak, endekslerin oluşturulmasında dikkate alınan faktörler üzerinde durularak ülkelere ekonomik özgürlük puanları verilmiştir. Bu puanlar dikkate alınarak, dünyada gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere göre refah seviyelerinin neden yüksek olduğu, yaşam koşullarının neden daha iyi olduğu, buna bağlı olarak işsizlik seviyesi başta olmak üzere ekonomik göstergelerin neden daha iyi olduğunu açıklamak mümkün hale gelmektedir.

Yukarıda sözü edilen çalışmalarda, her ne kadar ekonomik kalkınmayı en fazla etkileyen faktörler analiz edilse de, bu üç ayrı kurum tarafından hazırlanan endekslerin, gerek metodolojilerinin gerekse ülkelerin ekonomik özgürlükler puanını belirlerken kullandıkları kriterlerin birbirlerinden farklı oldukları görülmektedir. Bu durum, bu kurumlar tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarını da etkilemektedir. Örneğin, Fraser Institute tarafından hazırlanan endekste ele alınan kriterlerin, bir ülkenin ekonomik çatısını ve özel sektör ile kamu sektörü arasındaki tercihi daha iyi bir şekilde yansıttığı

³⁸ http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_WhatsNew.pdf (17.02.2006)

görülmektedir. Bu kurumun kullandığı kriterler, ülkedeki mülkiyet haklarını ve piyasa ekonomisinin işleyişini yansıtan kriterlerdir. Buna karşılık, Heritage Foundation'ın kullandığı kriterler, ağırlıklı olarak, yabancı yatırımların ülkedeki faaliyetlerini doğrudan ilgilendiren kriterlerdir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, Heritage Foundation'ın, bir ülkenin ekonomik özgürlükler puanını belirlerken, daha çok yabancı sermayeyi ve yatırımları güvence altına alacak ekonomik düzenlemelere ağırlık vermesi kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla, Heritage Foundation açısından, bir ülke yabancı yatırımları ülkeye çekecek hukuki ve ekonomik düzenlemelere sahip ise özgür, bu şartları taşıyorsa özgür değildir. Diğer bir kurum olan Freedom House'un kullandığı kriterler ise, puanlanan ülkenin ekonomik yapısını tahlil etmeye imkân vermeyecek ölçüde genel anlamda özgürlükler üzerinde yoğunlaşmıştır. Zaten Freedom House daha çok siyasal ve sivil özgürlükler üzerinde çalışmaktadır ve düzenli olarak siyasal özgürlükler endeksi yayınlamaktadır. Sadece bir kereye mahsus olmak üzere ekonomik özgürlükler endeksi yayınlamıştır.

Fraser Institute, Heritage Foundation ve Freedom House tarafından yapılan çalışmalar politika yapıcılarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Her üç endekste de, refahın sağlanması için hangi kurumların yeterli olduğu, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde yaşayan vatandaşların ekonomik refahlarının artırılabilmesi için hangi politikaların tercih edilmesi gerektiği sorularına yanıt aranmaktadır.

Sonuçta, her üç ekonomik özgürlük çalışması az sayıda gösterge üzerinden daha geniş çapta ülkelere hitap etmeyi hedeflemektedir. Bu şekilde, her üç çalışmanın da, ekonomik büyümenin faydalarının maksimum olacağı az gelişmiş ülkeler için, ekonomik kurumlar hakkında faydalı bilgiler sağlamayı amaçlamak gibi avantajları vardır. Dahası, her üç endekste kullanılan kriterlerin birçoğu, hükümet politikalarıyla doğrudan ilişkili olan konuları ilgilendirdiğinden, politika yapıcılarının kaynakları yanlış kullanmalarından doğacak riskleri azaltmaktadır.

Günümüzde; Tayvan, Singapur gibi bağımsızlıklarını nispeten yakın zamanlarda kazanan ülkelerde mucizevî gelişmeyi doğuran en önemli faktör, bu ülkelerin hızla ekonomide serbestleşme yönünde kararlar almış ve uygulamış olmalarıdır. Yerle bir

olduktan sonra dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasına girmeyi başaran Japonya'daki büyümenin ve refahın sırrı, ekonomideki serbestleşmedir. Giderek tüm dünya milletleri, artan bir şekilde ekonomik özgürlüklerin, ekonomik büyüme ve kalkınmanın itici gücü olduğuna inanmışlardır³⁹. Ayrıca, Avusturya ve Kıbrıs ekonomik özgürlüğü hızlı gelişen ülkelerdendir. Özgürlüğü artma yerine azalan Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin tersine, Hindistan'da, özgürlükler üzerindeki kısıtlamaları azaltmak için yollar aranmaktadır⁴⁰.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde; ekonomik özgürlüklerin, ekonomik büyüme ve büyümeyi etkileyen bazı ekonomik faktörler üzerindeki önemi üzerinde durulacak ardından Türkiye'nin ekonomik özgürlük endeksi bakımından dünyadaki konumu değerlendirilecektir.

³⁹ <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/nicin-milletler-zengin.pdf> (23.04.2006)

⁴⁰ http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_Preface.pdf (17.02.2006)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Zengin ya da fakir her insan hayal kurar. Kimisinin hayali büyük bir işadamı olmaktır; kimisi ev sahibi olmayı, çocuklarını iyi okullarda okutmayı, dünyayı gezmeyi, araba almayı hayal eder. Bir kısım insanlar da profesyonel kariyer yapmayı ya da her gün yiyecek bir ekmek bulmayı hayal eder. Bazı ülkelerde bu hayalleri gerçekleştirmek diğerlerinden daha kolaydır. Ekonomik özgürlük endeksinin temelinde, bu hayalleri gerçekleştirmenin ne kadar zor olduğu yatmaktadır. Çünkü dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan insanlar, amaçlarını gerçekleştirmek için çeşitli engelleri aşmak zorunda kalabilirler. Bu engeller ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir⁴¹.

Zenginleşmek ve gelişmek isteyen insanların ekonomik olarak özgür olmaları gerekmektedir. İnsanlar, karşılaştıkları engelleri azaltarak, vakitlerini ve kaynaklarını nasıl kullanacaklarını seçerek ekonomik gelişme aşamasına girmiş olacaktırlar. Kısaca, dünyada ekonomik özgürlük endeksi daha yüksek olan ülkelerin yaşam standartları daha yüksektir⁴².

Bu bölümde; öncelikle ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma kavramları ele alınacak, ardından ekonomik özgürlüklerin, iktisadi büyümeyi belirleyen temel dinamikler olan çalışma, tasarruf, yatırım kararları ve gelir dağılımına etkisi üzerinde durulacaktır. En son olarak da, ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma ile ekonomik özgürlükler arasındaki ilişki incelenecektir.

⁴¹ http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_Preface.pdf (17.02.2006)

⁴² http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_Preface.pdf (17.02.2006)

1. EKONOMİK BÜYÜME VE EKONOMİK KALKINMA KAVRAMLARI

Genel olarak ifade etmek gerekirse; ekonomik büyüme, milli gelirdeki ya da kişi başına düşen gelir ve üretim miktarındaki artışı ifade etmektedir. Ekonomik kalkınma ise, kişi başına gelirdeki artışa ilave olarak ekonomik yapıdaki köklü değişiklikleri de kapsamaktadır (Dursun,2002;69). Bu değişimlerin en önemlileri arasında, insan ögesine yapılan yatırımlar ve genel olarak yaşam standartlarının gelişmesi yer almaktadır. Eğer, bir ülkede gelir dağılımı adaleti bozuluyorsa, ülkedeki eğitim ve sağlık hizmetleri yaygınlaşmıyorsa, konut ve sosyal güvenlik hizmetleri geriliyorsa, ulusal gelir topyekûn artsa bile, bir kalkınmadan söz etme olanağı yoktur. Çünkü, gerçek bir kalkınmadan söz edebilmek için; okur-yazarlığın yükselmesi, eğitilmiş ve uzmanlaşmış işgücünün artması, tüm nüfusun sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınabilmiş olması ve bu arada işsizliğin yüzde 1-2 gibi seviyelerde dolaşması gerekir.

Ekonomik büyüme genellikle gelişmiş, ekonomik kalkınma ise gelişmekte olan ülkelerin öncelikli sorunudur. Burada önemli olan husus, ekonomik yapıda köklü değişikliklerin ve yapılanmaların bir ifadesi olan ekonomik kalkınma için, ekonomik büyümenin mutlaka gerekli olduğudur. Bu genel ifadelerden sonra, ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma kavramları aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

1.1. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme; ekonomik hayatın temel verilerinde meydana gelen (kişi başına reel gelir sağlayacak şekilde) devamlı artışlara denir. Burada söz konusu olan temel veriler; sermaye teçhizatı, işgücü, doğal kaynaklar ve teknolojidir. Bu verilerdeki artışlar, ülkede kişi başına reel gelirden sürekli bir yükselmeye neden oluyorsa ülke ekonomisinin büyüdüğü söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle; ekonomik büyüme, “kişi başına düşen milli gelir payının artması”dır (Yurdabakan,2005;325).

Kişi başına düşen gelir seviyesindeki artışlar, genelde ekonomik büyümenin kıstası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme, hem toplam hem de kişi

başına düşen gelir ya da üretim miktarındaki yani reel GSMH'daki artış olarak tanımlanabilir. Büyüme, milli gelirdeki bir artışı ifade etmekle birlikte, ekonominin daima kalkınma halinde olduğunu göstermez. Bu artışa rağmen bölgesel dengesizlikler söz konusu olabilir ya da artış bütün kesimlerde olmayabilir.

Yapılan bu tanımların ardından, ekonomik büyümenin özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Dursun,2002;71):

- Büyüme nicel (kantitatif) bir olaydır.
- Büyüme uzun dönem için söz konusudur.
- Büyüme reel bir artıştır.
- Büyüme nihai ürün artışıdır.
- Büyüme dengesizlik ve istikrarsızlık kaynağıdır.
- Büyüme yeni üreticilerin ortaya çıkmasına neden olur.
- Büyüme hızının gerilemesi her zaman gelir seviyesinin düştüğünü göstermez.
- Büyüme ortalama olarak refah seviyesini yükseltse bile, herkesin geliri artmayabilir.
- Büyüme her zaman kişisel gelir artışı veya refah düzeyinin yükselmesi anlamına gelmez.
- Büyüme gelir dağılımında her zaman için denge ve istikrar sağlayamaz.
- Büyüme makro bir analizdir.
- Büyüme dinamik bir olaydır.
- Büyüme üretimin yapısını değiştirir.
- Büyüme iki ülke arasında her zaman için karşılaştırmalar yapma imkânı sağlamaz.

Gelişmiş ülkelerde ekonomik sorunların çoğu köklü politika değişikliklerine gerek kalmadan, mevcut kurumsal ve yasal çerçeve içinde basit ayarlamalarla çözümlenebilmektedir. Çünkü bu ülkelerde ekonomik kurumlar, siyasal, kültürel ve ahlakî sistemler birbirleriyle uyumludur. Bütün alanlarda piyasa işleyişini

kuvvetlendirmeye yönelik uygulamalar esas alınmaktadır. Bu ülkelerde öncelikli sorun ekonomik büyümeyi, küçük boyutlarda da olsa, istikrarlı bir şekilde devam ettirebilmektir. Bu sebeple bu ülkelerin öncelikli hedefi, ulaştıkları ekonomik gelişmişlik düzeylerini devam ettirmek ve büyümeyi istikrarlı bir şekilde sürdürmektir (Dursun,2002;69).

Sonuç olarak denilebilir ki; gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelerin öncelikli hedefi sağlıklı bir ekonomik büyüme süreci yaşamaktır. Gelişmiş ülkeler pazar paylarını genişleterek, gelişmekte olan ülkeler ise ekonomik özgürlüklerinde iyileştirmeler yaparak bunu sağlayabilirler.

1.2. Ekonomik Kalkınma

Ekonomik büyüme; bir ülkenin, halkın talep ettiği mal ve hizmetleri üretebilme gücünü arttırması olduğu halde, ekonomik kalkınma kavramı büyüme kavramından kapsam olarak daha geniştir. Nüfus başına düşen reel gelirdeki yıllık artış oranı kalkınma hızı olarak ifade edilse de ekonomik kalkınma kavramı, uzun süre içinde milli gelirdeki artışla birlikte, ekonomik yapıda sanayi ve hizmetler sektörü lehine meydana gelen değişimleri, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmeleri ifade eder⁴³. Diğer bir ifadeyle; ekonomik kalkınma, ekonominin bünyesinde, sanayileşme ve verimlilik yönünde meydana gelen iyileşmeleri kapsamaktadır. Bu şekilde kişi başına düşen reel gelirde artış olmaktadır.

Kalkınma kriterlerine göre dünyadaki ülkeler üç gruba ayrılmaktadır⁴⁴:

-Yüksek derecede gelişmiş ülkeler: Bu grupta yer alan ülkelerde kişi başına milli gelir 15.000-40.000 dolar civarındadır. Bu ülkelere, Batı Avrupa Ülkeleri, Kuzey Amerika Ülkeleri ve Japonya örnek olarak verilebilir.

⁴³ <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/147.pdf> (05.07.2006)

⁴⁴ <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/147.pdf> (05.07.2006)

-Orta derecede gelişmiş ülkeler: Bu grupta yer alan ülkelerde kişi başına milli gelir düzeyi 5.000-15.000 dolar dolayındadır. İsrail, Türkiye ve Rusya örnek olarak verilebilir.

-Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler: Bu grupta yer alan ülkelerde kişi başına milli gelir düzeyi 5000 doların altındadır. Pakistan, Hindistan, Nijerya örnek olarak verilebilir.

Sonuç olarak; ekonomik kalkınma ekonomik büyümeden farklı olarak, bir ülke vatandaşlarının iktisadi refahlarındaki uzun dönemde meydana gelen artışları ifade eder (Dornbusch ve Fischer,1998;283).

2. BÜYÜMÜYİ BELİRLEYEN DİNAMİKLER VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER

Teorik olarak ekonomik özgürlükler, ekonomik büyüme için önemli bir faktördür. Ekonomik özgürlüğü garantileyen kurumlar, büyümeyi sağlayan kapasiteye çeşitli sebeplerle sahiptirler. Bu sebepler genel olarak şunlardır (Berggren,2003;6):

- 1) Düşük vergileme, bağımsız bir yasal sistem ve özel mülkiyetin korunması, üretimi arttırmaktadır.
- 2) İş deneyimlerinin mümkün kılındığı, dinamik, deneysel açıdan organize olmuş bir ekonomi mümkün kılınmaktadır.
- 3) Düşük ve istikrarlı bir enflasyon oranı tahmini mümkündür.
- 4) Geri dönüşümü yüksek bir sermaye yatırımı ve ticaret mümkündür.

Yukarıda sayılan nedenlere benzer nitelikli kurumsal değişimler, büyümeyi olumlu bir şekilde etkileyecektir.

Eğer ekonomik büyüme ile ekonomik özgürlükler arasında teorik olarak pozitif bir ilişkinin varlığı bekleniyorsa, bu ilişkinin dayanağını oluşturan ampirik bir çalışmanın olması gerekmektedir. Bhagwati'nin (1999,4) düşüncesine göre;

“Ekonomik özgürlüğün ekonomik refah üzerinde etkisinin bulunduğunu, son elli yıl içinde yapılan çalışmalara dayanarak öne sürmek zor değildir. Çünkü, hükümetlerin piyasa ekonomisine geçmesi, daha fazla dışa açık ticaret politikası izlemeye başlamalarını da beraberinde getirmiştir. Tersine, regülasyonları yoğun bir şekilde uygulayan ülkeler, üretim ve yatırım konularında bir ilerleme sağlayamamışlardır.”

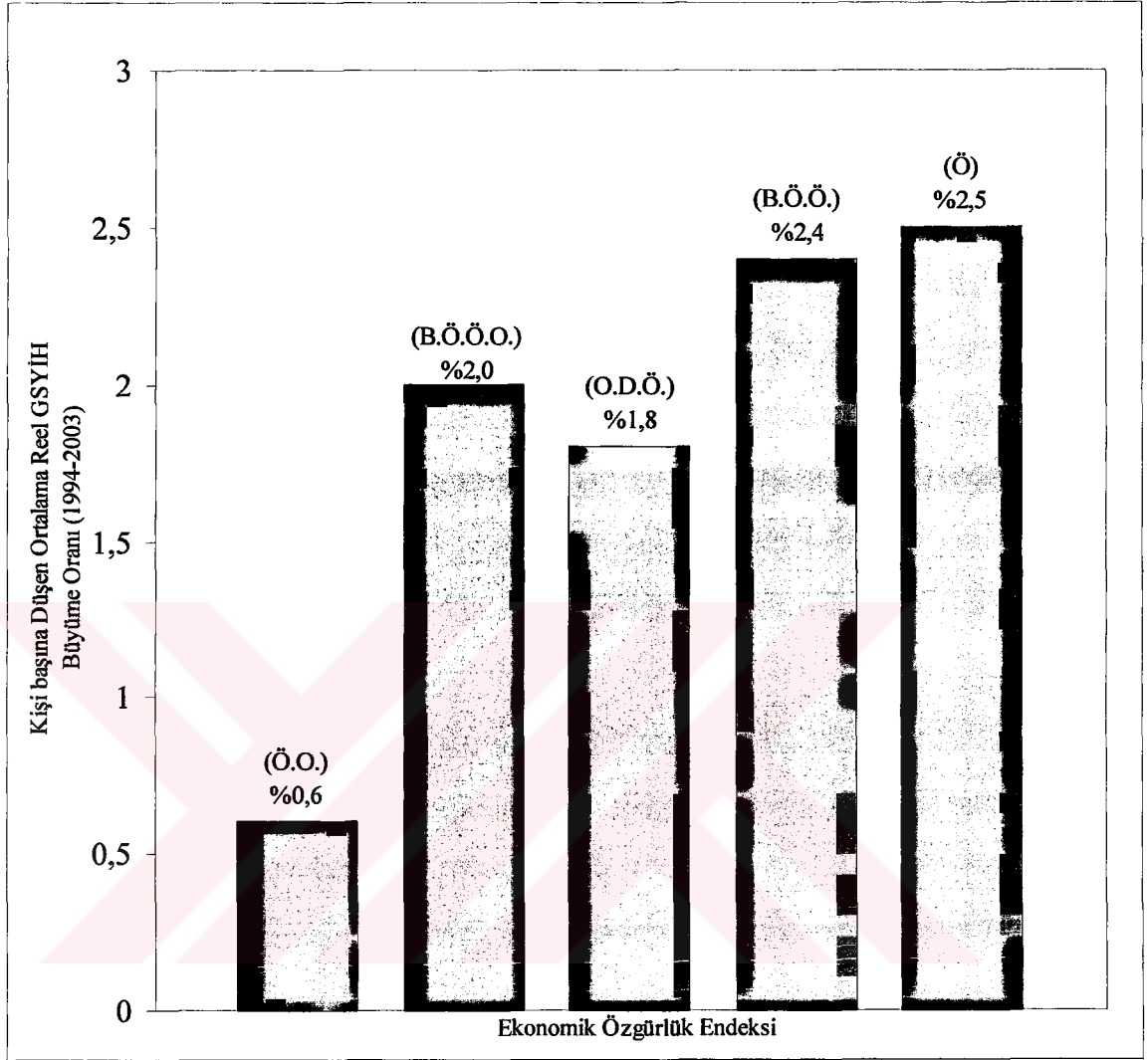
Bu konuyla ilgili olarak Gwartney ve Lawson yaptıkları çalışmalarında; “Ekonomik özgürlüğü en yüksek olan ülkeler -ki bu ülkeler dünyadaki ülkelerin 1/5’ini oluşturmaktadır- diğerlerinden daha hızlı büyüyen ülkelerdir. Tersine; düşük ekonomik özgürlüğe sahip olan ülkeler, negatif bir oranda büyümektedirler.” sonucuna ulaşmışlardır (Gwartney ve Lawson,2002;20).

Ekonomik büyümenin sağlanması ve devam ettirilmesi her ülke için en önemli hedeflerden biri olmuştur. Yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkan sonuçlara göre, genellikle, ekonomik açıdan daha özgür olan ülkelerde ekonomik büyümenin ve onu anlamlı kılan kişi başına gelirin daha yüksek düzeyde gerçekleştiği görülmektedir.

Ekonomik özgürlüğü yüksek olan ülkeler pozitif büyüme sağlamayı başarmışlardır. Tersine; ekonomik özgürlük değerleri düşük olan ülkelerin kişi başına GSYİH değerleri düşük çıkmıştır.

Aşağıdaki şekilde; son yirmi yıllık veri ortalamaları dikkate alınarak ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme ilişkisine yer verilmiştir. Buna göre; özgür olmayan (Ö.O.) ülkelerde ortalama yıllık büyüme oranı %0.6 iken, büyük ölçüde özgür olmayan (B.Ö.O.) ülkelerde bu oran %2.0, orta derecede özgür (O.D.Ö.) ülkelerde %1.8, büyük ölçüde özgür (B.Ö.) ülkelerde %2.4 ve özgür (Ö) ülkelerde ortalama yıllık büyüme oranının %2.5 olduğu görülmektedir. Kısaca, ekonomik olarak özgür bir ülke, özgür olmayan bir ülkeye göre GSYİH büyüme oranı, yılda ortalama 4 kat daha fazla gerçekleşmektedir.

Şekil 1: Ekonomik Özgürlükler ile Ekonomik Büyüme İlişkisi⁴⁵

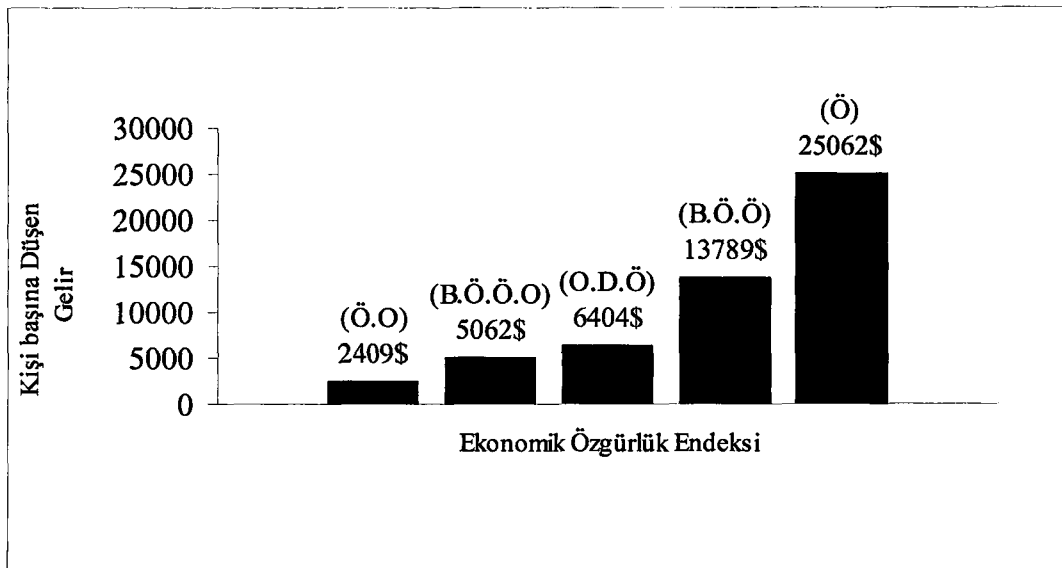

Kaynak: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE “Economic Freedom of the World, Annual Report:2005” Liberales Institute,2005;21

Yukarıdaki şekle benzer biçimde, aşağıdaki şekilde ise; ekonomik özgürlük endeksleri ile kişi başına düşen gelir düzeyi karşılaştırılmaktadır.

⁴⁵ Şekilde yer alan "Ö.O" kısaltması özgür olmayan ekonomileri; "B.Ö.Ö.O.", büyük ölçüde özgür olmayan; "O.D.Ö." orta derecede özgür; "B.Ö.Ö." büyük ölçüde özgür ve "Ö" özgür ekonomileri göstermektedir.

Şekil 2: Ekonomik Özgürlükler ile Kişi Başına Düşen Gelir İlişkisi⁴⁶

Kaynak: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE “Economic Freedom of the World, Annual Report:2005” Liberales Institute,2005;21

Yukarıdaki şekilde; ekonomik olarak özgür ülkelerde kişi başına GSYİH'nın ortalama 25062 dolar, orta derecede özgür ülkelerde 6404 dolar ve ekonomik olarak özgür olmayan ülkelerde ise kişi başına GSYİH'nın ortalama 2409 dolar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla özgür ve özgür olmayan ülkeler karşılaştırıldığında; ekonomik olarak özgür bir ülkede, özgür olmayan bir ülkeye göre kişi başına ortalama 10 kat daha fazla gelir elde edilmektedir (Gwartney, Lawson ve Gartzke,2005;21). Sonuç olarak denilebilir ki; ekonomik özgürlük endeksi yüksek olan ülkelerde, kişi başına gelir düzeyi ve ekonomik refah seviyesi yüksektir.

Tüm bu nedenlerden ötürü ekonomik özgürlükler de dâhil olmak üzere, özgürlük insanlar için çok önemlidir. Dolayısıyla insanların temel amacı, ekonomik özgürlük düzeylerini arttırmak olmalıdır.

⁴⁶ Şekilde yer alan "Ö.O" kısaltması özgür olmayan ekonomileri; "B.Ö.Ö.O.", büyük ölçüde özgür olmayan; "O.D.Ö." orta derecede özgür; "B.Ö.Ö." büyük ölçüde özgür ve "Ö" özgür ekonomileri göstermektedir.

Daha yüksek özgürlükler ve daha yüksek hayat standardı ancak mal ve hizmet miktarındaki artışlarla mümkün olabilir. Mal ve hizmet miktarında artış sağlanmaksızın bir ülkenin gerçek anlamda ekonomik kalkınmasının gerçekleştirilebilmesi mümkün değildir. Kişi başına geliri arttırabilmek için; kişi başına üretim miktarını, diğer bir ifadeyle verimliliği arttırmak gerekmektedir. Günümüzde iktisatçılar tarafından verimlilik ve gelirdeki artışın dört temel kaynağı olduğunu söylenmektedir. Bunlar (Dursun,2002;90):

- i)kalifiye işgücünün artması
- ii)yatırım ve sermaye miktarının artması
- iii)teknolojik ilerleme
- iv)daha iyi ekonomik düzenlemelerdir.

Bu dört faktör birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisindeyler. Eğer bireylere, kendi ürettikleri veya kazandıklarını diledikleri şekilde kullanma imkânı tanınmaz ise bireyler, üretim plânlarını uygulamak, yeteneklerini ya da yatırımlarını arttırmak için çok fazla çaba göstermeyeceklerdir. Aynı şekilde, bireylere özgür bir alan bırakılmazsa teknolojik ilerlemeler ve yenilikler de sınırlı düzeyde kalabilecektir. Devletin bu temel faaliyetlerinin dışında faaliyette bulunması durumunda ekonomi üzerinde negatif bir etkisi olacaktır. Bunun sebepleri olarak şunlar söylenebilir (Dursun,2002;90):

- Kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla alınan vergiler ya da yapılan ilave borçlanmalar, ekonomiye kaldıramayacağı ilave yükler getirir. Devletin faaliyet alanı genişler. Bu durumda; vergiler arttırılırsa, ilave vergi yükünden kaynaklanan ekonomik zarar, elde edilen vergi gelirinden çok daha fazla olur. Kamu harcamalarının verimliliği azalmasa bile daha yüksek vergilerin (ve ilave borçların) artan maliyetleri en sonunda ilave kamu harcamalarının faydasından daha fazla olacaktır.
- Devlet büyüse bile verimliliği azalacaktır. Bununla birlikte devlet altyapı ve eğitim gibi alanlarda faaliyetlerini genişletirse elde edilen yarar çok daha fazla olacaktır. Bunun tersine devlet özel sektörün faaliyet alanlarına yönelik olarak büyümeye devam

ederse, elde edilen yarar azalmaya başlayacaktır. Sonunda, giderek artan harcamalar çeşitli sorunların doğmasına neden olacak ve ekonomik büyüme yavaşlayacaktır (Dursun,2002;91).

- Devlet büyümeye devam ettikçe, gelirin yeniden dağılımı ve regülasyonlar konusunda daha yoğun bir şekilde müdahale gerçekleştirmektedir. Bu yöndeki beklentiler gerçekleştikçe de, kaynaklar refah doğurucu faaliyetlerden refah peşinde koşma şekline dönüşür. Bu dönüşüm ekonomik büyümeyi geciktirir ve gelir düzeyinin ekonomik potansiyelin altına düşmesine neden olur (Dursun,2002;91).

Bireylerin çalışma, tasarruf, yatırım ve teknoloji geliştirme arzusunu teşvik edecek bir sistemin, onların amaç fonksiyonları ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir (Erkan,1987;39).

Yukarıda bahsedilen; ekonomik özgürlüklerin, ekonomik büyümenin temel dinamikleri üzerindeki etkilerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi aşağıda yapılmaktadır.

2.1. Çalışma Kararları Üzerindeki Etkisi

Bireyi temel alan ekonomik düşünceyi benimseyen iktisat teorisyenleri, ekonomik özgürlüklerin; öğrenme, daha yüksek verimlilik düzeyine ulaşma ile ticaret ve girişimcilikten beklenen kâr güdüsünde artışlara neden olacağını ifade etmektedirler. Tüm artışlar beraberinde ekonomik büyümeyi de getirecektir. Endeks yazarları, ekonomik özgürlüklerin insanlar için olduğunu söylemektedirler. Ayrıca, zenginliğin devlet davranışlarından sonra değil insan davranışlarından sonra geleceğini de ifade etmektedirler. Özgür insanlar, kendilerinin en verimli olabileceklerini düşündükleri alana enerjilerini yönlendireceklerinden ülkede genel olarak zenginlik artacaktır⁴⁷. Dolayısıyla; ülkeler üzerinde yapılan incelemeler de göstermektedir ki, ekonomik alanda sınırlamaların olduğu bir ortamla karşılaştırıldığında, özgürlüklerin yaygın olduğu ekonomilerdeki girişimciler, daha kaliteli mal ve hizmet üretmenin daha ucuz ve

⁴⁷ http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_introduction.pdf
(17.02.2006)

iyi yollarını daha kolay bulabilmektedirler. Dolayısıyla tüm olumlu etkiler ekonomik büyümenin daha kısa sürede gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır (Dursun,2002;92).

Ekonomik büyüme süreci açısından ekonomik kurumların büyük önemi vardır. Ticari işlemler üzerinde çeşitli sınırlamalar getiren, işlem maliyetlerini arttıran, mülkiyet haklarını zedeleyen ve belirsiz ortam doğuran kurumsal düzenlemeler ticari kazançları ve verimli faaliyetlerde bulunma arzusunu azaltacaktır (Gwartney, Lawson ve Block,1996;89-90).

Klasik iktisat teorisi; mülkiyet haklarının, ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için gerekli bir ön şart olduğunu ifade etmektedir (Norton,1998;233). Ekonomik özgürlükler bir yönüyle mülkiyet haklarının güvence altına alınmasıdır. Ekonomik özgürlüklerin, dolayısıyla mülkiyet haklarının güvence altına alındığı ya da diğer bir deyişle bireysel mülkiyetin söz konusu olduğu ekonomik düzende, bireylerin çalışma arzusu daha fazla olacaktır. Bireyler sahip oldukları üretim faktörlerini, emekleri başta olmak üzere, ekonomik özgürlüklerin güvence altında olduğu ülkelerde daha yoğun olarak üretim sürecine dâhil edeceklerdir (Dursun,2002;93).

Bir ekonomik sistemin en temel ihtiyacı, bireyin çalışma gücünü ve potansiyelini attırarak aktif duruma getirebilmek ve bunu üretim sürecine dâhil edebilmektir. Zira ekonomik gelişmenin ve büyümenin en temel şartı olan üretim düzeyinin artması, bireylerin ekonomik alandaki çabalarının ve çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir ülkede bol miktarda doğal, maddi ve insani kaynak bulunabilir. Ancak bunların varlığı ekonomik büyüme için yeterli olmayacaktır. Bireyleri çalışmaya motive edecek bir sistemin bulunması gerekecektir. Bu sebeple insanları çalışmaya iten nedenlerin iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Bireyler, iyi bir motivasyon sistemi olmaksızın, üretimlerini arttırmak için yeterli çabayı göstermeyeceklerinden, ekonomik büyüme uzun süreli ve devamlı olarak gerçekleşmeyecektir. Bu anlamda, bireyin doğasına aykırı sistemler varlıklarını devam ettirmekte zorlanacaklardır (Dursun,2002;94).

2.2. Tasarruf Kararları Üzerindeki Etkisi

Milli tasarruflar, bir ülkenin refahını arttırabilmesi için önemli bir belirleyicidir. Kaynaklarının daha büyük bir kısmını yatırım olarak kullanan ülkelerin üretim kapasiteleri de o oranda artmaktadır. Diğer faktörleri sabit olarak aldığımızda daha fazla tasarruf, dolayısıyla daha fazla yatırım ve daha fazla büyüme anlamına gelmektedir. Bu nedenle, bir ülkenin tasarruf düzeyinin artırılması gerekmektedir. Bu amaçla iki seçenek söz konusudur: Tasarrufları bizzat devlet eliyle oluşturmak veya bireysel tasarrufları teşvik edecek ve kolaylaştıracak politikalar düzenlemek (Abel ve Bernanke,1992;200).

Mülkiyet güvencesiyle ya da mülkiyet hakkıyla beslenmiş özgür ortamlarda, gerek bireysel gerekse kurumsal tasarruflar daha yüksek düzeylerde olabilecektir. Bireysel mülkiyet, beraberinde bireysel sorumluluğu da getirdiğinden eldeki sınırlı kaynaklar, karşılanması gereken ihtiyaçlar için maksimum verimi sağlayacak şekilde kullanılacaktır. Diğer taraftan, daha fazla kazanma düşüncesi bireyleri, şimdiki tüketimlerini kısarak tasarrufa yönelmelerini sağlayacaktır (Dursun,2002;95).

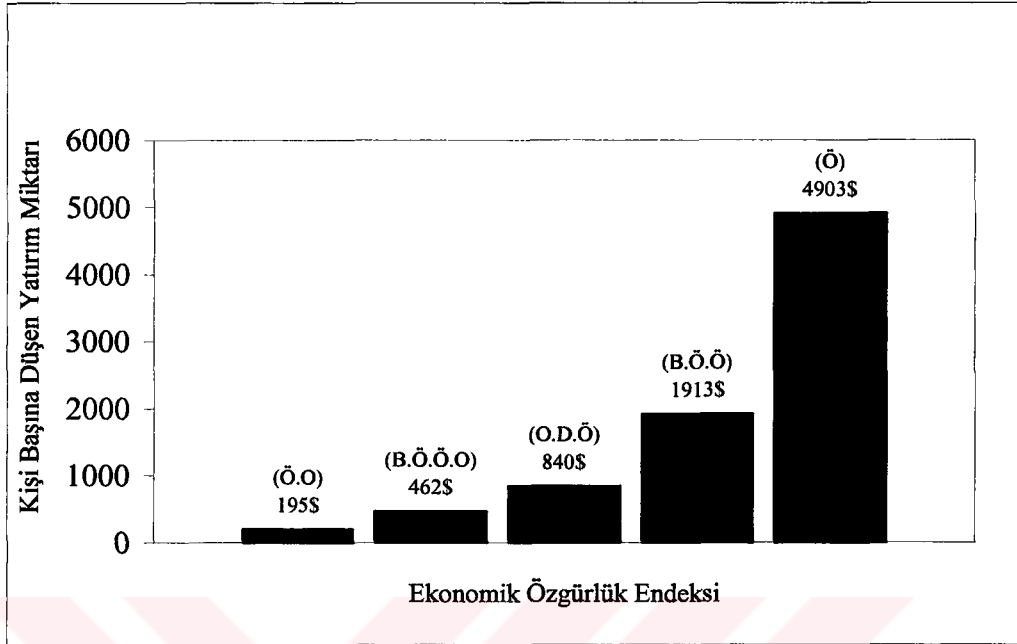
Bireyler, ekonomik özgürlüklerin güvence altına alındığı toplumlarda ellerindeki tasarrufları güven içerisinde yatırımlara kanalize edeceklerdir. Bireyleri tasarrufa iten temel etken, gelecekteki gelirlerini garanti altına almaktır. Bu amaçla tasarruflarını verimli alanlarda kullanacaklardır. Devletin yoğun bir sosyal güvenlik ağı oluşturduğu toplumlarda, yani sosyal refah devleti uygulamasında, bireyler geleceklerini devletin garanti ve güvencesi altında gördüklerinden gelecekleri için yeterli düzeyde fon oluşturmaya yönelmeyeceklerdir (Gökbunar ve Kovancılar,1998;259). Bugünkü tüketimlerini arttıracaklar ve tasarruf düzeylerini azaltacaklardır. Benzer şekilde üretim faktörleri mülkiyetinin devlete ait olduğu düzenlerde, bireysel tasarruf güdüsü ve imkânı söz konusu olmayacaktır (Dursun,2002;94).

2.3. Yatırım Kararları Üzerindeki Etkisi

Büyüme ve kalkınma modellerinin ortak yönü ekonomik büyüme açısından sermaye birikimini gerekli görmeleridir. Sermaye birikimini belirleyen unsurlar ise kâr (ya da gelir) ve onun sonucu olan tasarruf ve yatırım döngüsüdür. Bu döngü içerisinde yatırım düzeyini belirleyen temel unsurlardan biri de sermayenin marjinal verimliliğidir. Yani kârlılık oranıdır. Kâr beklentisinin olmaması durumunda birçok ekonomik faaliyet verimli bir şekilde gerçekleşmeyecektir. Bireylerin bir takım zorlamalarla ve yönlendirmelerle giriştikleri faaliyetlerde verimli bir şekilde çalışması beklenemeyecektir. Ekonomik alanda verimliliğin ödülü, daha fazla kâr ya da daha yüksek gelir düzeyidir (Dursun,2002;95).

Ekonomik özgürlüklerin, gerek yatırım miktarı gerekse yatırımların verimliliği üzerinde ölçülebilir etkisi vardır. Ekonomik özgürlükler arttıkça hem yatırım miktarı hem de yatırımların verimliliği artmaktadır. Uzun dönemde; yatırımların GSYİH'ya oranındaki bir birimlik artış, GSYİH büyüme oranını arttırmaktadır. 1980-2000 yılları arasında yirmi yıllık dönem itibariyle yapılan analizlerde; yatırımların GSYİH'ya oranındaki %1 birimlik artış, GSYİH büyüme oranını, özgür ülkelerde %0.33, orta derecede özgür ülkelerde %0.27 ve özgür olmayan ekonomilerde ise %0.19 oranında arttırmaktadır (Gwartney,2004;6). Bu istatistikler yardımıyla; ekonomik açıdan özgür ülkelerde, özgür olmayan ülkelere göre yatırımların verimliliğinin %70 daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 3: Ekonomik Özgürlükler ile Yatırım İlişkisi⁴⁸

Kaynak: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE “Economic Freedom of the World, Annual Report:2005” Liberales Institute,2005;22

Yukarıdaki şekilde, 2005 Dünya Ekonomik Özgürlük Yıllık Raporu sonuçlarının istatistiksel bir analizi yer almaktadır. Buna göre; ekonomik olarak özgür ülkelerde kişi başına 4903 dolar, büyük ölçüde özgür ekonomilerde 1913\$, orta derecede özgür ekonomilerde kişi başına 840 dolar ve ekonomik açıdan özgür olmayan ekonomilerde ise kişi başına 195 dolar yatırım harcaması yapılmıştır. Dolayısıyla, ekonomik olarak özgür ekonomilerde, özgür olmayan ekonomilere göre 25 kat daha fazla yatırım yapılmıştır (Gwartney, Lawson ve Gartzke,2005;22).

Ekonomik özgürlük, yatırımlar için güçlü bir mıknatıstır. İnsanlar kendi seçimlerini yapmada özgür olunca, gelecek için yatırım yaparlar. Ekonomik özgürlüklerin güvence altına alındığı ve geniş bir uygulama alanı bulduğu ülkelerde, gerek yerli yatırımlar gerekse yabancı yatırımlar daha büyük boyutlara ulaşmaktadır. Raporda ayrıca, büyümenin ve teknoloji transferinin teşvik edilmesinde özellikle güçlü bir etkiye sahip

⁴⁸ Şekilde yer alan "Ö.O" kısaltması özgür olmayan ekonomileri; "B.Ö.Ö.O.", büyük ölçüde özgür olmayan; "O.D.Ö." orta derecede özgür; "B.Ö.Ö." büyük ölçüde özgür ve "Ö" özgür ekonomileri göstermektedir.

olan doğrudan yabancı yatırımlar da ele alınmaktadır. 2005 yılında; özgür ekonomiler, çalışan başına 3117 dolar doğrudan yabancı yatırım alırken, orta derecede özgür ekonomiler çalışan başına 444 dolar ve en az özgür ülkeler ise çalışan başına 68 dolar doğrudan yabancı yatırım çekmiştir. Özetle ifade etmek gerekirse, ekonomik olarak özgür ekonomilerde; özgür olmayan ekonomilere göre, çalışan başına doğrudan yabancı sermaye yatırımları ortalama 45 kat daha fazladır (Gwartney,2004;4).

1980-2000 dönemi boyunca toplam yatırımların GSYİH'ya oranı üzerindeki ekonomik özgürlüklerin etkisi incelendiğinde; özgür ekonomilerde GSYİH'nın %22.8'i, özgür olmayan ekonomilerde ise %18,6'sını yatırım harcamalarının oluşturduğu görülmektedir. Yalnızca özel yatırım harcamaları dikkate alındığında ise, özgür ve özgür olmayan ekonomiler arasındaki bu fark daha da artmaktadır. Aynı zaman aralığında; ekonomik olarak özgür ülkelerde, toplam özel yatırım harcamalarının GSYİH'ya oranı %18 iken bu oran orta derecede özgür ülkelerde %14.2, özgür olmayan ülkelerde ise %9.6'dır. Yani özgür ekonomilerde özel yatırım harcamalarının GSYİH içindeki payı özgür olmayan ekonomilerdeki payının yaklaşık iki katı kadardır. Dolayısıyla özgür ve özgür olmayan ekonomiler arasındaki yatırım düzeylerindeki bu belirgin farklılık, özgür ve özgür olmayan ekonomiler arasındaki büyüme ve gelir farklılıklarını açıklayan temel göstergedir (Gwartney,2004;5).

Sonuç olarak; ekonomik özgürlüklerin gerek yatırım miktarı gerekse yatırımların verimliliği üzerinde olumlu etkisi olduğu söylenebilir.

2.4. Teknolojik Gelişme Üzerindeki Etkisi

Teknoloji; üretim faktörlerinin, üretimi gerçekleştirecek biçimde organize edilmesidir. Teknolojik gelişme ise yeni tekniklerin ve üretim yöntemlerinin kullanılmasını ifade eder. Üretim düzeyinin ve istihdam olanaklarının artırılması, teknolojik gelişmenin ekonomik gelişme adına ortaya koyduğu iki önemli sonuçtur. Gelişmekte olan ülkeler, büyüme politikalarının merkezine her zaman teknoloji politikalarını koymaktadırlar. Yine bu ülkelerde devlet, teknolojik gelişmenin bir ön koşulu olan araştırma-geliştirme

faaliyetlerinin yeterli düzeylere ulaşabilmesi için sürekli bir teşvik ve destek sağlamaktadır (Çelebi,2000;83).

Teknolojik gelişmeler, bir ekonominin maddi refahının artırılması açısından önemli bir role sahip olsa da sürekli ekonomik büyüme için yeterli bir koşul değildir. Ekonomik büyüme için sermaye birikimi ve tasarruf gerekli olmaktadır. Bunlar olmadan teknolojik gelişme mümkün olmayacaktır. Zira günümüzde halen gelişmiş ülkeler tarafından geliştirilen teknolojiye sahip olamayan ve ilkel üretim metotlarını kullanan ülkeler ve sektörler mevcuttur (Dursun,2002;95).

2.5. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Üretim faktörlerinin hizmetleri karşılığında elde ettikleri gelirlerin toplamına milli gelir adı verilir. İktisat teorisi milli gelirin elde edilmesinden çok, onun kimlere, nasıl ve ne şekilde dağıtılacağı sorunu ile ilgilenmektedir (Işığınçok,1991;185). Diğer bir deyişle, gelir dağılımı, gelir eşitsizliği ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasındaki ilişkinin belirlenmesini sağlar. Ayrıca, kişiler veya hanehalkları arasındaki gelir farklılıklarının zaman içindeki değişimi sonucunda ortaya çıkan değişikliklerin servet, sermaye birikimi, kaynak dağılımı ve büyüme üzerinde etkisi vardır. Burada sözü edilen gelir eşitsizliği, bir nüfusu oluşturan bireyler arasındaki gelir farklılıklarının sayısal bir gösterimini ifade eden ve karşılaştırma amacıyla kullanılan bir ölçüdür (Cowell,1995;7). Dolayısıyla; gelir dağılımı, bir ülkede yaşayan bireyler tarafından üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplam gelirin, yine o ülkedeki bireylere faiz, kira, kâr payı, maaş ve ücret gibi dağılım araçları ile paylaşılmasını veya aynı anlama gelmek üzere bölüşümünü ifade eder. Gelirin fonksiyonlarına göre dağılımı fonksiyonel gelir dağılımı, gelirin kişiler veya hanehalkları arasındaki paylaşımı ise kişisel (veya hanehalkı) gelir dağılımı olarak adlandırılır.

Teorik olarak, farklı gelir gruplarındaki insanların ekonomik özgürlüklerdeki artışın nasıl etkilendiği sorusu açık bir sorudur. Ekonomik özgürlüklerdeki bir artış, GSYİH artışını da beraberinde getirmektedir. Bu durumda, düşük gelirli insanların diğerlerinden

daha fazla artış olduğunda, daha yüksek oranlı büyüme gerçekleşeceğinden, gelir dağılımı daha eşit hale gelecektir (Berggren,2003;16).

Her üç ekonomik özgürlük çalışması da; belli şartlar altında, ekonomik özgürlükler ile gelir adaleti arasında istatistiksel olarak pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Berggren (1999;203) yaptığı çalışmasında; 1975-1985 yılları arasında ekonomik özgürlüklerde ne kadar çok artış olursa, bu yıllardaki gelir dağılımı eşitliğinde de o kadar çok artış olacağı sonucuna ulaşmıştır. Gelir dağılımındaki eşitliği ise gini katsayısı ve farklı gelir seviyelerindeki insanların tüketim ve gelir düzeylerini karşılaştırarak ölçmüştür.

Her ne kadar, ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümeyi sağladığı ispat edilmiş olsa da, özgürlüğü arttırıcı türden politika değişiklikleri gelir eşitsizliğini arttırabilir (Berggren,2003;14). Bu konuyla ilgili farklı çalışmalar yapılmıştır.

Örneğin Grubel (1998;287); gelir eşitliğinin; ekonomik özgürlük, ekonomik büyüme ve kişi başına GSYİH düzeyini nasıl etkilediğini, 17 ülkenin kişi başına GSYİH düzeylerini karşılaştırarak bulmuştur. Bu çalışmanın sonucunda; gelir adaleti arttıkça, kişi başına GSYİH ve büyüme oranı düşük olmakta, ekonomik özgürlükler azalmaktadır.

Yapılan tüm bu araştırmalar dikkate alındığında; ekonomik özgürlükler ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin yönü konusunda farklı görüşlerin olduğu söylenebilir (Berggren,2003;16).

Ekonomik özgürlüğün yukarıda ayrıntılı biçimde ele alınan çalışma ve tasarruf kararları, teknolojik gelişme, yatırım ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri dışında kalan faktörler üzerindeki etkileri de araştırılmıştır.

Esposito ve Zaleski 1999 yılında çeşitli ülkelerde yaşayan insanları karşılaştırmaları sonucu yaptıkları çalışmalarında; ekonomik özgürlüklerin arttıkça, hayat kalitesi ve hayata dair beklentilerin arttığı sonucuna ulaşmışlardır (Esposito ve Zaleski,1999;185).

Ekonomik özgürlüklerin refahı arttırmasının bir sebebi, büyük yatırımları teşvik ediyor olmasıdır. Dünya Ekonomik Özgürlük Raporu yazarlarından Gwartney'; "bir ülkedeki büyüme ve refah, o ülkenin ekonomisinin kurumlarını ve iktisat politikalarını yansıtmaktadır. Bireylerin gelecekları için yatırım yapabileceği ve verimli işlerle uğraşabileceği bir ortam tesis edildiği takdirde ülkeler zenginleşebilirler. Diğer taraftan, mevzuatının ve regülasyon politikalarının ticareti sınırladığı, mülkiyet haklarının korunmadığı ve parasının değerinin sürekli aşındığı ülkeler yerlerinde saymaya devam ederler" demektedir. Nitekim, ekonomik olarak özgür olan ilk beş ülkede, kişi başına düşen yabancı yatırımın miktarı ortalama 3117 doları bulurken, en az özgürlüğe sahip ülkelerde bu ancak 68 dolar civarında kalmaktadır (Gwartney,2004;4).

Norton 1998 yılındaki çalışmasında; özel mülkiyeti çok sıkı koruyan ülkelerde, özel mülkiyet haklarının yeterince korunmadığı ülkelere göre İnsani Gelişim Endeksinin (Human Development Index-UN) daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu ülkelerde yararlı çevresel sonuçların ortaya çıktığını da eklemiştir (Norton,1998;233).

Norton'ın çalışmasına benzer bir çakışma yapan Goldsmith (1997;29); ekonomik özgürlük endeksini kullanarak, ekonomik hakları koruyan gelişmekte olan ülkelerin insan haklarının daha iyi durumda olduğunu göstermiştir.

Lundström (2002;79); demokrasinin politik ve siyasal özgürlük ile ölçüldüğü ülkelerde, ekonomik özgürlüğün; demokrasi düzeyinden nasıl etkilendiği konusu üzerinde çalışmıştır. Demokrasinin; ekonomik özgürlük endeksi ile ilgili olarak, hükümet işlemleri, regülasyonlar ve uluslararası ticaret konularında olumlu etkileri olmaktadır. Ancak, parasal konular, enflasyon ve vergiler üzerinde bir etkisi bulunamamıştır. Demokrasi, ekonomik özgürlüğün her boyutta azaltılması demek değildir. Freedom House'un ekonomik özgürlük yazarlarından Robert Lawson; ekonomik olarak daha özgür olan ekonomilerin insanları daha çok zenginleştirdiğini ve bu zengin insanların er

ya da geç siyasi ve sivil özgürlükleri talep edeceklerini belirtmektedir. Diğer bir deyişle, daha fazla demokrasi, daha fazla ekonomik özgürlüğü ve daha fazla ekonomik özgürlük de daha fazla demokrasiyi beraberinde getirmektedir.

Jakob De Haan ve Egbert Sturm, politik özgürlük düzeyinin 1975-1990 yılları arasında ölçülen ekonomik özgürlük düzeyi ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dawson da bu ilişkiyi yaptığı çalışmasıyla doğrulamaktadır (Berggren,2003;17).

Görüldüğü üzere, ekonomik özgürlükler bir ülke ekonomisini her yönden etkilemektedir. Dolayısıyla; ülkelerin temel amacı, ekonomik özgürlük düzeylerini arttırmak olmalıdır.

3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE İKTİSADİ KALKINMA İLİŞKİSİ

1929 Büyük Buhranından sonra, Keynesyen iktisadın görüşleri doğrultusunda ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak devletin temel görevlerinden biri haline gelmiştir. Ekonomik büyüme; milli gelirden meydana gelen yıllık artışı ifade ederken; ekonomik kalkınma kavramı ekonomik büyümeden daha geniş olup, milli gelirdeki artış ile birlikte o ülkedeki sosyal ve kültürel gelişmeyi de kapsamaktadır. Yani ekonomik kalkınma için milli gelirdeki artış yeterli olmamakta aynı zamanda refahın da artması gerekmektedir.

Kişi başına milli gelirdeki artış, bir ülkedeki ekonomik refahın arttığının bir göstergesidir. Ekonomik olarak daha özgür olan ülkelerde kişi başına milli gelirin ve kişi başına düşen milli gelirdeki büyüme hızının daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar, ekonomik refahın kaynağının ekonomik özgürlük olduğu ve ekonomik özgürlük ile ekonomik refah arasındaki ilişkinin kesinlikle tesadüfi olmadığını göstermektedir (Gwartney, Lawson ve Gartzke,2005;21).

Ekonomik özgürlük ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişkinin olduğu iddiasını kuvvetlendirmek için; özgür ve özgür olmayan ülkelerdeki işsizlik oranı, ortalama

yaşam süresi ve çocuk nüfus içindeki çalışan çocuk sayısı gibi istatistiklere bakmak gerekmektedir. Öncelikle; en özgür ve en az özgür ülkelerdeki işsizlik oranlarını karşılaştırırsak; dünyadaki en özgür ülkelerdeki işsizlik oranı %5,2 iken, bu oran en az özgür ülkelerde %13 olmaktadır. Benzer şekilde; ekonomik olarak özgür ülkelerde vatandaşların ortalama yaşam süresi 77,7 iken, ekonomik özgürlüğü düşük olan ülkelerde yaşayan vatandaşlar ortalama 52,5 yıl ömre sahiptirler. Yani, ekonomik olarak özgür ülkelerde yaşayan vatandaşlar, özgür olmayan ülke vatandaşlarına göre ortalama 25 yıl daha fazla yaşamaktadırlar (Gwartney, Lawson ve Gartzke,2005;22). Ayrıca ekonomik kalkınmanın ölçütü olarak; işgücü piyasasında çalışan çocuk sayısının (10-14 yaş arası) toplam çocuk nüfusuna oranına bakıldığında; özgür ekonomilerde bu oran %0,1 iken, özgür olmayan ekonomilerde bu oran %22,6'dır (Gwartney, Lawson ve Gartzke,2005;24).

Ekonomik özgürlük; bireyin, piyasaların doğal işleyişinde gerçekleştirilecek ticaretten sağlanan kazançlar ve uzmanlaşma için söz konusu fırsatları kendi lehine kullanarak durumunu daha iyi hale getirmesini sağlar. Ekonomik özgürlük, sadece insan itibarı ile ilgili olarak değil, aynı zamanda piyasa güçlerine karşılık olarak üretici ve tüketicilerin değişen tercihlerinin ayarlanması için ve ekonomik büyümenin sağlanması için de gerekli bir durumdur⁴⁹. Ekonomik özgürlüklerin artması, hem üretim hem de tüketim sürecinde bireyin hareket serbestisini artırdığına göre, birey ekonomik kararlarında daha rahat hareket edebilecektir. Dolayısıyla; ekonomik yönden daha serbest olan, başka bir deyişle, devletin piyasa ekonomisinin işleyişine en az düzeyde müdahale ettiği ülkelerde ekonomik refah düzeyi daha yüksek olmaktadır.

Devletin ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak bir görevi iken, bir noktadan sonra devletin özel kesim aleyhine büyümesi ve kaynakların devlet tarafından emilmesi sonucunda “crowding-out” (dışlama) etkisi ortaya çıkar. Yani devlet kaynak kullanımında özel kesimi dışlamış olur. Bu durum, ekonomik büyüme ve kalkınma

⁴⁹ http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-piyasa-ekonomisi.pdf
(23.04.2006)

çabalarını olumsuz yönde etkileyecek şekilde bireylerin ekonomik özgürlüklerini negatif yönde etkilemeye başlar⁵⁰.

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıya yönelik olarak, ekonomik özgürlüğün temel unsularının belirlenmesi konusunda yoğun çabalar vardır. Öte yandan gelir seviyesi ve eşitsizlik gibi ülkelerin ekonomik performansı ile ekonomik özgürlük düzeyi arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik olarak da çalışmalar yapılmaktadır. Amerikalı iktisatçı Milton Friedman, ekonomik refah ile sivil özgürlükler (ki bu özgürlükler kısmen ekonomik özgürlükleri de içermektedir) arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Öncelikle, ülkeleri ekonomik refah ve sivil özgürlükler (özel mülkiyet haklarına saygı, teşebbüs özgürlüğü vb.) yönünden sıralayarak karşılıklı ilişkiyi incelemiştir. Bu ilişkiyi incelerken, ekonomik refahın göstergesi olarak bebek ölümlerindeki azalışı ve kişi başına düşen GSMH'daki artışı ele almıştır. Buna göre bir ülkedeki sivil özgürlüklerdeki bir birimlik artış, bebek ölümlerinde %34'lük bir azalmaya ve GSMH'da %49 oranında artışa neden olmaktadır⁵¹.

Gerald W. Scully ise çalışmalarını Gastil ve Wright'ın çalışmaları üzerine inşa etmiştir. Scully'nin çalışması, özgür ekonomik kurumlar ile çeşitli ekonomik ve sosyal refah ölçümleri arasındaki ilişkinin açıklanmasına yöneliktir. Scully'e göre hukuk kuralları ile kendini bağlayan, özel mülkiyete ve piyasada kaynakların dağılımında özgürlüğün olduğu politik olarak açık toplumlar, bu özgürlüklerin sınırlanmış olduğu toplumlara göre 1,5-2 kat daha verimlidir ve 3 kat daha fazla büyür. Scully, ekonomik gelişme ile eşitliğin birbirine zıt olduğu iddiasının açıkça bir tahminden ibaret olduğunu ileri sürerek, özgürlüğün gelir dağılımı üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu belirlemiştir. Özgür toplumlarda, tercih özgürlüğünün olmadığı toplumlara göre nüfusun %60'ının gelirden daha geniş bir pay alması bunun bir delilidir. Toplumlar, hakları daha az

⁵⁰ http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-piyasa-ekonomisi.pdf (23.04.2006)

⁵¹ http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-piyasa-ekonomisi.pdf (23.04.2006)

sınırlandıran bir rejime geçtiklerinde ekonomik etkinlik, ekonomik büyüme ve eşitliği artırabilirler⁵².

Yukarıda verilen ölçütler birlikte değerlendirildiğinde; bir ülkede ekonomik özgürlükler arttıkça, toplam refah düzeyinin arttığı ve dolayısıyla ekonomik kalkınmanın gerçekleştiği söylenebilir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma kavramlarına yer verilmiştir. Ekonomik büyümenin milli gelirdeki artışı, ekonomik kalkınmanın ise ekonomik büyümeye ilave olarak ekonomik yapıdaki köklü değişiklikleri de içerdiği ifade edildikten sonra, büyümeyi belirleyen dinamikler ile bu dinamiklerin ekonomik özgürlükler ile olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bu alt başlıkta, büyümeyi belirleyen temel dinamikler olan çalışma, yatırım ve tasarruf kararları, teknolojik gelişme ve gelir dağılımı üzerinde ekonomik özgürlüklerin etkisi incelenmiştir. Görüldüğü üzere, ekonomik özgürlüklerin yaygın olduğu ekonomilerde bireylerin çalışma arzusu daha fazla olmakta, ayrıca daha kaliteli mal ve hizmet, daha ucuz yöntemlerle üretilebilmektedir. Dahası, ekonomik özgürlüklerin güvence altına alındığı toplumlarda, bireylerin marjinal tasarruf eğilimleri daha fazla olduğundan, bireyler ellerindeki tasarrufları, ileri teknolojiyi de kullanarak güven içerisinde yatırımlara aktarabilmektedirler. Böylece ekonomik özgürlükler arttıkça gelir dağılımı daha adil olmaktadır. Bu bölümde en son olarak, ekonomik özgürlükler ile iktisadi kalkınma arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Ekonomik kalkınmanın temel belirleyicileri olan refah artışı, işsizlik oranı, ortalama yaşam süresi gibi faktörler ile ekonomik özgürlükler arasında bağlantı kurulmuştur. Ekonomik özgürlüğü yüksek olan ülkeler, ekonomik olarak özgür olmayan ülkelere kıyasla; daha fazla kişi başına milli gelire, daha yüksek refah seviyesine, daha az işsizlik oranına ve daha fazla yaşama süresine sahiptirler.

⁵² http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-piyasa-ekonomisi.pdf
(23.04.2006)

Ekonomik özgürlük endeksine göre daha hızlı serbestleşen ülkeler, diğerlerine göre daha hızlı gelişmektedirler. Örneğin; Hong Kong, uzun yıllardan beri hazırlanan endekslerde piyasa ekonomisinin kurallarını gerçekleştirerek dünyanın en özgür ekonomisi olmaktadır (Dorn,2005;16).

Sonuç olarak; ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme ve kalkınma arasında pozitif bir ilişki vardır. Aslında bu ilişki iki yönlüdür: İlk olarak, ekonomik özgürlükler arttıkça GSYİH büyüme hızı artar. Diğer taraftan bakarsak, GSYİH arttıkça ekonomik özgürlükler artacaktır⁵³. Ekonomik kalkınmanın ve artan globalleşmenin yaşandığı bu dönemde, ekonomik refahın sağlanması ve sürdürülebilmesi için ekonomik özgürlükler en güvenilir yoldur. Ekonomiye devlet müdahalesinin devam etmesi, kalkınma ve refah için tehlikelidir. Çünkü devlet müdahalesi baskı ve yoksulluğu beraberinde getirir.

Ekonomik olarak özgür ülkelerde özgür olmayan ülkelere göre, gerek iktisadi büyüme hızı, gerekse yaşam koşulları bakımından önemli farklılıklar vardır. Tüm bu nedenlerden ötürü, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini incelerken ve ülkeler arasında karşılaştırma yaparken öncelikle, ele alınan ülkelerin ekonomik özgürlük endekslerine bakmak gerekmektedir. Aksi halde yapılan analizler sonucunda doğru bir karara varmak mümkün olmayacaktır.

Bundan sonraki bölümde Türkiye'nin ekonomik özgürlükler açısından durumu ele alınacaktır. Bu değerlendirme yapılırken; Türkiye, gerek Avrupa Birliği gerekse OECD ülkeleriyle karşılaştırılarak, Türkiye'nin dünya içerisindeki konumuna yer verilecektir.

⁵³ http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_Preface.pdf (17.02.2006)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE BÜYÜME PERFORMANSI AÇISINDAN DURUMU

Ülkemizde ekonomik özgürlükler konusunda yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak Fraser Institute, Heritage Foundation ve Freedom House’un bu alandaki çalışmalarında, ekonomik özgürlük sıralamasında Türkiye’ye de yer verilmiş ve söz konusu kriterler açısından ülkemizdeki ekonomik özgürlüklerin boyutu analiz edilmiştir.

Ekonomik özgürlük endeksleri ve ekonomik özgürlüklerle ekonomik büyüme arasındaki ilişki çalışmanın bundan önceki bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ise yukarıda verilen bilgiler ışığında Türkiye’nin ekonomik özgürlük endeksi bakımından dünyadaki konumu ve Türkiye’deki ekonomik özgürlüklerle büyüme performansı arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

Öncelikle, Türkiye ile OECD ve AB ülkelerinin ekonomik özgürlük düzeyleri karşılaştırılacaktır. (Freedom House yalnızca 1996 yılında ekonomik özgürlük endeksi yayımladığı için yıllar itibariyle karşılaştırma yapmak mümkün olmamaktadır. Bu nedenle ülkeler arası ekonomik özgürlük endeksi karşılaştırmasını yaparken Heritage Foundation ve Fraser Institute tarafından yapılan çalışmalar kullanılacaktır.) Ardından Türkiye’deki ekonomik özgürlüklerin, ekonomik büyüme hızı ve büyümeyi belirleyen temel dinamikler⁵⁴ ile olan ilişkisi değerlendirilecektir.

⁵⁴ Büyümeyi belirleyen temel dinamikler bu çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

1. OECD VE AB ÜLKELERİNİN EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİNİN TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmamızın bu bölümünde, Heritage Foundation ve Fraser Institute tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endekslerine göre Türkiye'nin OECD ve AB ülkeleriyle karşılaştırılması yapılacaktır.

Analizimizde kullanacağımız AB ülkeleri; Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Finlandiya, Hollanda, İtalya, İspanya, İrlanda, İsveç, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Yunanistan, İngiltere, Güney Kıbrıs olmak üzere yirmi beş tanedir.

OECD ülkeleri ise; Almanya, Avusturya, Avustralya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Finlandiya, Hollanda, İtalya, İspanya, İrlanda, İsveç, İsviçre, İzlanda, Japonya, Kanada, G. Kore, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Lüksemburg, Slovakya, Türkiye, Yeni Zelanda, Yunanistan, İngiltere, ABD olmak üzere otuz tanedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Fraser Institute ve Heritage Foundation tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Aşağıda; Türkiye'nin söz konusu bu iki endekse göre, AB ve OECD ülkeleriyle yıllar itibariyle karşılaştırılması yapılacaktır.

Bilindiği üzere; Fraser Institute tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksinde, ülkelere 0 (sıfır) ile 10 (on) arası puanlar verilmektedir. Sıfır puan ilgili ülkede ekonomik özgürlüklerin olmadığını, on puan ise o ülkenin ekonomik olarak özgür olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda, 1980-2003 yılları arasındaki Türkiye ve AB-OECD ülkelerinin ekonomik özgürlük endeksleri verilmektedir:

Tablo 13: OECD, AB ve Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Ekonomik Özgürlük Endeksleri (1980-2003)⁵⁵

ÜLKELER	YILLAR							
	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Almanya	7,00	7,00	7,20	7,50	7,60	7,30	7,30	7,50
Avusturya	6,40	6,40	6,80	7,00	7,50	7,60	7,50	7,70
Avustralya	6,90	7,20	7,30	7,80	8,00	7,90	7,90	7,80
Belçika	7,10	7,10	7,30	7,20	7,50	7,40	7,30	7,40
Çek Cumh.				5,80	6,70	6,80	6,70	6,80
Danimarka	5,90	6,10	6,70	7,50	7,70	7,60	7,60	7,70
Estonya				5,6	7,1	7,6	7,7	7,8
Fransa	5,80	5,90	6,70	6,80	7,00	6,70	6,80	6,90
Finlandiya	6,40	6,50	6,70	7,60	7,70	7,70	7,70	7,60
İspanya	5,80	5,90	6,20	7,00	7,40	7,00	7,10	7,20
İzlanda	5,10	5,30	6,60	7,40	7,70	7,70	7,60	7,70
İrlanda	6,20	6,30	6,70	8,20	8,10	7,90	7,80	7,90
İsveç	5,70	6,20	6,50	7,20	7,40	7,20	7,30	7,30
İsviçre	7,70	7,80	7,80	8,00	8,40	8,10	8,20	8,20
İngiltere	6,20	7,00	7,30	8,10	8,20	8,20	8,10	8,10
Kanada	7,20	7,20	7,50	7,80	8,10	8,10	7,90	8,00
G.Kıbrıs	5,7	5,6	5,9	6,2	6,2	6,2	6,7	6,9
G.Kore	5,80	5,80	6,20	6,30	6,60	7,00	7,00	7,00
Hollanda	6,90	7,10	7,30	7,80	8,00	7,80	7,70	7,70
Japonya	7,00	7,10	7,40	7,00	7,30	7,00	7,00	7,20
Letonya				5,1	6,6	6,8	7	6,8
Litvanya				4,9	6,3	6,4	6,8	6,8
Lüksemburg	7,80	8,20	7,50	7,70	7,80	7,70	7,70	7,80
Macaristan	4,60	4,90	5,10	6,30	6,70	7,10	7,30	7,40
Malta	5,5	5,3	5,4	6,6	6,5	6,5	6,8	6,7
Meksika	5,50	4,70	6,00	6,40	6,30	6,30	6,50	6,50
Norveç	5,70	6,10	6,70	7,50	7,20	7,10	7,00	7,30
Polonya		3,80	3,90	5,20	6,40	6,20	6,40	6,10
Portekiz	5,70	5,40	6,00	7,20	7,30	7,20	7,20	7,10
Slovak Cumh.				5,40	6,30	6,30	6,50	6,60
Slovenya				4,9	5,9	6,1	6,2	6,3
Türkiye	3,70	4,80	4,80	5,70	5,80	5,30	5,50	5,90
Yunanistan	5,70	5,20	5,80	6,20	6,90	6,80	6,90	6,90
ABD	7,50	7,70	7,90	8,30	8,60	8,30	8,20	8,20
Yeni Zelanda	6,20	6,10	7,10	8,60	8,40	8,20	8,20	8,20
İtalya	5,40	5,70	6,50	6,50	7,10	7,00	7,00	6,60
OECD	6,60	6,62	7,03	8,21	8,68	8,60	8,67	8,72
AB	6,1	6,1	6,4	6,6	7,1	7,1	7,2	7,2

Not: <http://www.fraserinstitute.ca> adresinden faydalanılarak tarafımdan hazırlanmıştır.

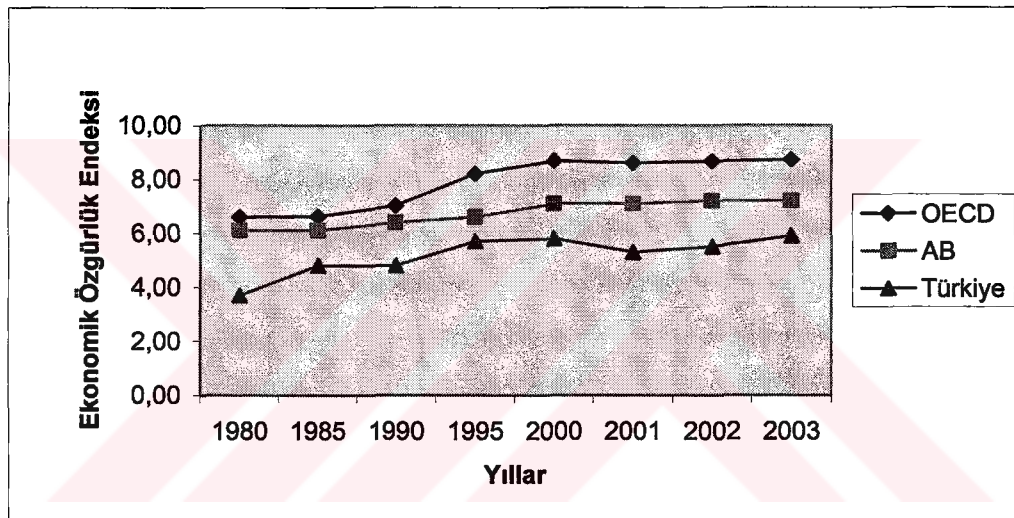
Tabloda açıkça görüldüğü üzere; Türkiye'nin ekonomik özgürlük endeksi, AB ve OECD ülkelerinin çok altında kalmaktadır. Ülkeler, aldıkları ekonomik özgürlük puanlarına göre, çalışmamızın ikinci bölümünde belirtilen ekonomik özgürlük sınıflamasına tabi tutulduğunda, AB ve OECD ülkeleri yıllar itibariyle "büyük ölçüde

⁵⁵ Tabloda yer alan AB ve OECD verileri; tablodaki AB ve OECD ülkelerinin her yıla ilişkin ekonomik özgürlük endekslerinin aritmetik ortalaması alınarak, tarafımdan oluşturulmuştur.

özgür ülkeler” den “özgür” ülkeler arasına yükselirken, Türkiye “özgür olmayan ülkeler” den “büyük ölçüde özgür olmayan ülkeler” sınıfına yükselmiştir. Kısaca; gerek Türkiye'nin, gerekse AB ve OECD ülkelerinin ekonomik özgürlük endekslerinde yıllar itibariyle artış olmuştur.

Bu veriler ışığında; Türkiye, OECD ülkeleri ve AB ülkelerinin ekonomik özgürlük endekslerinin yıllar itibariyle seyri aşağıdaki gibidir:

Grafik 1: OECD, AB ve Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Endeksi (1980-2003)

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE “Economic Freedom of The World: Annual Report 2005”, Liberales Institute, 2005’ ten faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Bu grafiğe göre; OECD ülkelerindeki ekonomik özgürlük düzeyi, 1980 yılında AB ülkeleri ile benzer seviyelerde olmasına karşın, zaman içinde, özellikle 1995-2000 yılları arasında ekonomik özgürlük düzeyinde artış görülmektedir. Bunun yanında AB ülkelerinin, yirmi yıllık dönem içerisindeki ekonomik özgürlük düzeyinin ortalama değerlerinde önemli bir değişiklik görülmemektedir. Ancak; gerek OECD ülkeleri, gerekse AB ülkelerindeki ekonomik özgürlük düzeylerinin artış seyrinde olduğu görülebilmektedir.

Türkiye'nin ekonomik özgürlükleri, zaman içerisinde dalgalanmasına rağmen, genel olarak seyri, AB ülkeleri ve OECD ülkeleri ile paralellik göstermektedir. 1990 ve 2000 dönemlerinde, Türkiye'nin ekonomik özgürlük düzeyinde küçük bir azalma görülse de genel olarak artan bir konjonktür hâkimdir. Ancak Türkiye'nin ekonomik özgürlük endeksi değerleri, AB ülkeleri ve OECD ülkelerinin altında kalmaktadır. Bunun anlamı, Türkiye, ekonomik olarak AB ve OECD ülkeleri kadar özgür değildir.

Yukarıdaki grafikte; özellikle, 1990 sonrasında dağılan Doğu Bloku'nun etkisi ile dünyada hâkim olan liberal iktisat politikalarının etkisi açıkça görülebilmektedir.

Fraser Institute tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksinin Türkiye açısından ayrıntılı bir incelemesini yapacak olursak; bu endekste dikkate alınan kriterlere bakmak gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda, Türkiye'nin ekonomik özgürlüklerini etkileyen kriterlere yıllar itibariyle verilen puanlar yer almaktadır:

Tablo 14: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Endeksi Kriterlerinin Yıllara Göre Değeri (1990-2003)

Yıllar	Kamu Kesiminin Büyüklüğü	Hukuki Yapı ve Mülkiyet Haklarının Korunması	Para Politikası ve Fiyat İstikrarı	Uluslararası Ticaret Özgürlüğü	Kredi, Emek Sektörü ve Girişimciler Üzerindeki Düzenlemeler
1990	5,8	4,5	3,3	5,0	5,1
1995	6,9	4,8	3,2	7,2	6,1
2000	7,1	5,4	3,6	7,2	5,7
2001	6,7	4,1	3,6	7,2	4,9
2002	7,0	4,5	4,1	6,9	5,0
2003	7,0	5,3	4,9	7,0	5,1

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of The World: Annual Report 2005", Liberales Institute, 2005' ten faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo rakamlarına bakıldığında; Türkiye'de kamu kesiminin giderek küçüldüğü ve böylece ekonomik özgürlüklerin arttığı görülmektedir. Ayrıca, hukuki yapının giderek güçlendiği, bu sayede mülkiyet hakları üzerindeki korumanın arttığı görülmektedir.

Bunun yanında; para politikası ve fiyat istikrarının sağlanmasında yıllar itibariyle bir gelişme görülmesine rağmen, ekonomik özgürlüklerin sağlanabilmesi için yeterli değildir. Bunun dışında, uluslararası ticaret özgürlüğü artış yönünde seyir göstermekte iken, kredi ve emek sektörü ile girişimciler üzerindeki düzenlemeler konusunda istikrarlı bir gelişim görülememektedir.

Genel olarak bakıldığında, ekonomik özgürlük kriterleri puanlarındaki artışlar, Türkiye'nin ekonomik özgürlüklerini arttırmaktadır. Böylece; 1980 yılı ile karşılaştırıldığında, günümüzde Türkiye'nin AB ve OECD ülkeleri ile yarışır düzeyde ekonomik özgürlüklere sahip olduğu söylenebilir.

Ekonomik özgürlükler alanında yapılan bir diğer çalışma olan Heritage Foundation tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksinde, çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde belirtildiği üzere, on kriter kullanılmış ve her kritere eşit ağırlık verilmiştir. Bu endekste, ülkelere 1 (bir) ile 5 (beş) arası puanlar verilmekte olup, "bir" puan ekonomik özgürlüğün yüksek olduğunu, "beş" puan ise ekonomik özgürlüğün düşük olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle; endeks değeri düştükçe ekonomik özgürlük düzeyi artmaktadır.

Fraser Institute tarafından yapılan çalışmaya benzer şekilde; Heritage Foundation tarafından hazırlanan ekonomik özgürlükler endeksine göre, Türkiye ve AB-OECD ülkelerinin ekonomik özgürlük düzeylerinin karşılaştırılması aşağıdaki tabloda yapılmaktadır.

Tablo 15: AB VE OECD Ülkelerinin Ekonomik Özgürlük Endeksi (1996-2006)⁵⁶

ÜLKELER	YILLAR										
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Almanya	2,31	2,20	2,41	2,31	2,29	2,09	2,05	2,03	2,08	2,00	1,96
Avusturya	2,06	2,03	2,13	2,08	1,98	2,08	2,13	2,08	2,03	2,09	1,95
Avustralya	2,13	2,24	2	1,99	1,95	1,96	1,96	1,95	1,93	1,84	1,84
Belçika	2,11	2,08	2,10	2,11	2,19	2,15	2,15	2,10	2,24	2,13	2,11
Çek Cumh.	2,38	2,34	2,48	2,19	2,20	2,10	2,29	2,35	2,39	2,31	2,10
Danimarka	2,18	2,03	2,16	2,18	2,34	2,15	1,84	1,71	1,85	1,76	1,78
Estonya	2,44	2,46	2,43	2,29	2,19	1,89	1,73	1,68	1,76	1,65	1,75
Fransa	2,36	2,38	2,39	2,39	2,49	2,54	2,90	2,74	2,68	2,63	2,51
Finlandiya	2,39	2,23	2,09	2,19	2,11	2,09	1,94	1,85	2,00	1,90	1,85
Hollanda	1,94	1,93	2,08	2,06	2,08	1,89	2,08	2,00	2,09	1,95	1,90
İtalya	2,61	2,46	2,39	2,29	2,26	2,26	2,33	2,31	2,31	2,28	2,50
İspanya	2,78	2,55	2,45	2,46	2,56	2,54	2,46	2,31	2,36	2,34	2,33
İrlanda	2,19	2,19	1,96	1,93	1,86	1,65	1,78	1,73	1,79	1,70	1,58
İsveç	2,58	2,30	2,29	2,25	2,15	2,08	1,93	1,88	1,95	1,89	1,96
İsviçre	1,99	1,91	1,91	1,88	1,91	1,89	1,80	1,88	1,84	1,85	1,89
İzlanda		2,30	2,20	2,20	2,11	2,16	2,18	1,98	2,05	1,81	1,74
Japonya	2,18	2,16	2,21	2,16	2,06	2,04	2,34	2,36	2,53	2,46	2,26
Kanada	2,03	2,13	2,14	2,09	2,11	2,06	1,95	2,00	1,98	1,91	1,85
Letonya	3,19	2,86	2,84	2,74	2,69	2,49	2,49	2,35	2,41	2,31	2,43
Litvanya	3,45	3,10	2,98	2,90	2,84	2,53	2,35	2,21	2,19	2,18	2,14
G.Kıbrıs	2,69	2,68	2,64	2,66	2,68	2,16	2,18	2,14	2,00	2,13	1,90
G.Kore	2,54	2,36	2,35	2,43	2,55	2,40	2,54	2,75	2,64	2,64	2,63
Macaristan	3,03	3,09	2,94	2,89	2,38	2,43	2,23	2,50	2,55	2,40	2,44
Malta	3,24	3,25	3,15	3,14	3,09	2,84	2,73	2,71	2,46	2,28	2,16
Meksika	3,31	3,35	3,41	3,30	3,09	3,05	2,96	2,81	2,90	2,84	2,83
Norveç	2,44	2,44	2,28	2,28	2,25	2,44	2,40	2,28	2,35	2,33	2,29
Polonya	3,29	3,14	2,91	2,83	2,84	2,69	2,65	2,83	2,81	2,59	2,49
Portekiz	2,65	2,46	2,46	2,36	2,39	2,38	2,35	2,40	2,43	2,44	2,29
Lüksemburg	2,04	2,01	2,01	2,00	1,89	1,84	1,93	1,68	1,76	1,63	1,60
Slovakya	3,13	3,18	3,31	2,38	3,18	2,85	2,81	2,71	2,44	2,43	2,35
Slovenya	3,79	3,50	3,20	3,10	3,20	3,06	3,25	2,86	2,70	2,64	2,41
Türkiye	2,95	2,75	2,66	2,80	2,68	2,93	3,38	3,50	3,39	3,41	3,11
Yeni Zelanda	1,79	1,80	1,88	1,76	1,80	1,76	1,73	1,68	1,70	1,75	1,84
Yunanistan	3,00	2,86	2,94	2,93	2,74	2,74	2,89	2,79	2,85	2,80	2,80
İngiltere	1,90	2,00	1,90	1,86	1,90	1,83	1,88	1,88	1,84	1,75	1,74
ABD	1,99	1,93	1,94	1,94	1,89	1,78	1,89	1,86	1,85	1,90	1,84
OECD	3,07	2,96	2,92	2,85	2,83	2,73	2,75	2,70	2,70	2,63	2,57
AB	2,63	2,53	2,51	2,42	2,42	2,29	2,29	2,23	2,24	2,17	2,12

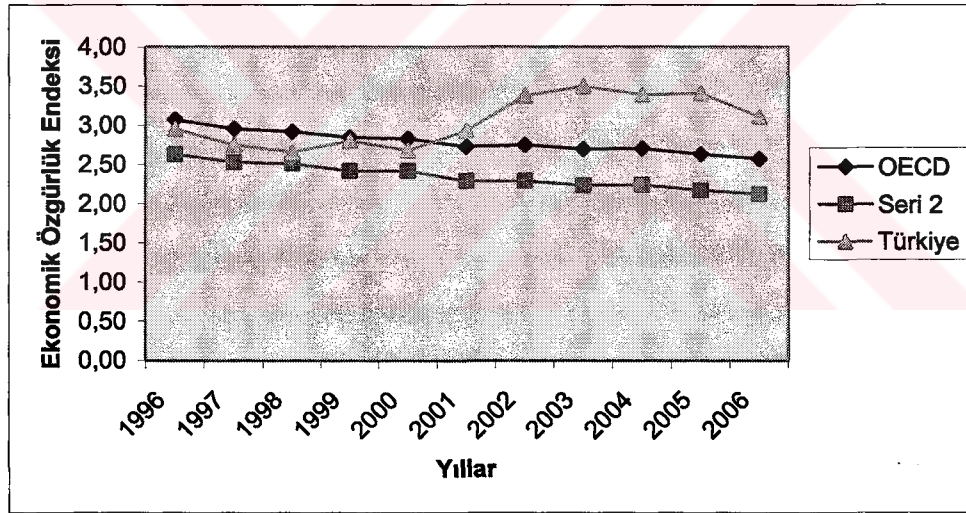
Not: <http://www.heritage.org> adresinden faydalanılarak tarafımdan hazırlanmıştır

⁵⁶ Tabloda yer alan AB ve OECD verileri; tablodaki AB ve OECD ülkelerinin her yıla ilişkin ekonomik özgürlük endekslerinin aritmetik ortalaması alınarak, tarafımdan oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloya dayanarak; Türkiye'nin ekonomik özgürlüklerinin OECD ve AB ülkeleriyle karşılaştırılması yapıldığında; OECD ülkelerindeki ekonomik özgürlük düzeyi, 1996 yılı itibariyle Türkiye'den daha düşük iken, on yıllık zaman zarfında ekonomik özgürlüklerde istikrarlı bir biçimde artış görülmektedir. AB ülkelerinin ekonomik özgürlüklerinde ise 1996-2006 yılları arasında artan bir seyir görülmektedir. Ele alınan bu dönem içerisinde, AB ülkeleri en yüksek ekonomik özgürlüklere sahip ülkeler olmuştur.

Yukarıda tabloda verilen veriler doğrultusunda, Türkiye ile AB ve OECD ülkelerinin yıllar itibariyle ekonomik özgürlük endeksi seyirleri aşağıdaki gibidir:

Grafik 2: Yıllar İtibariyle OECD ve AB Ülkeleri ile Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Endekslerinin Karşılaştırılması (1996-2006)

Not: <http://www.heritage.org> adresinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafikteki veriler dikkate alındığında; 1996-2006 yılları arasında AB ve OECD ülkelerinin ekonomik özgürlük değerleri birbirine paralel bir seyir izlemekte iken, AB ülkelerinin OECD ülkelerine göre ekonomik açıdan daha özgür olduğunu söylemek mümkündür.

Heritage Foundation tarafından hazırlanan ekonomik özgürlükler endeksinin Türkiye açısından değerlendirmesini yaparken, belli dönemler itibariyle ele almak daha doğru olacaktır. Tabloda; Türkiye'nin ekonomik özgürlüklerinin, 1996-2000 yılları arasında artan bir seyir izlediği, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından Türkiye'nin ekonomik özgürlüklerinde 2003 yılına kadar azalma olduğu, krizle beraber yürürlüğe giren istikrar programının etkisini göstermesiyle birlikte, 2003 yılından sonra Türkiye'nin ekonomik özgürlüklerinde yeniden bir artış olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin ekonomik özgürlükleri; 1980-2000 yılları arasında AB ve OECD ülkeleri ile benzerlik göstermesine rağmen, 2000 yılından sonra azalmaktadır. Fraser Institute tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksine göre yapılan Türkiye değerlendirmesinde de (grafik 1) benzer sonuçlara ulaşılması bu iki endeks arasındaki yakın ilişkiyi doğrular niteliktedir.

Tablo 16: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Endeksi
Kriterleri Puanları (2001-2006)

Yıllar	Ticaret. Politikası.	Devletin Yüklendiği Mali Yük	Hükümet Müdahalesi	Para Politikası	Yabancı Yatırımlar	Bankacılık ve Finans	Ücret ve Fiyatlar	Mülk. Hak.	Regülasyonlar	Karaborsa	Ortalama
2001	2,0	4,3	2,0	5,0	2,0	3,0	3,0	2,0	3,0	3,0	2,93
2002	2,5	4,3	2,5	5,0	3,0	3,0	3,0	3,0	4,0	3,5	3,38
2003	3,0	4,5	3,0	5,0	3,0	3,0	3,0	3,0	4,0	3,5	3,50
2004	3,0	3,9	2,5	5,0	3,0	3,0	3,0	3,0	4,0	3,5	3,39
2005	2,5	3,6	2,5	5,0	3,0	4,0	3,0	3,0	4,0	3,5	3,41
2006	2,0	3,1	2,5	4,0	3,0	3,0	3,0	3,0	4,0	3,5	3,11

Not: <http://www.heritage.org> adresinden faydalanılarak tarafımdan hazırlanmıştır.

Heritage Foundation tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksinin kriterlerine bakıldığında; Türkiye'nin son altı yıl içerisinde ticaret politikası, devletin yüklendiği mali yük, hükümet müdahaleleri ve para politikası faktörlerinde ekonomik özgürlükleri artırıcı yönde iyileşme görülürken, yabancı yatırım, bankacılık ve finans, ücret ve fiyatlar, mülkiyet hakları ve regülasyon faktörlerinde bir değişiklik görülmemektedir. Dolayısıyla, Fraser Institute tarafından hazırlanan ekonomik özgürlükler endeksine

paralel olarak; ekonomik özgürlükler açısından benzer alanlarda sorunlar olduğu söylenebilir.

2. TÜRKİYE’NİN BÜYÜME PERFORMANSI VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİ İLİŞKİSİ⁵⁷

Türkiye’nin büyüme performansı ile ekonomik özgürlüklerin değerlendirilmesi yapılırken; öncelikle büyüme hızı ile ekonomik özgürlükler ilişkisi incelenecektir. Ardından, çalışmamızın üçüncü bölümünde belirtilen büyüme dinamikleri olan çalışma arzusu, tasarruf ve yatırım düzeyi ile gelir dağılımı ile ekonomik özgürlükler düzeyi ilişkisi değerlendirilecektir. Teknoloji düzeyini ölçmek için kullanabileceğimiz AR-GE yatırımlarına ilişkin yıllar itibariyle düzenli veri bulunamadığından, çalışmamızın bu bölümünde büyüme dinamikleri arasında sayabileceğimiz teknoloji düzeyi değerlendirme kapsamı dışında tutulmuştur.

2.1. Büyüme Hızı Açısından Değerlendirme

Büyüme hızı, bir ülkenin ekonomik performansının göstergesidir ve temelinde yapısal faktörler vardır. Bu nedenle ekonomik özgürlükler ile kişi başına düşen GSMH büyüme hızı arasında ilişki kurulurken uzun dönemli analiz yapmak gerekmektedir. Heritage Foundation, 1996 yılından itibaren ekonomik özgürlük endeksi yayımladığından, bu on yıllık süre ekonomik özgürlüklerle ekonomik büyüme arasında ilişki kurmak için yeterli bir süre değildir. Bu nedenle; çalışmamızın bu bölümünde, Fraser Institute tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksi verileri kullanılmıştır.

⁵⁷ Fraser Institute 2005 yılı raporunda 2003 yılı verileri yer aldığından ve 2006 yılı raporu henüz yayınlanmadığından çalışmanın bu bölümünde 2003 yılına kadar olan veriler kullanılacaktır.

Tablo 17: Türkiye’de Ekonomik Özgürlükler ve Kişi Başına Düşen GSMH Büyüme Hızı İlişkisi

Yıllar	Ekonomik Özgürlük Endeksi	GSMH Büyüme Hızı ⁵⁸ (%)
1970	3,6	3,66
1975	3,8	3,44
1980	3,5	-0,08
1985	4,7	2,16
1990	4,8	3,48
1995	5,8	1,46
2000	5,8	2,06
2003	5,6	-0,17

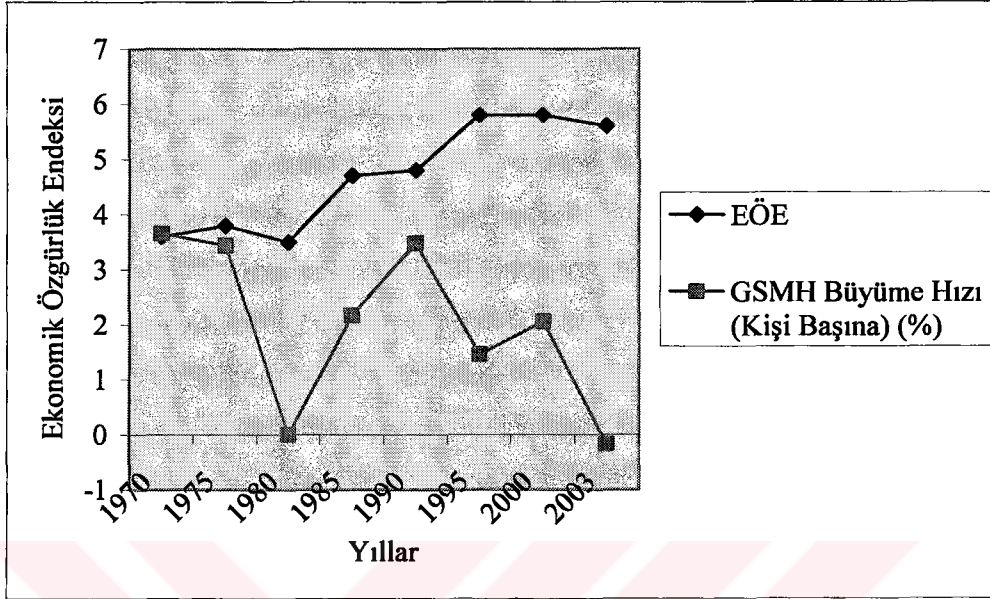
Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE “Economic Freedom of The World: Annual Report 2005”, Liberales Institute, 2005 ve <http://www.tuik.gov.tr> kaynaklarından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda; beşer yıllık dönemler itibariyle ekonomik özgürlük endeksi ve GSMH büyüme hızı verileri yer almaktadır. Dönemler itibariyle bakıldığında, ekonomik özgürlük endeksinin arttığı dönemlerde, büyüme hızının bazen arttığı bazen de azaldığı dikkati çekmektedir. Ancak ekonomik özgürlük endeksinde daha istikrarlı bir seyir görülürken, büyüme hızında iniş çıkışlar olmaktadır. Örneğin, 1980 yılında yaşanan askeri darbenin de etkisi ile Türkiye’de negatif büyüme gerçekleşirken, ekonomik özgürlük endeksinde de bir düşme olmuştur. Bu durum çalışmamızın üçüncü bölümünde belirttiğimiz ilişkiye paralel bir gelişmedir. Ancak 1994 kriziyle beraber, GSMH büyüme hızı azalmış ancak ekonomik özgürlükler endeksi 4,8’den 5,8’e yükselmiştir.

Bu veriler doğrultusunda Türkiye’nin 1970-2003 yılları arası ekonomik özgürlük endeksi ile büyüme hızı arasındaki ilişki, aşağıdaki grafikte daha rahat görülmektedir:

⁵⁸ Bu çalışmada, kişi başına düşen GSMH büyüme hızı verileri, ilgili yıldan önceki beş yıllık büyüme hızı verilerinin ortalaması alınarak oluşturulmuştur. Bu durumda, örneğin 1970 yılı ekonomik büyüme hızı; 1966, 1967, 1968, 1969 ve 1970 yıllarına ait ekonomik büyüme hızlarının aritmetik ortalaması alınarak oluşturulmuştur. Benzer şekilde, diğer ekonomik büyüme hızı verileri, benzer yöntem kullanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 3: Türkiye'deki Ekonomik Özgürlükler ve Kişi Başına Düşen GSMH Büyüme Hızı İlişkisi (1970-2003)

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of The World: Annual Report 2005", Liberales Institute, 2005 ve <http://www.tuik.gov.tr> kaynaklarından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de 1980 ve 2003 yıllarında negatif büyüme olmuştur. Diğer bir ifadeyle, bu yıllarda ekonomimiz küçülmüştür. Yukarıdaki grafikte; 1975-1980 arası dönemde büyüme hızının azalırken ekonomik özgürlüklerde bir artış olduğu görülmektedir. 1980-1990 arasında ise büyüme hızındaki artışa paralel olarak ekonomik özgürlüklerde de bir artış gerçekleşmektedir. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin genel seyrine baktığımızda ise; çalışmamızın üçüncü bölümünde belirtildiği gibi ekonomik özgürlüklerle ekonomik büyüme hızı arasında pozitif bir ilişkiye rastlanamamaktadır.

Türkiye örneği için literatürde ifade edilen farklı bir sonucun çıkması, bir ülkenin büyüme performansı açısından ekonomik özgürlüklerden başka ve önemli değişkenlerin olduğunu göstermektedir. Bu nedenle yalnızca büyüme hızı ve ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkiye bakarak doğru neticeye ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle ekonomik özgürlükler ile (çalışmamızın üçüncü bölümünde ayrıntılı bir şekilde

incelediğimiz) büyümeyi belirleyen temel dinamikler arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir.

2.2. Büyümeyi Belirleyen Temel Dinamikler Açısından Değerlendirme:

2.2.1. Çalışma Arzusu ile Ekonomik Özgürlükler Arasındaki İlişki:

Çalışmamızın üçüncü bölümünde belirtildiği üzere, ekonomik gelişmenin ve büyümenin en temel şartı olan üretim düzeyi, bireylerin ekonomik alandaki çalışmaları sonucu artmaktadır. Bir ekonomideki çalışma arzusu, o ekonomideki işsizlik oranıyla paralellik göstermektedir. Çalışma arzusu arttıkça, mevcut işsizlerin çalışabilir nitelikteki aktif nüfusa (15-64 yaş arası) oranı, diğer bir ifadeyle işsizlik oranı azalacaktır. Dolayısıyla, çalışma arzusu ile ekonomik özgürlükler arasındaki ilişki incelenirken, çalışma arzusu değişkenine esas olmak üzere Türkiye'deki işsizlik oranı verileri kullanılacaktır.

Tablo 18: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük ve İşsizlik Oranı İlişkisi (1970-2003)

Yıllar	Ekonomik Özgürlük Endeksi	İşsizlik Oranı (%) ⁵⁹
1970	3,60	5,10
1975	3,80	6,78
1980	3,50	9,00
1985	4,70	7,30
1990	4,80	8,14
1995	5,80	8,34
2000	5,80	6,82
2003	5,60	9,73

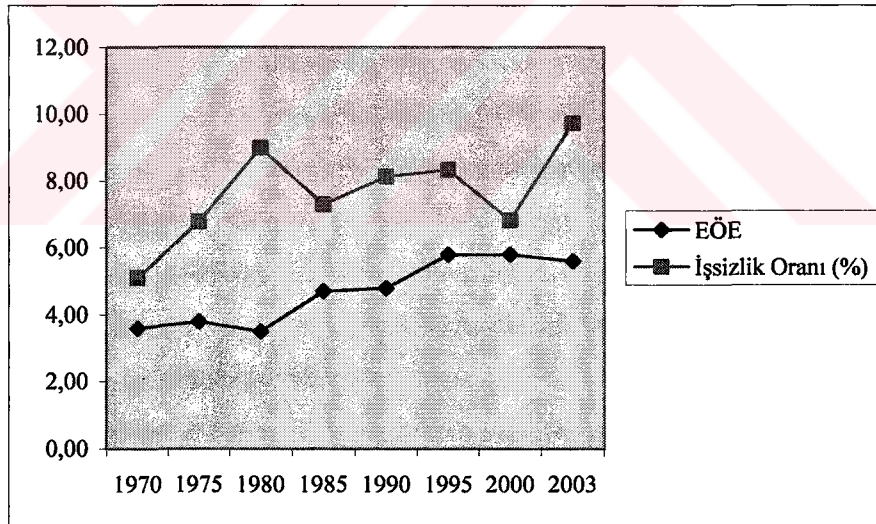
Not: BULUTAY Tuncer, "Employment, Unemployment and Wages In Turkey",1995, Ankara ile GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of the World:Annual Report:2005"Liberales Institute,2005 kaynaklarından yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

⁵⁹ Bu çalışmada, işsizlik oranları verileri, ilgili yıldan önceki beş yılın işsizlik oranlarının aritmetik ortalamaları alınarak oluşturulmuştur. Bu durumda örneğin, 1970 yılına ait işsizlik oranı hesaplanırken, 1970 yılından önceki beş yıl olan 1966, 1967, 1968, 1969 ve 1970 yıllarına ilişkin işsizlik oranlarının aritmetik ortalaması alınmıştır. Tabloda yer alan diğer yıllara ilişkin işsizlik oranı verileri bu yöntem kullanılarak oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloda; 1970 (1966-1970 yılları arası işsizlik oranı ortalaması) yılında işsizlik oranında %20'ye yakın artış görülmektedir. Bu durumda; çalışmamızın üçüncü bölümünde anlatıldığı yönde ilişkinin olması için ekonomik özgürlük endeksinin azalması gerekirken, örneğimizde artış görülmektedir. Türkiye'de 1970 yılında yaşanan askeri darbe, bu ilişkinin olması gerekenin tersi yönde çıkmasına neden olmuş olabilir. Çünkü bir ekonomide yaşanan siyasi istikrar, ekonomik özgürlükleri etkileyen dışsal faktörlerdendir. Buna benzer durum 1990-1995 dönemi arasında da yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan 1994 krizinin bu ilişkinin beklenen yönde çıkmasına engel olduğu söylenebilir. Nitekim; gerek 1975-1980, gerekse 1980-1985 arası dönemde Türkiye'deki işsizlik oranındaki değişmelerle ekonomik özgürlük endeksindeki değişmeler, beklenen doğrultudadır.

Yukarıdaki tabloda yer alan veriler ışığında hazırlanan aşağıdaki grafikte, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiyi daha açık bir şekilde görmek mümkündür:

Grafik 4: Türkiye'nin Ekonomik Özgürlükler ve İşsizlik Oranı İlişkisi (1970-2003)

Not: BULUTAY Tuncer, "Employment, Unemployment and Wages In Turkey",1995, Ankara ile GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of the World:Annual Report:2005"Liberales Institute,2005 kaynaklarından yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Grafikte; 1985-1995 arası dönemde, işsizlik oranı artarken ekonomik özgürlüklerin de arttığı görülmektedir. Ancak genel trende bakıldığında, ekonomik özgürlüklerle işsizlik oranı arasında (üçüncü bölümde açıklananın tersine) aynı yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bir ekonomideki büyüme hızı ile istihdam hacmi arasında doğrusal bir

ilişki olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla işsizlik oranları ile özgürlük endeksi değerleri arasındaki ilişkinin, büyüme hızıyla olan ilişkiye paralel şekilde ortaya çıkması şaşırtıcı olmamalıdır.

2.2.2. Tasarruf Düzeyi ile Ekonomik Özgürlükler Arasındaki İlişki:

Çalışmamızın üçüncü bölümünde de ifade edildiği üzere; bir ekonominin büyümesini sağlayan temel dinamiklerden biri de yapılan tasarruflardır. Toplam ulusal gelirin tüketilmeyen kısmı, toplam tasarruf miktarını gösterir. Tasarruflar, yatırımlara dönüştüğü ölçüde ekonomik büyümeyi sağladığından, büyüme için önemli bir faktördür. Diğer bir ifadeyle; daha fazla tasarruf ve dolayısıyla daha fazla yatırım, daha fazla büyüme anlamına gelmektedir. Bu nedenle, ülkenin tasarruf düzeyinin artırılması gerekmektedir. Ekonomik olarak özgür ülkelerde; gerek ekonomide mevcut hukuki yapı ve para politikası oturmuş olduğundan, gerekse devletin ekonomiye müdahalesi fazla olmadığından vatandaşlar ve hükümet arasındaki güven ortamı gelişmiştir. Bu durumda bireyler, gelirlerinin büyük bir kısmını, gelecekte daha fazla tüketmek ya da mevcut refah seviyelerini muhafaza etmek için tasarruf etmek isteyeceklerdir.

Bu çalışmada; tasarruf düzeyi ile ekonomik özgürlükler arasında ilişki kurulurken, tasarruf düzeyine esas olmak üzere yurtiçi tasarrufların GSMH içindeki payı kullanılacaktır.

Tablo 19: Ekonomik Özgürlük Endeksi ile Yurtiçi Tasarruf Oranı İlişkisi (1970-2003)

Yıllar	Ekonomik Özgürlük Endeksi	Yurtiçi Tasarruflar/GSMH (%) ⁶⁰
1970	3,60	20,84
1975	3,80	20,58
1980	3,50	18,32
1985	4,70	17,46
1990	4,80	23,42
1995	5,80	22,18
2000	5,80	20,66
2003	5,60	18,66

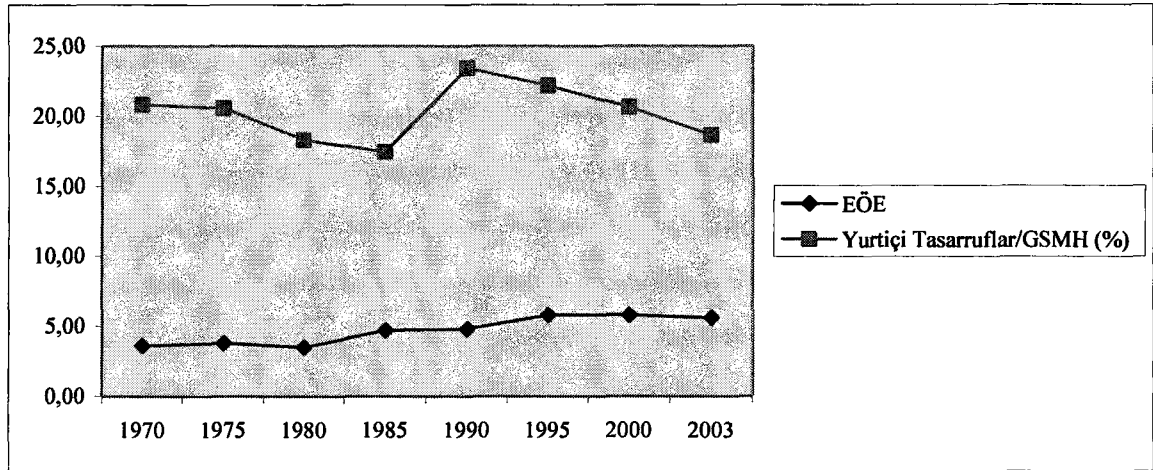
Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of The World-Annual Report-2005" Liberales Institute, 2005, s.6-24 ve <http://www.dpt.gov.tr> kaynaklarından faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda; Türkiye'nin 1970-2003 yıllarına ilişkin ekonomik özgürlük endeksi ile yurtiçi tasarruf oranı verilmiştir. Tabloda yer alan verilere, dönemler itibariyle bakıldığında; 1975-1980, 1985-1990 ve 2000-2003 dönemlerinde, çalışmamızın üçüncü bölümünde belirtildiği gibi yurtiçi tasarruf oranı ile ekonomik özgürlükler arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin beklenilenin tersi yönde olduğu diğer dönemlere baktığımızda ise; (1970-1975, 1990-1985, 1990-1995 ve 1995-2000 dönemleri) bu dönemlerde ekonomik krizlerin yaşandığı dikkati çekmektedir. Ele aldığımız veriler, beşer yıllık ortalama veriler olduğundan krizlerin yaşandığı yılların verileri, ilgili oldukları dönemin ortalama değerlerini etkilememektedir.

Tabloda yer alan veriler doğrultusunda, yurtiçi tasarruf oranı ile ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkiyi gösteren grafik aşağıda gösterildiği gibidir:

⁶⁰Bu çalışmada, yurt içi tasarruflarının GSMH'ya oranlarına ilişkin veriler, ilgili yıldan önceki beş yılın tasarruf oranlarının aritmetik ortalamaları alınarak oluşturulmuştur. Bu durumda örneğin, 1970 yılına ait tasarruf oranı hesaplanırken, 1970 yılından önceki beş yıl olan 1966, 1967, 1968, 1969 ve 1970 yıllarına ait yurt içi tasarrufların GSMH içindeki oranlarının aritmetik ortalamaları alınmıştır. Tablodaki diğer yıllara ilişkin tasarruf oranı verileri bu yöntem kullanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 5: Ekonomik Özgürlük Endeksi ve Yurtiçi Tasarruf/GSMH İlişkisi (1970-2003)

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of The World-Annual Report-2005" Liberales Institute, 2005, s.6-24 ve <http://www.dpt.gov.tr> kaynaklarından faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıda dönemler itibariyle incelemesi yapılan yurtiçi tasarruf oranı ile ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkinin genel seyrine baktığımızda ise, yurtiçi tasarruf oranı azalırken, ekonomik özgürlüklerin arttığı görülmektedir. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin bu yönde olması, çalışmamızın üçüncü bölümünde belirtilenin tersi yöndedir. Diğer bir ifadeyle; Türkiye’de yurtiçi tasarruf oranı ile ekonomik özgürlükler arasında aynı yönde bir ilişki bulunmamaktadır.

2.2.3. Yatırımlar ve Ekonomik Özgürlükler Arasındaki İlişki:

Çalışmamızın önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere; yatırımlar, büyümenin itici faktörünü oluşturur. Bir ekonominin büyüebilmesi için tasarruflarını yatırımlara dönüştürebilmesi gerekmektedir. Burada sözü edilen yatırımlar; sabit sermaye yatırımları (bina, inşaat vb.) ile ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından oluşmaktadır. Bu nedenle, çalışmamızın bu bölümünde ekonomik özgürlüklerle yatırımlar arasındaki ilişki incelenirken, ekonomik özgürlüklerin sabit sermaye yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile olan ilişkisi ayrı ayrı ele alınacaktır.

Tablo 20: Ekonomik Özgürlükler ile Sabit Sermaye Yatırımları/GSMH (%) ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İlişkisi (1970-2003)

Yıllar	Ekonomik Özgürlük Endeksi	Sabit Sermaye Yatırımları/GSMH ⁶¹ (%)	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyar dolar) ⁶²
1970	3,60	19,34	0,06
1975	3,80	21,64	
1980	3,50	24,18	0,02
1985	4,70	19,70	0,09
1990	4,80	23,72	0,39
1995	5,80	24,38	0,76
2000	5,80	24,12	0,85
2003	5,60	17,47	1,46

Not: Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of The World-Annual Report-2005" Liberales Institute, 2005, s.6-24, <http://www.dpt.gov.tr> ve <http://ww.tuik.gov.tr> kaynaklarından faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda; sabit sermaye yatırımları, ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik özgürlüklere ilişkin veriler dönemler itibariyle yer almaktadır. Tablodaki veriler doğrultusunda; sabit sermaye yatırımları ve ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları toplamı alınamamaktadır. Çünkü; tabloda sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı verildiği halde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin veriler miktar cinsinden yer almaktadır. Ancak, bu iki değişkendeki değişikliğin yönü ile ekonomik özgürlüklerdeki değişikliklerin yönüne baktığımızda, çalışmamızın üçüncü bölümünde belirttiğimiz yönde bir ilişkinin varlığı görülebilmektedir. Örneğin, 1980-1985 yılları arasında sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı azalmakta, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının miktarında ise artış olmaktadır. Bu yıllara ilişkin ekonomik özgürlük endeksinde de artış olmaktadır. Benzer ilişkiyi; 1985-1990 yıllarında da görmek mümkündür. Bu dönemde, sabit sermaye yatırımlarının oranında azalma görülürken, doğrudan yabancı sermaye yatırımları miktarında artış olmuştur. Aynı dönemde ekonomik özgürlükler endeksinde ise artış görülmektedir. Daha önce de

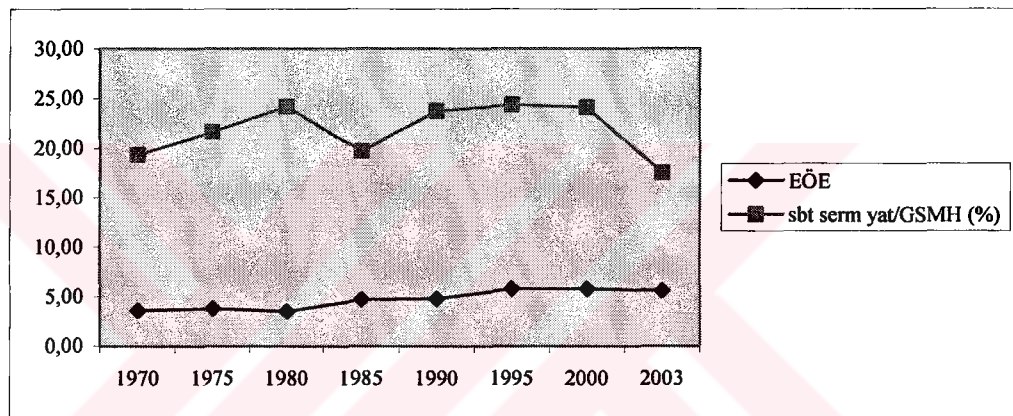
⁶¹ Bu çalışmada, sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranlarına ilişkin veriler, ilgili yıldan önceki beş yılın sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranlarının aritmetik ortalamaları alınarak oluşturulmuştur. Bu durumda örneğin, 1970 yılına ait sabit sermaye yatırımı oranı hesaplanırken, 1970 yılından önceki beş yıl olan 1966, 1967, 1968, 1969 ve 1970 yıllarına ait sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki oranlarının aritmetik ortalamaları alınmıştır. Tablodaki diğer yıllara ilişkin sabit sermaye yatırım oranları, bu yöntem kullanılarak oluşturulmuştur.

⁶² Bu çalışmada, doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarlarına ilişkin veriler (1970 ve 1980 yılı dışında), ilgili yıldan önceki beş yıla ait verilerin aritmetik ortalamaları alınarak oluşturulmuştur. 1975 yılına ilişkin yabancı sermaye yatırımı miktarına ait veri bulunamamıştır.

ifade edildiği gibi, veriler aynı türden olmadığından, bu iki değişkendeki değişiklik miktarlarının toplamını almak mümkün değildir. Dolayısıyla yukarıdaki değerlendirme, ilişkinin seyri bakımından yapılmıştır.

Yukarıdaki tabloda yer alan değişkenlere ilişkin veriler; öncelikle ekonomik özgürlüklerle sabit sermaye yatırımları ilişkisi, ardından ekonomik özgürlüklerle doğrudan yabancı sermaye yatırımı miktarı ilişkisi, aşağıda iki ayrı grafik halinde gösterilmektedir.

Grafik 6: Ekonomik Özgürlükler ve Sabit Sermaye Yatırımları İlişkisi (1970-2003)

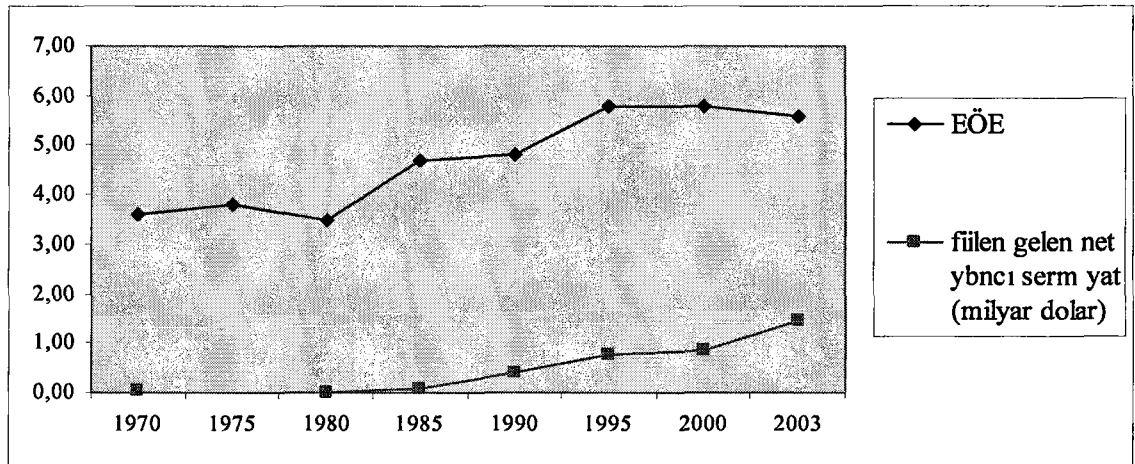

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of The World-Annual Report-2005" Liberales Institute, 2005, s.6-24, <http://www.dpt.gov.tr> ve <http://www.tuik.gov.tr> kaynaklarından faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafikte yer alan ilişkinin genel seyrine baktığımızda; ekonomik özgürlüklerin artarken, sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranının azaldığı görülmektedir. Ancak kesitler itibariyle baktığımızda; yalnızca 1985-2000 döneminde iki değişken arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğu, bunun dışında ise bu değişkenler arasında, çalışmamızın üçüncü bölümünde ifade edildiğinin aksi yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki grafikte ise ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları miktarı ile ekonomik özgürlükler arasındaki ilişki gösterilmektedir.

**Grafik 7: Ekonomik Özgürlükler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
(1970-2003)**

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic Freedom of the World, Annual Report:2005" Liberales Institute, <http://www.dpt.gov.tr> ve <http://ww.tuik.gov.tr> kaynaklarından faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafiğe baktığımızda; ekonomik özgürlük endeksinde, dönemler itibariyle iniş çıkışlar olmasına rağmen genel olarak artan bir seyir görülmektedir. Ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında da benzer yönde seyir dikkati çekmektedir. Diğer bir deyişle; Türkiye ekonomik olarak daha özgür oldukça, Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımı miktarı artmaktadır.

Türkiye'deki sabit sermaye yatırımlarının oranı ile ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkinin gösterildiği Grafik 6 ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkinin gösterildiği Grafik 7 beraber değerlendirildiğinde; sabit sermaye yatırımı oranı seyirindeki azalış, doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarı seyirindeki artıştan daha az olduğundan, genel olarak Türkiye'de ekonomik özgürlüklerle yatırımlar arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

2.2.4. Gelir Dağılımı ile Ekonomik Özgürlükler Arasındaki İlişki:

Gelir dağılımını ölçmeye yönelik çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemler; nüfusun %5'lik, %10'luk ve %20'lik payları⁶³; kuznets katsayısı⁶⁴, dalton ölçütü⁶⁵ ve gini katsayısıdır. Gini katsayısı; en yaygın olarak kullanılan gelir dağılımı ölçüm yöntemidir. Bu katsayı 0-1 arasında değerler alır. Katsayının 1'e (bir) yaklaşması eşitsizliğin arttığını gösterirken, katsayının 0'a (sıfır) yaklaşması eşitsizliğin azaldığını gösterir. Türkiye'de düzenli olarak gini katsayısı hesaplanmamaktadır⁶⁶.

Az gelişmiş ülkelerde; nüfusun büyük bir kısmı açlık sınırında yaşamaktadır. Bir ailede yalnızca bir kişinin çalışarak ailenin asgari düzeyde geçimini sağlayabilmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla, çocuklar dâhil tüm aile bireylerinin çalışarak ailenin geçimine katkıda bulunmaları gerekmektedir.

Yukarıda açıklanan sebeplerle, çalışmamızın bu bölümünde, Türkiye'deki gelir dağılımı ve ekonomik özgürlükler arasındaki ilişki incelenirken, gini katsayısı yerine, gelir dağılımı eşitliğini dolaylı bir şekilde ölçmek üzere, 10-14 yaş arası çalışan çocuk nüfusunun bu yaş grubu toplam nüfusa oranı kullanılacaktır.

Aşağıdaki tabloda yer alan verilere baktığımızda; 1970-2001 yılları arasında çalışan çocukların kendi yaş gruplarına oranında %75'e yakın azalma görülürken, aynı yıllar arasında ekonomik özgürlük düzeyinde %45 oranında artış görülmektedir. Diğer bir ifadeyle; Türkiye'de gelir dağılımı eşitliği ile ekonomik özgürlükler arasında, üçüncü bölümde anlatıldığı gibi ters yönde ilişki vardır.

⁶³ <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/erdogan.pdf> (23.04.2006)

⁶⁴ Kuznets katsayısı; gini katsayısı gibi sektörlere göre sınıflandırılmış bir Lorenz eğrisi ölçütüdür. 0-1 arasında değer alır ve sadece iki sektörlü bir ekonomi için uygulanabilir. Bu katsayı, kişisel ve hane halkı gelirlerinin tespitinde güçlü çeken ülkelerde gelirin fonksiyonel dağılımını belirlemek açısından uygun bir ölçüttür.

⁶⁵ Dalton ölçütü, ekonomik refahı da içeren bir ölçüm yöntemidir.

⁶⁶ <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelir-dagilimi.pdf> (23.04.2006)

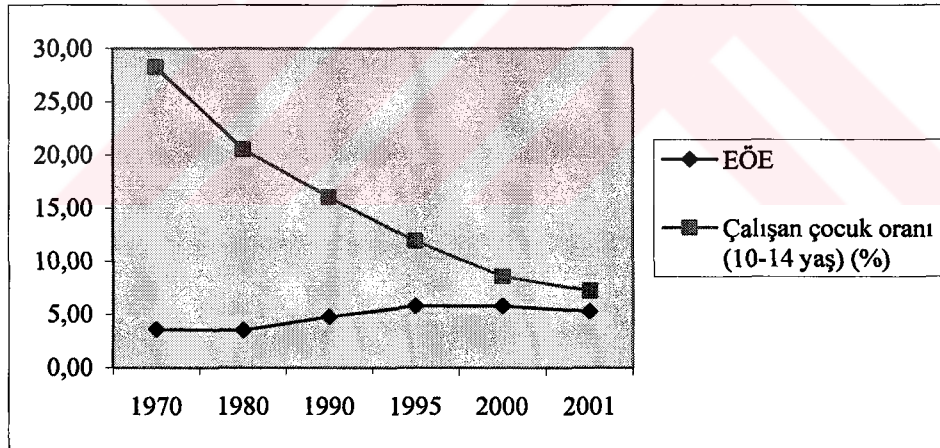
**Tablo 21: Ekonomik Özgürlük ve Çalışan Çocuk Oranı
(10-14 yaş grubu içinde) (1970-2001)**

Yıllar	Ekonomik Özgürlük Endeksi	Çalışan Çocuk Sayısı/Çocuk Sayısı (10-14 yaş) (%) ⁶⁷
1970	3,60	28,25
1980	3,50	20,52
1990	4,80	16,02
1995	5,80	11,89
2000	5,80	8,60
2001	5,30	7,23

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic freedom of the World, Annual Report:2005" Liberales Institute ve <http://www.worldbank.org> kaynaklarından faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda yer alan veriler, aşağıdaki grafik üzerinde gösterilmektedir:

**Grafik 8: Ekonomik Özgürlükler ve Çalışan Çocuk oranı
(10-14 yaş) (1970-2001)**

Not: GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik GARTZKE "Economic freedom of the World, Annual Report:2005" Liberales Institute ve <http://www.worldbank.org> kaynaklarından faydalanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafikte; 1970-2001 yılları arası çalışan çocuk oranının yıllar itibariyle azalan bir seyir izlediği, buna karşılık ekonomik özgürlük düzeyinde artış yönünde bir eğilim olduğu görülmektedir. Bu iki değişken arasındaki ilişki, çalışmamızın üçüncü

⁶⁷ 10-14 yaş arası çalışan çocukların kendi yaş gruplarına oranı ile ilgili her yıla ilişkin veri bulunamadığından, 2000 yılı verisi oluşturulurken 1998, 1999, 2000 yıllarına ilişkin verilerin aritmetik ortalaması alınmıştır.

bölümünde açıklanan doğrultudadır. Diğer bir ifadeyle; ekonomik özgürlük düzeyi arttıkça Türkiye'deki gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığı söylenebilir.

SONUÇ

Özgürlük bireyler için vazgeçilmez değerlerden biridir. Bütün sistemler özgürlüğün sağlanması iddiasıyla ortaya çıkmışlardır. Bireyler, ancak kanunların ya da iktidarların belirlediği çerçevede özgür olabilmişlerdir. Bu nedenle, bireyler çeşitli dönemlerde ve değişik sebeplerle, iktidarlar tarafından gasp edilen özgürlüklerine sahip çıkabilmek için büyük mücadeleler vermişlerdir. 1215 yılında yayınlanan “Magna Carta Libertatum”, ardından 1689’da yayınlanan “Haklar Bildirgesi (Bill of Rights)” özgürlük uğruna verilen mücadelelerin ürünleridir. Özgürlük mücadeleleri, siyasal alanda yapılmış gibi görünse de aslında bu mücadelenin ekonomik özgürlüklerin kazanılmasıyla doğrudan ilgisi vardır. Ekonomik açıdan güçsüz bir birey siyasal alanda da özgürlüklerini talep edemeyecektir.

Ekonomik özgürlüklerin bu derece ön plana çıkmasının en önemli nedeni, bireylerin ve toplumların daha fazla refaha ulaşma arzularıdır. Bireyler; siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki özgürlüklerinin mücadelesini verirken, devletler de ekonomik büyüme mücadelesi vermişlerdir. Ekonomik açıdan büyüyerek daha fazla gelir elde etmek ve güçlü bir devlet haline gelmek bütün toplumların ortak amacıdır. Dolayısıyla ekonomik refahı arttırmak için ekonomik özgürlükleri artırmak vazgeçilmez bir koşul olmuştur. Gelişmiş ülkelerin ekonomik başarılarının ardındaki en temel faktör ekonomik özgürlükler alanında gösterdikleri gelişmelerdir. Artık, tüm dünya milletleri giderek artan bir şekilde ekonomik özgürlüklerin, ekonomik büyüme ve kalkınmanın itici gücü olduğuna inanmışlardır.

Bu çalışmamızda, bir ülke ekonomisi için bu derece önemli olan ekonomik özgürlükler konusu incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken öncelikle uluslararası kuruluşlar -Heritage Foundation, Fraser Institute ve Freedom House- tarafından hazırlanan ekonomik özgürlükler endekslerinde ele alınan kriterler üzerinde durulmuş ve endeks oluşumunda izlenen metodoloji hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Ayrıca, bu üç kurumun ele aldığı kriterler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Örneğin, Heritage Foundation ve Fraser Institute tarafından hazırlanan endekslerde parasal kurumlar,

kamu sektörünün büyüklüğü, vergi oranları açıkça ele alınmakta iken, Freedom House bu faktörler hakkında tarafsız kalmıştır.

Yapılan çalışmalarda, ekonomik özgürlükler ile ekonomik kalkınma arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Ekonomik özgürlüklerdeki artışla beraber üretim ve tüketim açısından bireylerin hareket serbestisi arttığından, ekonomik kalkınma düzeyinde olumlu gelişmeler olmaktadır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde, ekonomik özgürlükler ile ekonomik performansı belirleyen GSMH büyüme hızı ve büyüme dinamikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bir ülkenin GSMH büyüme hızı arttıkça, ekonomik özgürlüklerinin artacağı sonucuna ulaşılmıştır. Ardından, bu çalışmada ele alınan değişkenler olan büyüme hızı ve büyüme dinamikleri ile ekonomik özgürlük ilişkisi Türkiye açısından incelenmiştir.

Türkiye açısından yapılan incelemeler sonucunda, ilişkilerin genel seyri, teorik olarak açıklanan doğrultuda gerçekleşmemiş olabilir. Ancak bu değerlendirmeleri yaparken, bu çalışmada ele alınmayan başka faktörlerin de bulunduğunu unutmamak gerekmektedir. Örneğin; bu çalışmada yalnızca, çalışma arzusu, tasarruf ve yatırım düzeyi, teknoloji ve gelir dağılımı faktörlerine yer verilmiştir. Oysa ki, Türkiye'deki mali piyasaların istikrarsızlığı ve spekülasyonlara açık olması, siyasi istikrar ortamının oluşmamış olması, kamu sektörünün ve piyasaların sahip olduğu yapısal özellikler, krizlere açık bir ekonominin varlığı gibi birçok faktör de ekonomik büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ilişkinin yönünü tespit etmeye çalıştığımız değişkenlerdeki değişiklik dışında başka faktörlerin de ele aldığımız veriler üzerinde etkili olması, sağlıklı sonuçlar elde etmemizi önlemektedir. Bu nedenle, Türkiye ile ilgili olarak yaptığımız çalışmalarda ele alınan değişkenler arasındaki ilişkilerin yönünün teoride olması gerektiği gibi çıkmaması, bu değişkenler arasında ilişkinin olmadığını değil, tek bir faktöre bakarak karar vermemizin mümkün olmadığını ifade etmektedir.

Sonuç olarak, bir ekonomi açısından kurumsal yapının taşıdığı özellikler önemlidir. Bu kurumsal özelliklerin hiç şüphesiz önemli bileşeni, kamu sektörü ve ekonomik özgürlüklerdir. Ancak ekonomik özgürlüklerin, bir ekonominin performansının tek ve değişmez belirleyicisi olduğu düşüncesi kısmen eksik kısmen de

yanlıştır. Bir ekonominin istikrar, mali disiplin, rekabet, beşeri sermaye, verimlilik, enerji kaynakları gibi önemli diğer ekonomik değişkenler açısından yetersizlikleri varsa, bu ekonomide ekonomik özgürlükler gelişmiş dahi olsa, zayıf bir ekonomik performans söz konusu olabilir.

KAYNAKÇA

ABEL B. Andrew ve S. BERNANKE, “**Macroeconomics**”, 1992 s.200

AKALIN Güneri “**Piyasa Ekonomisine Geçiş ve Ekonomi-Politik Kriz**”, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002, s.155-180

AKIN İlhan, “**Kamu Hukuku**”, İstanbul, Beta Basım Dağıtım A.Ş., 1993, s.138-153

AKTAN Coşkun Can, “**Özgürlüklerin İki Boyutu: Siyasal Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlükler**”, Ankara, **Yeni Türkiye Dergisi**, 1998, Yıl:4, Sayı:22, s.23-28

AKTAN Coşkun Can, “**21. Yüzyıl İçin Global Hedefler**”, Ankara, **Mercek Dergisi**, Ekim 1999, s.91-96

AKTAN Coşkun Can, “**Demokrasi ve Piyasa Ekonomisi Yönünden Türkiye Dünyanın Neresinde**”, İzmir, EĞİAD Raporu, 1996, s.27-28

AKTAN Coşkun Can, “**Haklar ve Özgürlükler Antolojisi**”, Ankara, Hak-İş Yayınları, 2000, s.25-26

BERGGREN Niclas “**The Benefits of Economic Freedom: A Survey**”, Sweden, **The Ratio Institute**, 2003, s.1-30

BERGGREN Niclas, **Economic Freedom and Equality: Friends or Foes? Public Choice**, **The Ratio Institute**, 1999, s.203

BHAGWATÍ Jagdish, “**Economic Freedom: Prosperity and Social Progress**” **The Conference on Economic Freedom and Development**, June, 1999, s.4

BRENKERT George G., “**Political Freedom**”, Routledg, 1991, s.9-65

BULUTAY Tuncer, **“Employment, Unemployment and Wages In Turkey”**,
Ankara, 1995

BUTLER Eamonn, **“Hayek”**, Çev: Yusuf Ziya Çelikkaya, Ankara, **Liberal Düşünce
Topluluğu Yayını**, No:7, 1996, s.29-30

CARLSSON Frerdik ve Susana LUNDSTRÖM, **“Economic Freedom and Growth:
Decomposing the Effects”**, 2001, Germany, s.3

CASLİN Terry, **“Ekonomi ve Devlet”**, Çev: Mansur Akgün, İstanbul, Bağlam
Yayınevi, 1993, s.293

CEYLAN Yasin, **“Özgürlük ve Sorumluluk”**, Ankara, **Yeni Türkiye Dergisi**, 1999,
Yıl:5, Sayı:29, s.192-193

COWELL Frank A., **“Measuring Inequality”**, Prentice Hall Harvester Wheatsheaf,
Second Edition, 1995, s.7

CRANSTON Maurice, **“Freedom: A New Analysis”**, London, 1967, s.17

ÇELEBİ Kemal, **“Ekonomik Büyüme, Piyasa Ekonomisi ve Planlama
İlişkisi”**, Ankara, Liberal Düşünce Yayınları, 2000, s.83

DORN James A., **“Why Freedom Matters”**, 2005, s.13-16

DORNBUSCH Rudiger ve Stanley FİSCHER, **“Macroeconomics”**, 1998, s.283

DURSUN İbrahim, **“Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik
ve Uygulamalı Bir İnceleme”**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2002, s.1-113

ERDOĞAN Mustafa, **“Liberal Toplum Liberal Siyaset”**, Ankara, Siyasal Kitabevi,
1993, s.33

ERDOĞAN Mustafa, “Kamu Alanı ve Liberalizm: Birkaç Not”, Ankara, **Yeni Türkiye Dergisi**, 1999, Yıl:5, Sayı:25, s.10-11

ERKAN Hüsni, “**Sosyal Piyasa Ekonomisi–Ekonomik Sistem ve Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırılması**”, İzmir, 1987, s.39

ESPOSTO Alfredo ve Peter ZALESKI, “Economic Freedom and Quality of Life”, **Constitutional Political Economy**, 1999, s.185

FEULNER Edwin J. ve PH. D., President, “2006 Index of Economic Freedom Preface”, **The Heritage Foundation**, November 2005, s.1-2

FRIEDMAN Milton, “**Kapitalizm ve Özgürlük**”, Çev. Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1988, s.14-45

GOLDSMITH A. Arthur, “**Economic Rights and Government in Developing Countries: Cross-National Evidence on Growth and Development**”, 1997, s.29

GOULD Carol C., “**Rethinking Democracy**”, Cambridge University Press, 1993, s.36

GÖKBUNAR Ramazan ve Birol KOVANCILAR, “Sosyal Refah Devleti ve Değişim”, Isparta, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1998, Sayı 3, s.259

GÖZE Ayferi, “**Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**”, İstanbul, Beta Yayın Dağıtım A.Ş., 1989, s.159

GRUBEL G. Herbert, “Economic Freedom and Human Welfare: Some Empirical Findings”, **Cato Journal**, 1998, s.287

GÜRBÜZ Yaşar, **“Çağdaş Anayasalarda Ekonomik Haklar ve Ödevler”**,

Uluslararası Seminer, 1982, s.114

GWARTNEY James, **“What Have We Learned From The Economic Freedom of the World Index?”**, **Cato Institute**, 2004, s.1-20

GWARTNEY James ve Robert LAWSON, **“Measuring Economic Freedom”**, **Journal of Commerce**, 1997, s.2

GWARTNEY James ve Robert LAWSON, **“Economic Freedom of The World:2002 Annual Report”**, 2002, **The Fraser Institute**, s.20

GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Erik Gartzke **“Economic Freedom of The World-Annual Report-2005”** Liberales Institute, 2005, s.6-24

GWARTNEY James, Robert LAWSON ve Walter BLOCK **“Economic Freedom of The World 1975-1995”**, **The Fraser Institute**, Canada, 1996, s.11-90

GWARTNEY James D., Walter BLOCK ve Robert LAWSON, **“Measuring Economic Freedom, in Rating Global Economic Freedom”**, **The Fraser Institute**, 1992, s.153

HAAN Jakob De ve Jan-Egbert STURM **“Further Evidence on The Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth”**, 1998, s.365

HANKE Steve H. ve Stephen J.K. WALTERS **“Economic Freedom, Prosperity and Equality: A Survey”** **The Cato Journal**, 1997, Yıl:17, Sayı:2, s.1-22

HAYEK Friedrich von A., **“Law, Legislation and Liberty, Volume 1, Rules and Order”**, 1973, s.70

HAYEK Friedrich von A., **“The Road to Serdom”**, Çev.Turhan Feyziođlu ve Yıldırar Arsan, Ankara, Liberte Yayınları, 1999, s.31-42

IŞIĞIÇOK Erkan, “1963-1987 Döneminde Türkiye’de Gelir Dağılımının Seyri”, Bursa, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Mart-Kasım 1991, s.185

JOHNSON Bryan T. ve Thomas P. SHEEHY **“The Index of Economic Freedom”**, Heritage Foundation, 1995, s.1-23

KALENDEROĞLU Mahmut, **“Kamu Maliyesi, Bütçe ve Borçlanma”**, Ankara, 2005, s.31-32

KAPANİ Münci, **“Kamu Hürriyetleri”**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1993, s.4-51

KAZGAN Gülten, **“İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi”**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000, s.218-234

KILLIOĞLU İsmail, “İnsan ve Özgürlük Üstüne Bir Deneme”, Ankara, **Yeni Türkiye Dergisi**, 1998, Yıl:4, Sayı:22, s.691-695

LUNDSTRÖM Susana, **“The Effect of Democracy on Different Categories of Economic Freedom”**, 2002, s.79

MESSİCK Richard, **“The World Economic Freedom Index 1985-1996”**, 1996

MİLES Marc A., Ph. D. “2006 Index of Economic Freedom – Introduction” **The Heritage Foundation**, 2005, s.1-3

NORTON W. Seth, “Poverty, Property Rights and Human Well-Being: A Cross National Study”, **Cato Journal**, 1998, s.233

PIANO Aili ve Arch PUDDINGTON “**Freedom In The World 2005**”, 2005, s.1-15,
775-783

ROLL Richard, “Weighting the Components of the Index of Economic Freedom”,
Heritage Foundation, 2004, s.39-42

SAVAŞ Vural Fuat, “**Anayasal İktisat**”, İzmir, 1993, s.61

SEYİDOĞLU Halil, “**Ekonomik Terimler-Ansiklopedik Sözlük**”, Ankara, 2002,
s.223,695

YAYLA Atilla, “**Liberalizm**”, Ankara, Liberte yayınları, 1998, s.157-167

YAYLA Atilla, “**Liberal Bakışlar**”, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993, s.169

YAYLA Atilla, “**Özgürlük Yolu, Hayek’in Sosyal Teorisi**”, Ankara, Liberte
Yayınları, 2000, s. 22-33

YERELİ Doç. Dr. Burçin, “**Ekonomik Özgürlükler ve Türkiye’de Devlet-Birey
İlişkisi**”, Ankara, Gazi Kitabevi, 2003, s. 60-69

YURDABAKAN İsmail, “**Makro İktisat**”, Ankara, s.325-362

İnternet Adresleri

<http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul> (03.10.2005)

<http://www.tuik.gov.tr> (25.07.2006)

<http://www.dpt.gov.tr> (25.07.2006)

<http://www.worldbank.org> (25.07.2006)

<http://www.fraserinstitute.ca> (17.11.2005)

<http://www.heritage.org> (17.11.2005)

<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/147.pdf> (05.07.2006)

<http://www.cato.org/pubs/journal/cj17n2-1.html> (12.03.2006)

http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_Preface.pdf
(17.02.2006)

http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_chap5.pdf
(17.02.2006)

http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_exesum.pdf
(17.02.2006)

http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_WhatsNew.pdf
(17.02.2006)

http://www.heritage.org/research/features/index/chapters/pdfs/Index2006_introduction.pdf
(17.02.2006)

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/erdogan.pdf> (23.04.2006)

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelir-dagilimi.pdf>
(23.04.2006)

http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-piyasa-ekonomisi.pdf (23.04.2006)

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/nicin-milletler-zengin.pdf>

(23.04.2006)

http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-demokrasi

siyasal%20ozgurlukler.pdf (18.05.2006)

http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet

reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf (18.05.2006)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sinem YALÇIN
Doğum Yeri ve Tarihi : ADANA, 18.09.1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, 2003
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurum : Sayıştay Başkanlığı
Mesleği : Denetçi

İletişim

E-Posta Adresi : sinemyalcin@sayistay.gov.tr
Tarih : 28.09.2006